

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE KİŞİSEL SORUMLULUK İLE RUH
SAĞLIĞI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ADANA ÇUKUROVA İLÇESİ
ÖRNEĞİ

TEZ DANİŞMANLARI

1. DANİŞMAN PROF. DR. BEKİR AYDIN LEVENT

2. DANİŞMAN PROF. DR. ASIM YAPICI

TEZİ YAZAN

ŞULE YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARSUS / MERSİN

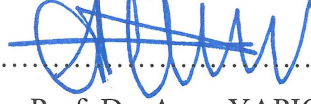
EYLÜL – 2016

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

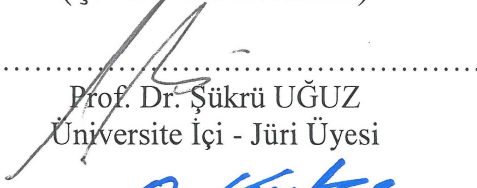
201410036 numaralı öğrencimiz olan Şule YILDIRIM tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Öğrencilerinde Kişisel Sorumluluk ile Ruh Sağlığı Düzeyleri Arasındaki İlişki: Adana Çukurova İlçesi Örneği” başlıklı bu tez çalışması jürilerimiz tarafından oy birliği ile Psikoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

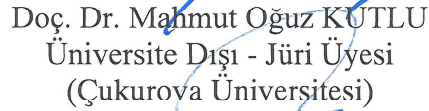
.....
Prof. Dr. Bekir Aydın LEVENT
Üniversite İçi – 1. Tez Danışmanı – Jüri Üyesi – Jüri Başkanı

.....
Prof. Dr. Asım YAPICI
Üniversite Dışı – 2. Tez Danışmanı - Jüri Üyesi
(Çukurova Üniversitesi)

.....
Prof. Dr. Şükrü UĞUZ
Üniversite İçi - Jüri Üyesi

.....
Doç. Dr. Mahmut Oğuz KUTLU
Üniversite Dışı - Jüri Üyesi
(Çukurova Üniversitesi)

.....
Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ
Üniversite İçi - Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.....
30 / 09 / 2016

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖNSÖZ

Bütün anne babalar ve eğitimciler çocuklarını sorumluluk sahibi bireyler olarak yetiştirmek isterler. Ebeveynler çocuklarının, ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almadan tüm zamanlarını her türlü etkinliklerle doldurmaktadırlar.

Aileler hayatları boyunca çocuklarının yaşam şeklini güzelleştirmek, onların başarılı, özgüveni yüksek ve mutlu olmaları için her türlü önlemi alır, aşırı kontrol ve gözetlemenin hazzı ile övünürler. Çocukluktan itibaren aşırı korunup kollanan kendi hayatının sorumluluğunu yeterince üstlenip inisiyatif alamayan bireyler ergenlik çağına geldiğinde (kendi ayakkabısını dahi bağlayamayan) özgüveni yüksek, iddialı bir o kadar da kaygılı ve mutsuz olmaktadır. Mutsuzluk bir anlamda da çocukların doğadan ayrı düşmesinden kaynaklanmaktadır. Çıplak ayakla toprakta dolaşan, toprağın sıcaklığını ve yumuşaklığındaki iksiri tüm bedeninde hissederek stres atamayan, ağaca tırmanmayan, şeker pancarından traktör, çamurdan çanak çömlek yapamayan birey; doğal olarak da keşfetme, risk alma, kendi ayakları üzerinde kalabilme becerisini de ne yazık ki öğrenememektedir. Günümüz çocuklarının bütün dünyaları televizyon ve bilgisayarın kendilerine sundukları sanal ortamlarla sınırlıdır. Bütün bu nedenlerin çocuğa sorumluluk bilinci aşılama önemli bir engel teşkil ettiği düşünülmektedir. Sorumluluğun kazandırılmasını da belirleyici olan etkenlerin bireyin psikolojik sağlıklarını nasıl etkilemekte olduğunu araştırmak için bu çalışma yapılmıştır.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde birçok kişinin katkısı olmuştur. Fakat bu çalışmanın başından sonuna kadar desteğini ve derin bilgi birikimini hiç esirgemeyen, aynı zamanda seminerleriyle bizleri aydınlatan bu vesileyle de araştırma konusunun fikir babası olan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Asım Yapıcı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca psikoloji bölüm başkanımız ve ders hocamız olan ve bizi psikopatoloji konusunda oldukça donanımlı hale getiren Prof. Dr. Şükrü Uğuz'a, teşekkür ederim. Görüşme isteklerimizi hastanede hasta görüşmesi biter bitmez dahi olsa bizlere zaman ayıran Prof. Dr. Bekir Aydın Levent'e, tezimle ilgili her türlü konuyu rahatça sorup tartışabildiğimiz ve bize farklı bakış açıları sunan enstitü müdürümüz Yrd. Doç. Dr. Murat Koç'a teşekkür ederim.

İngilizce makalelerin çevirilerinde bana destek veren Fatma Soysal, Mehmet Güngör ve kız kardeşim Seyran Seyfi'ye; yazılarımı okuyup bana geri bildirimler veren yeğenim Gizem Pasin'e teşekkür ederim. Araştırma süresince desteğini hiç esirgemeyen

ve istatistiksel analizlerde yardımcı olan sevgili eşim Erdem Yıldırım'a ziyadesiyle müteşekkirim. Okul müdürüm Özhan Kadir Kaya'ya yüksek lisans eğitimim sırasında sağladığı kolaylıktan dolayı teşekkür ederim.

Onlara yeterince zaman ayıramadığım için tepkilerini zaman zaman kitaplarımı yırtmakla tehdit eden ama yine de yaşlarından beklenilmeyecek bir anlayış ve sabır gösteren canım kızlarım Bengisu ve Alyasu'ya; araştırmamın başlangıç sürecinde kanser tanısı alan ve yeterince zaman ayıramamanın burukluğunu yaşamama rağmen, bana her zaman anlayış ve engin tevazu ile yaklaşan canım babam Hasan Seyfi'ye; bana hep bu hafta sonu da mı seni göremeyeceğiz diyen ama her türlü desteğini de hiç esirgemeyen, üzerimde olan emeğini hiçbir şeyle ödeyemeyeceğim sevgili annem Fatma Seyfi'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şule YILDIRIM

30.09.2016

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE KİŞİSEL SORUMLULUK İLE RUH SAĞLIĞI DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ADANA ÇUKUROVA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Şule YILDIRIM

Danışmanlar: Prof. Dr. Bekir Aydın LEVENT

Prof. Dr. Asım YAPICI

Yıl : 2016 Sayfa: 124

Jüri : Prof. Dr. Bekir Aydın LEVENT

Prof. Dr. Asım YAPICI

Prof. Dr. Şükrü UĞUZ

Doç. Dr. Mahmut Oğuz KUTLU

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

Bu araştırma ortaöğretim öğrencilerinin kişisel sorumluluk düzeyleriyle ruh sağlıkları arasındaki ilişkiyi konu edinmektedir. Örneklem Adana İli Çukurova İlçesi Anadolu Lisesi ve İmam Hatip Lisesinde 11. sınıfa devam eden öğrenciler arasında tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Uygulama her iki okul türünden toplam 427 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Ölçme araçları olarak “Öğrenci Kişisel Sorumluluk Ölçeği” ve “Kısa Semptom Envanteri” kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler okul türü, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, ebeveynin eğitim düzeyi ve birliktelik durumu, kardeş sayısı ve sırası, internet ve sosyal ağların kullanım düzeyidir. Ulaşılan bulgulara göre

ergenlerin devam ettikleri okul türü ile bireysel sorumluluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ayrıca anne-baba eğitim düzeyi, birlikteliği ve çalışma durumunun ergenlerin sorumluluk üstlenmesinde etkili olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kız öğrencilerin erkek öğrencilere nispetle sorumluluk düzeyinin fazla olduğu, öğrencilerin internette ve sosyal medyada geçirdiği süre arttıkça sorumluluk düzeyinin azaldığı, ilk çocukların sorumluluk düzeylerinin yüksek, tek çocukların sorumluluk düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur. KSE Depresyon, Anksiyete, Olumsuz Benlik, Somatizasyon ve Hostilite alt testlerinde kızlar lehine anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Tek ve ortanca çocukların olumsuz benlik imajlarının daha yüksek olduğu, anne eğitim seviyesinin ruh sağlığı üzerinde etkili olmadığı, baba eğitim seviyesinin hostilite düzeyinde anlamlı olduğu, ebeveynin birliktelik, çalışma ve ekonomik durumunun ergenlerin ruh sağlığı üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur. Ayrıca internet kullanımı ile KSE üzerinden ruh sağlığı parametreleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Öğrenci bireysel sorumluluk ölçeği ile KSE alt ölçekleri arasında negatif, KSE alt ölçekleri ise kendi arasında pozitif yönde ilişki göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Sorumluluk, ruh sağlığı, anksiyete, depresyon, somatizasyon, olumsuz benlik, hostilite,

**DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
CAG UNIVERSITY**

ABSTRACT

MBA Thesis

**THE RELATIONSHIP BETWEEN HIGH SCHOOL STUDENTS' PERSONAL
RESPONSIBILITY LEVELS AND THEIR MENTAL HEALTH LEVELS:
ÇUKUROVA, ADANA SAMPLE**

Şule YILDIRIM

Supervisors: Prof. Dr. Bekir Aydın LEVENT

Prof. Dr. Asım YAPICI

Year : 2016 Page: 124

Jury : Prof. Dr. Bekir Aydın LEVENT

Prof. Dr. Asım YAPICI

Prof. Dr. Şükrü UĞUZ

Doç. Dr. Mahmut Oğuz KUTLU

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ

This study aims to find out the relationship between high school students' personal responsibility levels and their mental health levels. Sampling was chosen randomly among the 11th year students in an Anatolian High School and a Religious Vocational High School in Çukorova district of Adana province. The study was conducted on 427 students total from both school types.

'Student Personal Responsibility Scale' and 'Brief Symptom Inventory' were used as data collection tools. Independent variables of the research are school type, gender, socio-economic level of family, parents' educational level and marital status, the

number and birth order of siblings, the level of internet and social media use. According to the findings, there was not a significant difference between the school type and the adolescents' individual responsibility levels.

Besides, it was revealed that parents' educational level, marital status and employment status had no effect on adolescents' taking responsibility. However, it was found out that girls' responsibility level was higher than boys; responsibility level decreased when the students spent more time on the net; a first-born child's responsibility level was higher; and an only child's responsibility level was lower.

In Brief Symptom Inventory (BSI), Depression, Anxiety, Negative Sense of Self, Somatization and Hostility subtests, significant differences appeared in favour of girls. It was also found out that only child's and middle child's negative sense of self were higher, mother's educational level had no effect on mental health, father's educational level showed a significant difference in hostility level, parents' marital and working status and economic level were not effective on adolescents' mental health. In addition, a meaningful significant difference was found out between the use of internet and mental health parameters over BSI. The relationship between personal responsibility scale and BSI subscales was negative whereas BSI subscales had a positive relationship among themselves.

Keywords: Adolescence, responsibility, mental health, anxiety, depression, somatization, negative sense of self, hostility.

İÇİNDEKİLER

TEZ İMZA SİRKÜLERİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi

I.BÖLÜM

1.1. Giriş	1
1.2. Amaç	5
1.3. Problem.....	5
1.3.1. Alt Problemler.....	5
1.3.2. Hipotezler	5
1.4. Sayılıtlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	7

II.BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ.....	9
2.1.1. Erinlik Çağı – Ergenlik Öncesi – İlk Ergenlik (11-14 Yaş)	9
2.1.2. Ergenlik Çağı (15-21 Yaş).....	11
2.1.3. Son Ergenlik-Gençlik Çağı (22-24)	12
2.1.4. Ergenliğin Temel Gelişim Görevleri.....	12
2.1.5. Ergenlikte Fiziksel Değişimler	13
2.1.6. Ergenlik Döneminde Duygusal Değişimler.....	14

2.1.7.	Ergenlik Döneminde Ahlâkî Değişim	14
2.1.8.	Ergenlikte Cinsel Değişimler	15
2.1.9.	Ergenlikte Bilişsel Değişimler	16
2.1.10.	Ergenlikte Sosyal Değişimler	17
2.2.	ERGENLERDE RUH SAĞLIĞI	18
2.2.1.	Ülkemizde Ruhsal Sorunların Toplumsal, Ekonomik, Politik Yönleri.....	19
2.2.2.	Ergenlik Dönemi Psikolojik Problemleri	21
2.2.3.	Ergenlerde Özsaygı veya Benlik Algısı	22
2.2.4.	Ergenlerde Görülen Depresyon	23
2.2.5.	Ergenlik Döneminde İntihar	23
2.2.6.	Ergenlerde Anksiyete Bozukluğu	24
2.2.7.	Ergenlerde Obsesif- Kompulsif Bozukluğu	25
2.2.8.	Ergenlerde Somatoform Bozukluğu.....	25
2.2.9.	Ergenlerde Hostilite (Saldırganlık)	26
2.3.	SORUMLULUĞUN TANIMI VE İÇERİĞİ.....	26
2.3.1.	Psikolojik Danışma Kuramlarına Göre Sorumluluk	35
2.4.	ERGENLERDE RUH SAĞLIĞI VE SORUMLULUKLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	39
2.4.1.	Ergenlerde Sorumluluk ve Ruh Sağlığı ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	39
2.4.2.	Ergenlerde Sorumluluk ve Ruh Sağlığı ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	42

III. BÖLÜM

3.	YÖNTEM.....	46
3.1	Araştırmanın Modeli.....	46
3.2.	Evren ve Örneklem.....	47
3.3.	Veri Toplama Araçları.....	47

3.3.1. Kısa Semptom Envanteri (KSE).....	48
3.3.2. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği – 10 (ÖBSÖ – 10).....	48
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	49
3.4. Verilerin Toplanması.....	49
3.5. Verilerin Analizi.....	49

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	51
4.1. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile İlgili Bulgular.....	51
4.2. Kısa Semptom Envanteri (KSE) Alt Testleri ile İlgili Bulgular.....	63
4.3. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular.....	85

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
5.1. SONUÇ.....	87
5.2. ÖNERİLER.....	90
6. KAYNAKÇA.....	93
7. EKLER.....	100
EK 1: Tablolar.....	101
EK 2: Kısa Semptom Envanteri.....	105
EK 3: Öğrenci Bilgi Formu ve Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği.....	106
EK 4: Araştırma İzin Onayı.....	107
8. ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

ÖBSÖ	Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği
KSE	Kısa Semptom Envanteri
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
İHL	İmam Hatip Lisesi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADDT	Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi
Akt.	Aktaran
Ed.	Editör
Çev	Çeviren
BTGH	Bilgilendirme, Hatırlatma, Takip ve Geri bildirim

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.	Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı	47
Tablo 2.	Okul Türüne Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	51
Tablo 3.	Cinsiyete Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	52
Tablo 4.	Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	52
Tablo 5.	Kardeş Sırasına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	53
Tablo 6.	Anne Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	54
Tablo 7.	Baba Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	55
Tablo 8.	Anne Babaların Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	55
Tablo 9.	Anne Babaların Çalışma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	56
Tablo 10.	Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	57
Tablo 11.	Cep Telefonuna Sahip Olma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	57
Tablo 12.	İnternet Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	58
Tablo 13.	İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	59
Tablo 14.	İnternete Girildiğinde Kalma Süresine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	60
Tablo 15.	Sosyal Ağlara Girme Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	61
Tablo 16.	Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	61

Tablo 17.	Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Sürelerine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması	62
Tablo 18.	Okul Türüne Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	63
Tablo 19.	Cinsiyete Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	64
Tablo 20.	Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	65
Tablo 21.	Kardeş Sırasına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	67
Tablo 22.	Anne Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	69
Tablo 23.	Baba Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	71
Tablo 24.	Anne Babaların Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	72
Tablo 25.	Anne Babaların Çalışma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	74
Tablo 26.	Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	75
Tablo 27.	Cep Telefonuna Sahip Olma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	77
Tablo 28.	İnternet Kullanımı ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler	78
Tablo 29.	İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	79
Tablo 30.	İnternete Girildiğinde Kalma Süresi ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler	80
Tablo 31.	Sosyal Ağlara Girme Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	81
Tablo 32.	Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması	82
Tablo 33.	Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Süreleri ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler	84

Tablo 34.	Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile KSE Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon	85
Tablo 35.	Kısa Semptom Envanteri Alt Testleri Arasındaki Korelasyonlar	85
Tablo 1A	İnternet Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi	101
Tablo 1B	İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi	101
Tablo 1C	İnternete Girildiğinde Kalma Süresine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi	101
Tablo 1D	Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Sorumluluk Düzeyi	102
Tablo 1E	Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Sürelerine Göre Öğrencilerin Sorumluluk Düzeyi	102
Tablo 2A	Kardeş Sayısına Göre KSE Analizi	103
Tablo 2B	Kardeş Sırasına Göre KSE Analizi	103
Tablo 2C	Baba Eğitim Düzeyine Göre KSE Analizi	104
Tablo 2D	Sosyal Ağları Kullanma Durumuna KSE Sonuçları	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Modeli.....	46
--------------------------------	----

I. BÖLÜM

1.1. Giriş

Ortaöğretim öğrencileri; insan yaşamının en kritik evrelerinden olan ergenlik çağı içerisinde. Bu dönemde hızlı ve çok yönlü bedensel, sosyal, duygusal ve cinsel değişim yaşayan ergenlerin uyum sorunları sıklıkla gözlenmektedir.

Ergenlik çağının beraberinde getirdiği fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişim ve değişimlerle karşı karşıya kalan ortaöğretim öğrencileri dönemin diğer sorunları ile birlikte özellikle okul başarısı, sınav kaygısı ve gelecek endişesiyle de baş edebilmek durumunda kalmaktadırlar. Kuşkusuz ergenin anne-baba ve öğretmeniyle olan ilişkisinin destekleyici, tutarlı, hoşgörülü, sevgi, saygı ve disiplin temelli olması, onun hem akademik performansında hem de başarılı bir kimlik statüsü kazanmasında önemli bir role sahiptir.

Ergenlik bir deneyim sürecidir. Bu deneyimler; bireysel, psikososyal ve sosyo-kültürel açıdan ergenin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini hem kolaylaştırıcı hem de zorlaştırıcıdır. “Gerçek ben”in doğumu olan ergenlikte ideolojiler, inançlar, kültürel değerler, ahlak anlayışı ciddi bir biçimde sorgulanır. Bu sorgulama bazen içten içe bazen sesli ve çatışmacı bir form içinde ortaya çıkabilir. Bununla birlikte özellikle ergende cinsel merak ve fonksiyona yönelik arayışların ortaya çıktığı, duygusal bağımsızlığın ilan edilmesiyle birlikte aileden uzaklaşma ve akranlara yaklaşma durumunun belirgin bir hal aldığı söylenebilir. Bu arada bazen kişisel meraktan, bazen akran etkisiyle, bazen de yetişkinliğe adım atmasını kanıtlamak amacıyla alkol ve madde kullanımını deneyimleyebilmektedir. Ergenlik dönemi örgütsel faaliyetlere katılma, yasa dışı işler yapma, şiddet ve kavgalara karışmanın yanı sıra zaman zaman hırsızlık ve gasp olaylarının da vuku bulduğu olumsuz durumlarla da karakterizedir. Bu arada fiziksel görüntüsüne aşırı dikkat eden ergenlerde modaya uygun giyim tarzını benimseme, zaman zaman da saç rengini değiştirme durumları gözlenebilir. Dahası tüm bu deneyimler yoğunluk derecesi farklı olmakla birlikte sosyal sapmalara, yani sosyal kuralların ihlaline yol açabilir. Dolayısıyla suç sayılan davranışların bu dönemde daha fazla görülme olasılığı vardır. Bunların dışında ergenlikte uyku ve yeme bozuklukları başta olmak üzere çok çeşitli sorunlar gözlenebilmekte, hatta -anlaşılmayan nedenlerle- şizofreni ve depresyon gibi psikiyatrik bozuklukların ilk kez ergenlikte ortaya çıkmaya başladığı

sıklıkla vurgulanmaktadır (Morris, 2013; Çelik, 2007). Yine somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, anksiyete bozukluğu, fobik anksiyete, paranoid düşünceler, intihar düşüncesi ve teşebbüsü gibi hususlar ergenlerde tespit edilen psikolojik sorunların başında gelmektedir (Çınar, 2010; Çelik, 2007). Bu tür psikolojik sorunlarının tamamının dönemin gelişimsel özellikleriyle yakından ilgili olduğu da unutulmamalıdır.

Ergenlerde gözlenen psikososyal sorunların az ya da çok tüm kültürlerde var olduğuna yönelik bulgular mevcuttur. Avustralya Sağlık Enstitüsü verilerine göre ruh sağlığı bozuklukları ergenlerde en fazla görülen sağlık bozukluklarından. 12-16 yaş grubunda % 20 den fazla ruhsal problem varken 18-24 yaş grubunda % 27 sıklığında ruhsal sorun bildirilmektedir (Moon, Meyer ve Grau, 1999: 80).

Ergen ve üniversiteli gençler üzerinde yürüttüğü çalışmasında şaşırtıcı sonuçlara ulaşmıştır. Bulgularına göre anksiyete o kadar artmıştır ki, 1990'larda ortalama bir üniversite öğrencisi, 1950'lerdeki öğrencilerin % 85'inden, 1970'lerdeki öğrencilerin de % 71'inden daha endişeli ve kaygılıdır. Bu durum çocuklar içinde geçerlidir (Twenge, 2009: 148).

Ergenlik çağında ebeveyn ile çocuk arasındaki çatışma giderek artmakta, bu dönemde, anne baba çocuk ilişkisi ciddi zarar görmektedir. Oysaki her gün kendilerini bekleyen sosyal, kültürel ve bireysel sorunla karşı karşıya olan ergenin deneyimler edinmesinde ve kendi ayakları üzerinde kalabilmesinde ailesine her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır. Ergenlik çağındaki bireylerin sevgi ihtiyaçlarının, sorun yaşama ihtimalleri daha az olan küçük çocuklara gösterilen sevgi ihtiyaçları kadar olduğunu, fakat bu gerçeği unutup onlara yetişkin muamelesi yapıldığını, onlarla iletişim kurmak için herhangi bir ruhsal sorun çıkmasını beklenmemek gerektiğini, onlarla bol bol konuşup, gülmek, birlikte bir şeyler paylaşılması ancak bu şekilde yetişkinleri dinleyebileceklerini belirtmiştir. Anne – babalar, öğretmenler, ergenle ilişki içerisinde olan tüm yetişkinler, ergenlerin karşısında bir tutum değil, yanında yer aldığını da ancak o zaman onlarla başarılı ilişkiler kurabilecekleri düşünülmektedir (Glasser, 2005: 72).

Bu dönemde aile ile çatışmalar yaşayan, bağımsızlığını arayan genç arkadaşlarına sığınır. Çünkü ergene göre kendini en iyi anlayanlar akranlarıdır (Yörükoğlu, 1993:138). Köknel (1970) tarafından, Türkiye de yapılan bir çalışmada çatışmalar çeşitlilik gösterse de yakınmalar birkaç noktada toplanmıştır. Ergenler çocuk yerine konmaktan, anne-babaların baskıcı ve katı tutumlarından, anlayışsız ve hoşgörüsüz tavırlarından alınan, kararlara katılmamaktan ve sorumluluk verilmemesinden yakınmaktadırlar.

İçinde yaşadığımız çağda, burada bahsi geçen şikayetlerin bir kısmı ortadan kalksa da ailelerin ergene sorumluluk vermeme konusunda ki tutumları artarak devam etmektedir. Bu nokta da hem kültür hem de zamanın ruhu belirleyici bir etkiye sahiptir (Yörükoğlu, 1993: 139).

Farklı sosyokültürel yapılarda büyüyen ergenler arasında, dönemin psikososyal krizlerini yaşama ve bunlarla başa çıkma açısından, hem benzerlikler hem de farklılıklar mevcuttur. Bazı yörelerde ergenlerin sosyalleşme sürecinde geleneksel tutum ve davranışlar ön plan çıkarken bazılarında ise modernite ve postmodernitenin etkileri daha belirleyici hissedilmektedir. Ergenler çoğunlukla vakitlerini yaşadıkları kültüre bağlı olarak farklı etkinliklerle geçirir. 8-18 yaş arası Amerikalılar günde ortalama altı buçuk saatini internet kullanımı ile geçirmektedirler. Medyanın çoklu görevi düşünüldüğünde ergenlerin günde yaklaşık sekiz saatlik bir zaman dilimini elektronik medya ile geçirmesi oldukça dikkat çekicidir. Yaşça büyük ergenlerde televizyon seyretme ve video oyunu oynamaya ayrılan zamanı azaltmakta, müzik dinleme ve bilgisayar kullanma için ayrılan zaman artmaktadır. Çok sayıda ergen ve üniversite öğrencisi sosyal paylaşım (Myspace, Twitter ve Facebook) ağlarıyla sarmaş dolaş durumdadır. Doğal olarak doğadan uzaklaşan ve zamanlarının çoğunu sanal ortamlarda geçiren ergen ve yetişkin adaylarının depresyon oranı toplumun diğer kesimlerine göre daha yüksek olmaktadır (Santrock, 2014: 410-411). Ayrıca ergenler bu dönemde benliği yoğun bir düzenleme, yeniden örgütlenme çabası içerisinde olduklarından kendi kendilerini yeniden yaratmanın, bir anlamda kabuk değiştirmenin, böylece bir kimlik oluşturmanın sancılarını yaşamaktadır. Çocuğun ve ergenin en önemli ruhsal gereksinmesi sevgidir. Ancak ergenlik çağında sevgi tek başına yeterli değildir. Gencin ailesinden beklediği anlayış, güven ve özgürlüktür. Bazı geleneksel toplumlarda erkek ergenlere gösterilen müsamaha kız ergenlere pek tanınmamaktadır. Bunun sonucunda ise; ergen kızların ruhsal bozuklukları ve depresyon yaşama ihtimalleri ergen erkeklerden daha yüksektir (Santrock, 2014: 410-411; Yörükoğlu, 1993: 132).

1904'te, G. Stanley Hall, ergenliğin çalkantılarla ve iniş-çıkışlarla dolu bir "fırtına ve stres" dönemi olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte şu hususu vurgulamak gerekir ki ergenlik çağı her zaman olumsuz yaşam olaylarının toplandığı bir çağ değildir. Örneğin, Daniel Offer ve arkadaşları (1988) ABD, Avusturalya, Bangladeş, Macaristan, İsrail, İtalya, Tayvan, Türkiye ve Batı Almanya da yaptıkları araştırmaya göre ergenlerin yaklaşık % 73'ü sağlıklı bir beden imgesi sergilediğini tespit etmiştir. Bir takım

farklılıklar olmasına rağmen, ergenler çoğu zaman mutlu olduklarını, kendi yaşantılarından hoşnut olduklarını, kendilerinin iyiliği için olan konularda söz sahibi olduklarını, okul ve meslek hayatına önem verdiklerini, cinsel kimlikleri ile ilgili özgüvenlerinin olduğunu, aileleri ile daha olumlu ilişkiler kurduklarını, kaygılarının üstesinden geldiklerini bildirmişlerdir (Santrock, 2014: 352). Görüleceği üzere ergenliği sadece 'kriz dönemi' olarak tanımlamak pek isabetli değildir. Bu anlamda yetişkinliğe hazırlanan ergenin son çocukluktan genç yetişkinliğe geçiş sürecinde adeta kabuğunu değiştiren yengeç gibi biyo-psiko-sosyal bir göç yaşadığı söylenebilir. Esasen bu göç kendi içinde zorlukları ve travmaları taşıdığı gibi olumlu yönde gelişimsel bir değişimi de taşımaktadır. Ergenlik; sonsuz hayallerin, hayattan güzel beklentilerin olduğu ve ideal duyguların yeşerdiği, kalıcı dostlukların yaşandığı, yeniliğe ve geleceğe doğru büyük adımların atıldığı bir dönemdir. Ergen bu dönemde sırasıyla daha az kendini kendine, çevresine ve ailesine ispat etme ve kendine özgü bir kimlik ve benlik oluşturma çabasıdadır. Bu nedenle bocalama ve kriz yaşamadan ergenin ruhsal gelişiminin sağlıklı olmayacağı teorisi doğru görülmemektedir. Bu alanda yapılan deneysel çalışmaların sonuçları, ebeveyninleri ile uyumlu bir ilişki içerisinde olan, nispeten antisosyal davranış ve akademik sorun yaşayan ergenin ruh sağlığının daha iyi olduğunu göstermektedir (Dinçel, 2006: 56-57-64).

Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli, sevgi dolu, anlayış ve hoş görünün hüküm sürdüğü, tutarlılığın hakim olduğu bir aile ortamında büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır, sevildikçe sevmeyi, anlayış gördükçe hoş görülme olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsızca davranmayı, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenir. Annesini babasını örnek alarak cinsel kimliğini kazanır. Aile içinde benimsediği davranışlar, toplum içinde onu yönlendirir. Sevginin hüküm sürdüğü bir ortamda sevmeyi, sadece almaya odaklı iken vermeyi ve paylaşmayı öğrenir. Anne babanın birer eş olarak örnek davranış sergilemesi sadık bir eş ve iyi anne baba olma sanatına hazırlanır, toplumsal yaşam ve ahlaki davranışları benimsedikçe toplum kurallarını içselleştirir, kendini yönetmeyi başarır. Kısacası psikolojik sağlık açısından en önemli etken güvenli bir aile ortamında yaşanan çocukluk yıllarıdır (Yörükoğlu, 1989: 85).

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı lise öğrenimi görmekte olan ergenlerin, çocukluktan itibaren kazanmış oldukları sorumluluk düzeyleri ile ruh sağlıkları arasındaki ilişkiyi KSE üzerinden tespit etmeye çalışılmaktadır.

1.3. Problem

Bu çalışma, ortaöğretime devam eden “ergenlerin sorumluluk düzeyi ile ruh sağlıkları arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna cevap aramaktadır.

1.3.1. Alt Problemler

- Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri arasında bireysel sorumluluk ve ruh sağlığı açısından farklılık var mıdır?
- Cinsiyet, kardeş sayısı, kardeş sırası, anne babanın birliktelik durumu ve eğitim düzeyi, ailenin ekonomik durumu bireysel sorumluluk ve ruh sağlığı düzeyleriyle ilişkili midir?
- Akıllı telefon, internet ve sosyal medya kullanımı öğrencilerin bireysel sorumluluk ve ruh sağlığı düzeyleriyle ilişkili midir?

1.3.2. Hipotezler

H ₁	:	Bireysel sorumluluk alma davranışı ile KSE arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkacaktır.
H ₂	:	Okul türüne göre sorumluluk alma davranışı farklılaşacaktır. Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri Anadolu Lisesi öğrencilerine göre daha fazla sorumluluk alma davranışı göstereceklerdir.
H ₃	:	Okul türüne göre öğrencilerin ruh sağlığı düzeyleri farklılaşmayacaktır.
H ₄	:	Cinsiyete göre ergenlerin sorumluluk alma düzeyi farklılaşacaktır. Kız öğrenciler erkeklere göre daha fazla sorumluluk alma davranışı gösterecektir.
H ₅	:	Cinsiyete göre ergenlerin hostilite ve depresif belirtiler düzeyi farklılaşacaktır. Erkekler hostilite, kızlar ise depresif belirtilerde farklılaşacaktır.

H ₆	:	Cinsiyete göre somatizasyon, anksiyete ve olumsuz benlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
H ₇	:	Kardeş sayısı ile öğrenci bireysel sorumluluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
H ₈	:	Kardeş sayısı ile KSE arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
H ₉	:	Kardeş sırası ile öğrenci sorumluluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
H ₁₀	:	Kardeş sırası ile KSE arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
H ₁₁	:	Ebeveynlerin öğrenim düzeyi arttıkça ergenlerin sorumluluk alma davranışı azalacaktır.
H ₁₂	:	Ebeveynlerin öğrenim düzeyi ergenlerin ruh sağlığı düzeyleri ilişkili değildir.
H ₁₃	:	Ailenin gelir düzeyi arttıkça ergenlerin sorumluluk alma davranışı düşecektir.
H ₁₄	:	Ailenin gelir düzeyi KSE arasında anlamlı bir ilişki görülecektir.
H ₁₅	:	İnternette ve/veya sosyal medyada geçirilen süre arttıkça ergenin sorumluluk alma davranışı düşecektir.
H ₁₆	:	İnternette ve/veya sosyal medyada geçirilen süre arttıkça ergenin ruh sağlığı düzeyi düşecektir.

1.4. Sayıtlar

- Araştırmada kullanılan veri toplama araçları ölçmek üzere hazırlandığı özellikleri ölçebilme gücüne sahiptir.
- Örneklem alınan grup, Adana ili Çukurova ilçesi resmi Anadolu Liseleri ile Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerini temsil etmektedir.
- Araştırmaya katılan öğrenciler, uygulanan veri toplama araçlarına içtenlikle ve objektif olarak cevap vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

- **Cevap aranan sorulardan kaynaklanan sınırlılıklar:** Sorular değiştikçe bulguların da değişmesi kaçınılmazdır. Bu çalışma belli konulara cevap bulma arzusundadır. Yani sorularıyla (hipotezlerle) sınırlıdır.

- **Örneklem sınırlılığı:** Örneklem alınan grup, Adana ili Çukurova ilçesi Anadolu Lisesi ile Anadolu İmam Hatim Lisesi 11. sınıf öğrencilerini temsil etmektedir.
- **Kullanılan ölçme araçlarından kaynaklanan sınırlılıklar:** Kullanılan ölçme araçlarıyla yani araştırmada belirlenen Öğrenci Sorumluluk Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- **Değişken sınırlılığı:** Araştırmanın değişkenleri farklılaştıkça kuşkusuz bulgularda değişebilir.
- **Zamansal sınırlılık:** Ulaşılan bulgular araştırmanın yapıldığı zamanla sınırlıdır.

1.6. Araştırmanın Önemi ve Gerekeçesi

Sorumluluk kavramı gündelik hayatta sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hatta vazife şuuru / ödev bilinci anlamında her insanın sorumluluklarının farkında olmasından bahsedilmektedir. Sorumluluk, “erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun görevlerini yerine getirmesi”, sorununu çözmek yerine kendi sorununu çözmesine fırsat verilmesidir (Yavuzer, 1977: 114). Toplum içinde çeşitli görev ve sorumlulukları vardır. Bireyden beklenen kendi davranışlarının ve yetki alanına giren olayların sorumluluğunu hem ahlaki hem de yasal boyutta üstlenmesidir. Tozlu, sorumluluğu “ahlâkın aktif yanısıdır ve toplumda bireyin ödev ve sorumluluk duygusu ne kadar gelişirse, toplumlar da o kadar gelişmektedir” diyerek toplumun gelişiminde bireysel sorumluluğun yeri ve önemi vurgulanmaktadır (Özen, 2009: 13). Gough, McClosky ve Meehl (1952) tarafından, yapılan başka bir çalışmada ise; lise eğitimine devam eden ve sorumluluk düzeyi yüksek ergenlerin, daha yüksek bir akademik başarıya sahip olduğu, hedeflerine daha azimle yaklaştığı, ortalamanın üstünde bir zihinsel potansiyele sahip oldukları anlaşılmıştır (akt. Taylı, 2013: 79). Bu çalışmalar göstermektedir ki sorumluluk düzeyi yüksek bireylerin başarı konusundaki motivasyonları ve akademik başarılarının da yüksek olduğu şeklindedir.

Ortaöğretim ortamında yapılan gözlemler ve veli görüşmelerinden edinilen bilgiler ışığında öğrencilerin; ödevlerini anne baba uyarısı olmadan yapmadıkları, kendi odalarını düzenlemediklerini, kendi yemeklerini hazırlayamadıklarını, anne babaya ev işlerinde yeterince yardım etmedikleri, anne-baba ile sık sık çatışma yaşadıkları vb. yönündedir. Sonuç olarak ergenler hem yeterince sorumluluk üstlenmemekte hem de

ruhsal açıdan (dönemin gelişimsel özellikleri hariç) yeterince sağlıklı, kendisi ve çevresiyle uyumlu olamamaktadırlar.

Bu araştırmanın gerekçesi, lise öğrenimi görmekte olan ergenlerin, çocukluktan itibaren kazanmış oldukları sorumluluk düzeyleri ile ruh sağlıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu genel amaca ulaşıldığında ergenlerin sorumluluk alma düzeyleri ile ruh sağlıkları arasında hangi faktörlerin etkili olacağını belirlemek çok daha kolay olacaktır.

Bu düşünceden hareketle planlanan bu çalışma ile ortaöğretim 11. Sınıf öğrencilerinin kişisel sorumluluk düzeyleri ile ruh sağlığı, ekonomik düzey, baba öğrenim düzeyi, anne öğrenim düzeyi, kardeş sayısı ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakılacaktır. Ayrıca ruh sağlığı, sosyo-ekonomik düzey ve sosyo-demografik değişkenlerin kişisel sorumluluğu farklılaştırıp farklılaştırmadığı belirlenmeye çalışılacaktır.

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Erinlik Çağı – Ergenlik Öncesi – İlk Ergenlik (11-14 Yaş)

İnsanın gelişim sürecini doğum öncesinden başlatan gelişim psikologları doğumdan sonraki aşamaları sırasıyla bebeklik (0-2 yaş), ilk çocukluk (2-6 yaş), son çocukluk (Okul çağı/6-11 yaş), erinlik ve ergenlik (11-18 yaş), ilk (genç) yetişkinlik (18-35 yaş), yetişkinlik (35-65 yaş) ve ileri yetişkinlik (yaşlılık / 65 ve +) olarak gruplandırmaktadır. Bu dönemler içerisinde “gerçek ben”in doğumunu içeren ergenlik dönemi sosyo-kültürel ve coğrafi farklılıklar olmakla birlikte genellikle 9-10 yaşlarından sonra başlamaktadır.

Ergenlik dönemine ilk defa psikolojik bakış açısıyla yaklaşan ve ergenliği bir “kriz” dönemi olarak tanımlayan psikologların başında G.Stanley Hall gelmektedir. Darwin’in biyolojik evrim kuramından etkilenen Hall’a göre birey, kişisel gelişim sürecinde insanlığın ve insanlık tarihinin geçirdiği aşamaları tekrarlamaktadır. Hall, insan yaşamını bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere dört evreye ayırmaktadır. Ona göre, hormonal değişimlerle birlikte ergen, fırtınalı ve stresli günler geçirmekte, esasen ergenin çevresindekiler de bu durumdan fazlasıyla etkilenmektedir. Hall, ergenliğin 20-25 aralığında sona erdiğini savunmaktadır (Yılmaz, 2000:4-16; Petrovicova, 2009:22). Psikoloji literatüründe ergenlik dönemine Hall gibi yaklaşan çok sayıda bilim adamı vardır. Örneğin Blos'da bireyin ergenin kargaşa ve stres yaşadığını çünkü ikinci bir bireyleşme süreci içerisinde olduğunu belirtmiştir (Sefaöz- Güven, 2008: 13-14).

Yapılan çalışmalar erinlik (puberty), yaşının cinsiyete göre değiştiğini göstermektedir. Bazı yörelerde çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinin 9/10 yaşlarında başladığı, bazı yörelerde ise 14-15 yaşına kadar gecikebileceği kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır. Türkiye şartlarında ortalama olarak kızlar 11-13; erkekler ise 12-14 yaşları arasında erinliğe geçiş yapmaktadır. Erinliğe, kızların daha erken, erkeklerin ise, biraz daha geç girdiği belirtilse de bu rakamların mutlaklık ifade etmediği unutulmamalıdır. Ergenliğin başlangıcı değişik ırklara mensup, farklı iklim ve beslenme

şartlarına göre yetişen bireylerin erinliğe geçiş yaşları da değişebilmektedir. Örneğin; sıcak iklimlerin hüküm sürdüğü yerlerde kızlar 8-10 yaşları arasında erinlik dönemine girerken, bu durum kutuplarda yaşayan Eskimolarda 20'li yaşlara kadar uzayabilmektedir (Koç, 2004; Kılıç, 2013: 12; Kulaksızoğlu, 1998: 16). Ayrıca iyi beslenme, yaşam koşullarının daha da iyileşmesi erinlik çağını geçen yüzyıla göre daha erken yaşlara indirmiştir. Bununla birlikte ergenin toplumsal olgunlaşma ve sorumluluk sahibi bir birey olma davranışını sergileme yaşlarını uzatmıştır (Yörükoğlu, 1993: 35).

Bir ayağı çocuklukta diğer ayağı ergenlikte olan erinlik geçiş süreci olarak oldukça kısadır ve genellikle yaşamın dört yılını kapsar. Erinlik **çabuk değişme** dönemidir. Bu nedenle tutum, davranış ve kurulan ilişkilerde hızlı farklılaşmalar görülebilir. Bu anlamda kararsızlık, tutarsızlık sıklıkla yaşanır. Belki de bundan dolayı bu dönem halk arasında kısmen **olumsuz** olarak nitelendirilir. Çünkü erin; yaşadıklarına ve gözlemediklerine yönelik olumlu düşünceler sergileyememekte, daha ziyade eleştirici, kuşkucu, hatta biraz da karamsar bir tavır takınmaktadır (Kılıç, 2013: 6-7-8).

Erinlikle birlikte ortaya çıkan bütün biyokimyasal değişimlerin en önemli etkilerinden biri cinsel dürtülerdeki ve duygulardaki artıştır. Freud'un latent diye adlandırdığı "gizlilik çağı" devrini tamamlamış ve genital dönem devresine girmiş olduğundan erin artık diğer insanlara, karşı cinse ve yetişkinlere karşıda yakınlık kurmaya başlamıştır (Kılıç, 2013: 5). İlgi odağı cinsellik ve cinsel organlardır. Kaçınılmaz olarak ego ve id arasında çatışma yaşanır, egonun baskısıyla dürtüler dar sınırlar içine alınır. Freud'a göre ergenlik bir anlamda oidipus kompleksinin yeni bir biçim ve içerikte yenilenmesidir. Oidipus kompleksi başarıyla çözüldüğü zaman ergen olgun egoyu geliştirmiştir (Petrovicova, 2009: 6). Bu dönemdeki çocuğu tanımlayacak olursak Erikson'un dediği gibi "...olmak istediğim kişi değilim", "...olacağım kişi değilim" ve "...olduğum kişi değilim" diye kendi içerisinde oluşan o yeni **ben**'i çok güzel özetlemektedir. Bu dönemin en belirgin karakteristiği de budur. Ergenliği bilişsel gelişim açısından değerlendiren Piaget'ye göre bu dönemde soyut düşünme başlamakta, buna bağlı olarak da ahlaki anlamda otonomluk, yani gerçek benim doğumuyla birlikte özerk ahlaki düzey gelişmektedir (Kılıç, 2013: 3).

Erinlik (puberty) döneminde fiziksel açıdan şu tür özellikler sergilemektedir: Özellikle kol ve bacak gibi vücudun uzun kemiklerinin büyüdüğü, bu nedenle de sık sık sakarlıkların yaşandığı görülmektedir (Kılıç, 2013: 78-79).

2.1.2. Ergenlik Çağı (15-21 Yaş)

Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik arasında uzanan ve ortalama 13- 14 ve 21 Yaş arasını kapsayan bir geçiş dönemidir (Kılıç, 2013: 79). Ergenlik, İnsanda bireyin yetişkinliğine özgü ayrıcalıklarının kendisine verilmediğini hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin tüm gücü ve toplumsal konumu toplum tarafından bireye verildiği zaman sona eren gelişim dönemidir (Gander ve Gardiner, 2010: 438). Bu anlamda ergenlik yetişkin sorumluluğunu yavaş yavaş üstlenmeye başladığı zaman kendisini göstermektedir.

Ergeni çocuktan ayıran en önemli farklılıklardan birisi yüklenen rollerle yakından ilişkilidir. Çocuklukta roller yetişkinlerce belirlenirken, yetişkinlikteki rolleri kişi kendisi seçmektedir. Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında bir dönem olduğu için, bu dönemde yeni bir toplumsal roller listesi geliştirilmektedir. Birey çocukluğa özgü bazı rolleri sürdürmeye devam ederken, yetişkin rollerinin de adım adım üstlenildiği bir aşamadır. Statüdeki çelişkili bu durum ise ergen için gerilim kaynağı olmaktadır (Gözcü-Yavaş, 2012:114). Bir yandan, ergene tipik olarak toplumun yetişkin üyelerine ayrılmış olan belirli ayrıcalıklar ve haklar verilmekte, Diğer yandan, bu artan güç ve özgürlüğe genel olarak kendini kontrol etme, kişisel sorumluluk ve sosyal rol ve beklentiler eşlik etmektedir.

Ergenliğin son dönemine doğru, kimlik gelişimi için önemli olan şey, fiziksel, bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimin; ilk defa bireyin çocukluk kimlikleri ve özdeşleşmesini yetişkin olgunluğuna uygun bir kimlik oluşturacak biçimde seçip sentezleyeceği bir noktaya kadar geliştirmesidir (Gözcü-Yavaş, 2012:114). Erinlikten ergenliğe geçiş yapan bireyler aynı zamanda bir kimlik oluşturma sürecine girerler. Erikson, bu dönemi kimlik arayışı ve krizi ile ilişkilendirmektedir. Çünkü ergen ideolojik, dini ve mesleki vb. kimliklerini bu süreçte belirlemeye başlar. Ancak, bu sanıldığı kadar kolay bir tercih değildir. Rol karmaşası ve kimlik krizi yaşanabilir. Esasen bireyselleşme ve kendi olma çabasındaki ergenin ebeveyn başta olmak üzere diğer yetişkinlerle yaşadığı ilişkilerin yönü, yoğunluğu ve niteliğinde kimlik arayışı ve bunalımı önemli rol oynamaktadır.

2.1.3. Son Ergenlik-Gençlik Çağı (22-24)

Birey bu dönemde; duygu, düşünce ve tutum olarak gelişme çabası içerisinde. Son derece fedakârdır. Hiçbir şeyi düşünmeden kendini feda edebilir. Yalnızlığı seçer. Hem de büyük bir fedakârlıkla kendini toplumsal uğraşılara verip uyum sağlamaya çalışır. Bir lidere körü körüne inanabilir ya da otoriteye başkaldırabilir (Kılıç, 2013: 83).

Gençlik dönemi, olumlu durum ve davranışlarla olumsuzlukların birlikte yaşandığı bir dönemdir. İlk hayal kırıklıkları bu dönemde yaşanır. Kendi içinde bulamadığı iç huzuru bazen dış dünyada arar ve arayışı hep ulaşılmaz bir dünyadır. Gençlik dönemi kültürden kültüre, çağdan çağa, bireyden bireye değişiklikler gösterir. Gençlik çağının çalkantılarını tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Aileden kopma ve bağımsızlaşma, kendi kararını verip kendi seçimini yapma konusundaki çelişkileri ve cinsel çatışmalar azalır. Kimlik duygusunu geliştirme, kimliğini benimseme ve kimliğin senteziyle uzlaşma çabaları sonucunda genç, kimliğini gerçekçi biçimde bulmuş olur (MEB, 2011:6). Son ergenlik dönemi; bağımsızlaşma ve aileden kopuşun olduğu, olgunlaşmanın artmasıyla istikrarın yerleştiği, bireysel seçimlerin yapıldığı, sağlıklı kararların alındığı, sağlıklı iletişim, uyum ve dengenin görüldüğü bir dönemdir (Gürsu, 2011: 14). Ayrıca bir işe yerleşme ve iş yaşamını sürdürme, bir eş ile birlikte bir hayatı devam edebilme ve mesleki kariyeri için önlemler alma süreçlerine de hazırlıkların yapıldığı bir aşamadır.

2.1.4. Ergenliğin Temel Gelişim Görevleri

Havighurst (1972) “gelişim görevleri” terimini, ergenliğin bedensel, toplumsal, bilişsel olgunlaşma dönemini gencin bir sonraki gelişim düzeyine erişebilmesi için, büyümesinin değişik evrelerinde başarması gereken belirli “görevleri” tanımlamada kullanmıştır.

Ergen bir kız veya erkeği bekleyen temel gelişim görevleri şunlardır:

- Her iki cinsten yaşlılarıyla yeni ve daha olgun ilişkilerde başarılı olmak
- Erkek ve kadın toplumsal rolünü başarmak
- Fiziksel görünüşünü kabul etmek ve bedenini etkili bir şekilde kullanmak
- Ana-babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığını kazanmak
- Ekonomik bağımsızlık güvencesini kazanmak

- Bir meslek seçmek ve ona hazırlanmak
- Evlilik ve aile yaşamı için hazırlanmak
- Yurttaşlık yeterliliği için gerekli zihinsel becerileri ve kavramları geliştirmek
- Toplumsal bakımdan sorumlu bir davranışı istemek ve gerçekleştirmek
- Kendine özgü bir değerler sistemi ve ahlak anlayışı oluşturmak

Bir anlamda bu on gelişim görevi, başarılı bir yetişkin yaşamı için ön şart olmaktadır (Gander ve Gardiner, 2010: 440).

2.1.5. Ergenlikte Fiziksel Değişimler

En hızlı büyüme ve gelişim dönemi erinliktir. Doğumdan önceki embriyonik aylar ve rahim dışındaki ilk yıllardan sonra en hızlı büyüme ve gelişim erinlik yıllarında gerçekleşmektedir (Gander ve Gardiner, 2010: 444- 445). Ergenlik bir seri çarpıcı fiziksel değişimle kendini göstermektedir. En açık olanı büyümede sıçramadır. Kızlarda yaklaşık 10,5 erkeklerde 12,5 yaşında başlayan ve kızlarda 12 erkeklerde 14 yaşında zirve yapan boy ve kiloda hızlı bir artış görülür. Tipik bir ergen yetişkinlikteki boy uzunluğuna hızlı büyümenin başlamasından 6 yıl sonra ulaşır. Hızlı büyüme ellerin, ayakların, kolların ve bacakların uzamasıyla başlar ve genç ergenler garip görümlü ve sakar olurlar (Morris, 2013: 370-371; Gander ve Gardiner, 2010: 445). Büyüme bireylerin 20'li yaşlarına ulaşınca kadar yavaşlayarak devam eder. Bu ortalama bir durumu kastetmekte, büyüme atağının başlangıç, hız ve bitişi kişiden kişiye değişiklikler gösterebileceği unutulmamalıdır.

Hızlı büyüme ve cinsel gelişim kızlarda erkeklerden daha öncedir. Erken büyümenin erkeklerin ruh sağlığı açısından genel olumlu etkisine karşılık, erken gelişen kızlarda, anksiyete, olumsuz benlik, depresyon ve yeme bozukluklarına rastlanmaktadır. Ergenlik döneminde ergenlerin en büyük uğraşları bedenleridir. Vücutlarındaki bu hızlı değişime uyum sağlama çabası içerisine girmektedirler (Derman, 2008: 20). Ergenlik çağında beyin gelişimini anlamak açısından da frontal lop - yüksek zihinsel işlemlerin kritik yürütücü rolünü üslenmektedir. Bu işlemler; planlama, muhakeme, karar verme, problem çözme, dürtü kontrolü, ahlaksız uyaranları elemine etmedir. Bu süreçlerde de ergenlik çağında etkili bir artış ortaya çıkmaktadır (Petrovicova, 2009: 22). Fizyolojik anlamda ergenlik süreci içerisinde büyüme ve gelişme ile ilgili en yoğun yaşantıların olduğu zaman dilimi 12-16 yaş arasındadır. Bu dönemde ergen, içinde yaşadığı kültürün

ideal vücut olarak sunduğu modelin etkisi altında kalarak beden imgesi kazanma sürecini yaşar. Bu anlamda, ideal vücut ölçüleri aile, arkadaş grubu ve toplum tarafından belirlenmekte, televizyonda tavsiye edilen vücut ölçüleri ve beğenilen sanatçıların tipleri de ergenin bu ideal beden imgesini etkileyen faktörler arasında değerlendirilebilir (Koç, 2004:234). Bütün bu etkenler başka nedenlerle de birleşince, ergenlerin ya bulimiya nevroza ya anoreksiya nevroza ya da obezite durumu gibi yeme sorunları ile karşılaştıkları gözlenmektedir.

2.1.6. Ergenlik Döneminde Duygusal Değişimler

Çocukluk döneminde duygular daha açık ifade edilirken, ergenlik dönemiyle birlikte duygular daha örtük (Kulaksızoğlu, 1998: 59). Ergenlerdeki duygusal gelişim ve değişim konusunda dikkati çeken ilk noktanın, duygulardaki yoğunluğun artışı ve düzensiz oluşunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda söz konusu duygusal dalgalanmalar; karşı cinse bağlanma, çekingenlik, aşırı hayâl kurma, huzursuzluk, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma vb. gibi duygulanım durumlarıdır (Çelik, 2007: 13-14). Bu anlamda ergenlik çağındaki gençlerle ilgili yapılan alan araştırmalarında, ergenlerin duygusal problemlerinin; buldukları yaş gruplarına, okula devam edip etmemelerine, ailenin geliştirdiği tutumlarına, ergenlerin sahip oldukları bireysel zekâlarına ve çevreleri tarafından kabul edilme derecelerine göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Ergenlerin kendi duygusal iniş ve çıkışlarını değerlendirecek yaşantısal bir temelden yoksun olmaları, olayları genellikle olduklarından çok daha iyi ya da olduklarından çok daha kötü olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır(Koç 2004:235). Bir başka araştırmada ise, ergenlerin kendi ile ilgili duygularının geliştirilmesinde ve fark edilmesinde ailenin ilk ve en önemli etmen olduğu ortaya çıkmıştır (Ellen, 1984:1). Ayrıca kız ergenler fiziksel olarak daha erken ergenliğe girdikleri gibi duygusal açıdan da erkek ergenlerden daha önce duygusal olgunluğa ulaşmaktadırlar.

2.1.7. Ergenlik Döneminde Ahlâkî Değişim

Gelişim dönemleri içerisinde, bireylerin ahlâkî gelişimlerini açıklamaya çalışan birçok ahlâkî gelişim kuramı geliştirilmiştir. Bu kuramlardan en çok bilinenleri,

psikanalitik kuram, toplumsal öğrenme kuramı, Piaget ve Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramlarıdır. Söz konusu kuramlar, bireylerin ahlâkî gelişimlerinin seyri ve sebepleri üzerinde birtakım görüşler içerirler. Bireyin, kişisel bir değer sisteminin varlığının farkına vardığı dönem ergenlik dönemidir. Ahlâkî olgunluğa yönelme, ergenlik dönemiyle birlikte ancak soyut düşünce gelişimine paralel olarak gelişebilir. Bu evrede, bireyin içinde bulunduğu çevrenin ergenden doğruyu, aklını kullanarak bulmasını için zorlaması, iç kontrol gerektiren vicdan gelişimini hızlandırarak dış kontrolün gereğini ortadan kaldırır. Bunun yanı sıra ergen, ahlâk kurallarını, cezadan kaçmak amacıyla değil, uyulması gerekli kurallar bütünü olduğu ve onu içselleştirdiği için uygulamaya çalışır. Bu süreç ergende, rutin yapılan dış disiplinin aksine bir iç disiplin- otokontrol eğilimi meydana getirir (Koç, 2004:236). Birey artık erdemli bir davranıştan haz alma, gurur duyma, yanlış bir davranıştan dolayı utanç ve suçluluk duyma noktasına gelmektedir. Ergenin bu aşamaya gelebilmesi için belli bir fiziksel ve zihinsel olgunluğa ulaşması gerekmektedir.

2.1.8. Ergenlikte Cinsel Değişimler

Erinlik sırasında, ergen hızlı bir şekilde boy ve kilo kazanırken, cinsel olgunlaşmanın başladığı diğer önemli değişimler ortaya çıkar. Bunlar, birincil cinsiyet özellikleri (erkeklerde penis ve testisler, kızlarda yumurtalıklar, klitoris, vajina ve rahim) ve ikincil cinsiyet özellikleridir(kadınlarda göğüslerin gelişimi, erkeklerde ses değişimi ve yüz kılları, her iki cinsten apış arası kılları). Bu özelliklerin ortaya çıktığı yaşlar bireyler arasında büyük ölçüde değişmektedir (Gander ve Gardiner, 2010: 448). Cinselliği konusunda henüz deneme aşamasında olan ergen cinsel yeterliliğine ilişkin kaygı, korku ve eşcinsel kaygılar yaşayabilmektedir. Ergenlik döneminde erkeklerde daha fazla oranda ancak tamamı kalıcı olmayan eşcinsel eğilimler ve ilişkiler yaşanabilir (Koç, 2004:234; Çelik, 2007: 15). Ergenler küçük yaşlardan itibaren kendilerini üzen her türlü sorunlarını ebeveynleriyle paylaşırlarsa ergenlik çağında karşılaşılabilecekleri cinsellik de dahil her türlü sorununu ailesine rahatça anlatacaktır. Bu da ergenin dönemi daha kolay atlatmasına neden olacağı düşünülmektedir.

2.1.9. Ergenlikte Bilişsel Değişimler

Bilişsel gelişim kuramcısı Piaget ise, 12 yaşlarından başlayarak çocuklarda soyut düşünme yeteneğinin hızlı bir gelişme gösterdiğini, çocukluğun somut düşünme biçimini soyut kavramlarla ve simgelerle düşünmeye bıraktığını belirtmiştir. Ergen bu dönemde mantıklı düşünme ilkelerini kullanarak muhakeme yapabilir, genellemelere gidebilir, sonuçlara varabilir. Piaget'in deyişiyle bu düşünce biçimine "formal operation" denir (Gürsu, 2011: 18). Yani kavramları kullanarak yeni kavramlar ve düşünceler üretme yeteneğidir. Dünya hakkında somut düşünmeden soyut düşünmeye doğru bir değişim olarak tanımlar. Bu yetenek 16-17 yaşlarında doruk noktasına varır. Soyut düşünme ile birlikte ergenlerin artık yetişkin dünyasına hazır olduklarını, kişilik yapılarının ahlak anlayışlarının geliştiğini ergen egosantrizminin de bu dönemde ortaya çıktığını belirtir. Piaget (1969), kültürün, eğitim koşullarının ve toplumsal çevrenin ergenin soyut işlemi gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamış, ergenler soyut aşamaya geçmekle birlikte felsefe, din, politika, ölüm gibi kavramlar üzerinde fazla düşünmeye ve tartışmaya ayrıca, ergen anne babanın söz, tutum ve davranışlarını yeniden gözden geçirmeye başlar. (Gander ve Gardiner, 2010: 454-461-463; Derman, 2008: 19; Yörükoğlu, 1993: 51). Anne babalarının doğru dediklerinin her zaman geçerli olmadığını, tutarsız davranışlarının da olduğunu fark etmeye başlar, çelişkileri sezer, tartışmaya girer, zaman zamanda eleştirmeye başlarlar.

Ergen benmerkezciliği "hayali izleyici" ve "kişisel efsane" şeklinde iki boyuttan oluşmaktadır (URL³) Elkind'e göre benmerkezcilik diğer insanların düşüncelerini dikkate almama durumudur (Dinçel, 2006: 30). "Hayali seyirciler" terimi ergenlerin kendilerini diğer insanlar tarafından sürekli gözleniyormuş ve görüşleri ve davranışları hakkında insanlar onları daima yargılıyormuş gibi hissetme eğilimlerine karşılık kullanılmıştır. Hayali seyircinin ergenin yaşamında güçlü bir rol oynaması, çoğunun zamanının büyük bir kısmını niçin ayna karısında geçirdiklerini ve özenle giyinip süslendiklerini açıklamaktadır (Morris, 2013: 374-375).

Ergen düşüncesinde Elkind'in tanımladığı ikinci düşünce ise, **kişisel efsane**dir. Ergenlerin kendilerini o kadar özel görürler ki asla onların başına kötü bir şey gelmeyecektir. Bu "bana bir şey olmaz" düşüncesi ergenlerin korkusuzca riske atılmasının nedenini açıklamaktadır (Çelik, 2007: 7). Yaklaşık 15-16 yaşların da ergenler kendilerinin diğerlerinden farklı, ayrıcalıklı ve insanların da kendilerini izlemek için var

olmadığını, fark etmeye başlarlar. Bu noktada düşsel seyircilerin önemi azalır ve doğruları ve yanlışları dengeleyen daha gerçekçi bir benlik-kavramı kişisel söylencenin yerinin almaya başlar (Gander ve Gardiner, 2010: 468).

2.1.10. Ergenlikte Sosyal Değişimler

Ergenler ana babalarından ayrılıp bağımsızlıklarını kurmaya isteklidirler, fakat aynı zamanda yetişkinliğin sorumluluğundan da korkmaktadırlar. Onların önünde yapacakları pek çok önemli görev ve alacakları pek çok önemli karar vardır. Özellikle teknolojik olarak gelişmiş ülkelerde bu gelişim dönemi bir miktar stres içerir. Fakat bütün psikologlar ergenliği stres dolu bir yaşam dönemi olarak görmezler. Örneğin ilk gelişim psikologlarından G. Stanley Hall (1904) ergenliği, bir “fırtına ve stres” dönemi olarak tanımlamasına karşın, ünlü antropolog Margaret Mead’in (1928)’de aralarında bulunduğu bir grup araştırmacı, ergenliği her zaman ki ilişkilerin sürdüğü ve çocukluktan yetişkinliğe kolayca geçilen bir dönem olarak görmüştür. İki görüş arasındaki tartışma hala şiddetle sürmesine rağmen yeni araştırmalar “fırtına ve stres” tanımlamasının çoğu ergen için doğru olmadığını göstermektedir. Gerçekte ergenliğe okulla, aileyle ve akranlarla ilgili bir miktar stres eşlik eder ve bu stresle baş etmek bazen zor olabilir. Örneğin, Birleşik Devletlerde, Tayvan’da ve Japonya da 4000’den fazla on birinci sınıf öğrencisiyle yapılan bir çalışma, Tayvanlı ve Amerikalı öğrencilerin okulu bir stres kaynağı olarak düşündüklerini, Japon öğrencilerin ise aynı şeyi çok fazla hissetmediklerini göstermiştir. ABD’deki ergenler aynı zamanda spordan ve ek işlerden de stres kaynağı olarak söz etmişlerdir. Her şeye rağmen ergenlerin büyük çoğunluğu yaşamlarının kargaşalı olduğunu düşünmemektedir. Erikson, ergenlik çağıının bocalamasını, kargaşasını, ergenin benliğini; yeniden organize ettiğini, yeniden düzenleme çabası içerisinde olduğu için bir hastalık değil olağan bir bunalım olarak nitelendirmektedir (Morris, 2013: 375). Ailelerin ergenle kurulan etkileşimde kabul edici bir tutum içerisinde olması, onun anne babaya rahatça açılmasına neden olacak ergen bocalamaların üstesinden daha rahat gelecektir.

2.2. ERGENLERDE RUH SAĞLIĞI

Normal olan “sık rastlanan”, “normal olmayan” da sık rastlanmayandır. Uyumlu, sosyal ve duygusal olarak da dengeli ve benzeri özellikleri taşıyanlar “normal” olarak tanımlanır (Kulaksızoğlu, 2003: 18-19). Pek çok Kızılderili yakında kaybettiği bir akrabasının öte dünyadan kendisine seslenişini duyabilir. Bu davranış o toplum için normaldir. Böyle bir davranış yetişkin beyaz bir ABD’li için ciddi bir ruh sağlığı bozukluğu göstergesi olabilir (Sayar, 2015: 102). Davranış ne zaman normal dışı olur? Bu sorunun yanıtı görüldüğünden de karmaşıktır. Sokakta kendisinin Hazreti İsa olduğunu iddia eden bir adamın ya da uzaylıların kendisini öldüreceklerine inanan bir kadının normal davrandığını kimse kabul etmez. Birçok fiziksel hastalık yansız bir takım laboratuvar testleriyle keşfedilip tanı konabilir ama ruh hastalıklarının varlığı ya da yokluğuna bu kadar nesnel bir biçimde karar vermek mümkün gözükmemektedir (Morris, 2013: 526). Bireyin duygusal bir rahatsızlığının olup olmadığı bir yargıyı gerektirir ve yargılar bakış açısına göre farklılık gösterir. Ruh sağlığının tanımını yapmak, ruh hastalığının tanımlamaktan daha güçtür (Yörükoğlu, 1992: 13).Sağlıklı olmak bedensel, ruhsal ve toplumsal iyi olma durumunu gerektirir.

Sydney Jourard, sağlıklı bir kişiliğin hem toplumun normlarına hem de kişinin vicdanına cevap verebilecek yeterlikte olduğunu ifade eder. Psikodinamik Tanı Klavuzu; sağlıklı kişilik yapısının yedi karakterini ya da kapasitesini ayrıntılarıyla açıklar: 1- hem kendini hem de diğerlerini kompleks, sabit ve hatasız durumlarda görme. 2-yakın ve tatmin edici ilişkiler sürdürme.3- bütün duygu çeşitlerini yaşayabilme. 4- duyguları ve dürtüleri uygun ve esneklikle ayarlayabilme. 5- ahlaki değerlere uygun biçimlerde işlevsel olma. 6- realistlik olmanın geleneksel kavramlarını takdir etme. 7- strese karşı beceriyle cevap verebilme (Linden ve Hewitt, 2013: 81).

Birçok insan, normal ve normal dışı davranışların kesin bir sınırla ayrıldığı ve bir yanda normal kişiler, diğer yanda da hasta kişiler olduğu sanısındadır. Oysa bilimsel açıdan normal ve normal dışı davranışların ayrımını yaparken kullanılacak bir ölçüt yoktur (Geçtan, 1993: 12).

Klinik Psikoloji; anormalliği tanımlarken araştırmalarda ve klinik çalışmalarda kullanılan en az üç temel yaklaşıma vurgu yapar:

1-İstatistiksel ya da normatif yaklaşım: Bu yaklaşıma göre anormallik, kişinin davranışının genellikle bir grubun ya da toplumu standartlarına, beklentilerine ve ya

normlarına uyup uymadığına bakılır. Bir kültürde normal olarak görülen diğer bir kültürde anormal olarak görülebilir, normların dışında kalan birçok kişide olabilir (Mozart, Rembrandt, Einstein). Ya da tüm kültürler ve toplumlar uygun davranış standartlarına sahiptir.

2-Özel Yorum(Psikolojik Ağrı): Bu yaklaşımda kişiler kendileri davranışlarının anormal, uygunsuz ya da değişime ihtiyaçları olması ile ilgili yargılara varırlar. Örneğin, bir karı - koca tartışmalarında bir artış olduğunu fark eder ve tartışmalarının sayısını azaltmak isteyebilirler. Bu tür bir anormallik tanımlaması hastaların büyük çoğunluğunu terapistin ofisine getirir.

3- Bozuk İşlevlerin Değerlendirilmesi: Bu yaklaşımda, uzmanlar, kişinin davranışının anormal ya da bozuk olup olmadığına karar verirler. Kişinin davranışının bireyin çalışmasını engelleyip engellemediğine ve ya insan ilişkilerini geliştirip ve yönetip yönetememesi temelinde yargılama yaparlar (Linden ve Hewitt, 2013: 79).

2.2.1. Ülkemizde Ruhsal Sorunların Toplumsal, Ekonomik, Politik Yönleri

Ruhsal sorunların toplumsal, ekonomik, politik yönlerini ve boyutlarını burada ayrıntısıyla ele almamıza olanak yoktur. Ancak bazı özel konular başlıkları ile sıralanacaktır.

- Hızlı kültürel değişim,
- Bir yandan çağdaşlaşma, bir yandan da geleneksel değerler sistemi ve yaşam biçiminin korunmaya çalışılması,
- Hızlı kentleşme ve sanayileşme,
- Yurtiçi ve yurtdışı göçler, aile bölünmesi, göçlere bağlı kültür çatışması,
- Bütün kültürel değişim ve yasal eşitliklere rağmen kadının toplumda güvenli ve etkin bir yer kazanmamış olması,
- Genel eğitim yetersizlikleri,
- Sağlık eğitimi veren kuruluşların yetersizliği,
- Sağlık ve eğitim sektörlerini üretici değil, tüketici sektörler olarak görmeye eğilimli yönetimlerin sağlık ve eğitim alanlarına yatırımların düşük oluşu.

Ülkemiz kültürel değişim, kuşaklar arası çelişki, değerler değişimi, göçler, sanayileşme, tek çocuk olup olmama ve kentleşme sorunları ile ruh sağlığı arasındaki bağlantıların incelenebileceği geniş bir laboratuvar gibidir (Öztürk, 1994: 543). Bu

konulara yönelik ülkemizde ve değişik ülkelerde yapılan pek çok araştırma vardır. Bunlardan bir tanesi ise; Çin de yapılan bir araştırmaya göre, şehirde yaşayan tek çocuklar; şehirde yaşayan tek çocuk olmayanlara göre, daha düşük sevgi farkındalığı, daha yüksek nörotik ve sosyal depresyon, anksiyete, algılanan stres faktörleri ve kişiler arası bağımlılık alanları açısından daha yüksek belirtiler gösterdikleri gözlenmiştir (Liu, Munakata, Onuoha, 2005).

Şayet normal ve normal olmayanı tespitite toplumun genel kabulleri belirleyici bir faktör olarak kabul edilirse, dinin ruh sağlığına olumlu katkı sağladığı rahatlıkla ileri sürülebilir. Çünkü toplumsal yapıda normal ile anormalin belirlenmesinde dinsel değerlerin büyük bir etkisi vardır. Glenn'e göre, "Ruh sağlığının iyi olması mı dindarlığı artırmakta, yoksa dindarlığın yüksekliği mi ruh sağlığını olumlu etkilemektedir?" sorusunun da araştırmacılar tarafından henüz yeterince cevaplandırılmadığını belirtmek durumundayız. Yani hem ruh sağlığının iyi olması dindarlığın anlaşılmasını ve yaşanmasını, hem de dindarlığın anlaşılması ve yaşanması ruh sağlığını etkileyebilmektedir (Yapıcı, 2013: 57-58). Manevi/dini bir bakış açısıyla psikolojik danışma, bakış açıları bazı yönlerden birbirlerine benzemektedir. Şöyle ki her ikisi de bireyin kendini kabul düzeyini yükseltmeyi, kendisini ve diğer insanları bağışlamayı, insanların sınırlılıklarını olduğunu ve bunu mazur görmeyi, en önemlisi de kişisel sorumluluk üstlenmeyi, bireyin kendisine zarar veren duygu, düşünce ve davranış kalıplarından kurtulması gerektiğini vurgulamaktadır (Corey, 2008: 505).

Araştırma sonuçları, dinin çeşitli yönlerinin ergenler için bazı olumlu işlevleri olduğunu söylemektedir. Din ayrıca ergenlerin sağlığı üzerinde ve onların problemleri davranışlar sergileyip sergilememelerinde de rol oynar. Sinha, Cnaan ve Gelles, 2006 yılında, 11-18 yaş arası gruptan ulusal çapta rastgele seçilen 2000 kişi ile yaptıkları bir araştırmada dindarlıkları yüksek düzeyde olanların sigara içme, alkol ve uyuşturucu kullanma, okuldan kaçma, çocuk suçlarına bulaşma ve depresyona girme eğilimleri diğerlerine oranla daha düşük bulunmuştur (Santrock, 2014: 388). Gençlerin intihar olasılıkları incelenmiş. Elde edilen verilere göre, intihar olasılığı en yüksek olanların "Allah'ın varlığını hiç hissetmem" diyenler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu grubun intihar davranışı açısından risk grubu içerisinde yer aldığı görülmektedir (Yapıcı, 2013: 291).

İnsan, biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlıktır. Fiziksel yapıyı oluşturan unsurların tamamı biyolojik yönünü, yaşantı sonrası edinilen davranışsal, duygusal ve

düşünsel deneyimler psikolojik yönünü, etkileşim içerisinde bulunduğu çevre ise sosyal yönünü oluşturur. Psikolojik sağlık, bireyin kendisiyle ve çevresiyle aktif bir ilişki içerisinde olması, bunu sürdürebilmesi ve uyum içerisinde olması olarak tanımlanır. Ruh sağlığı kavramı; yaşanan çağa, bireyin gelişim dönemine ve içinde bulunulan topluma göre değişebildiği için “ruh sağlığı nedir?” sorusuna yanıt vermek kolay gözükmemektedir. Değişik psikoloji ekollerinin ruh sağlığı konusunda değişik varsayımları vardır(Sefaöz - Güven, 2008: 22).

Freud’a göre ruh sağlığı “ Sevmek” ve “ Çalışmak” tır. Moreno’ya göre, “insan dış çevrede yaşayabiliyor, yaratıcı ve verimli bir yaşam sürdürebiliyor ve bunlara uyum sağlayabiliyorsa” ruhsal olarak sağlıklıdır. Ericson’a göre, kişinin egosu (ego özdeşleşmesi- ego identity) ruhsal yapı için olumlu bir yatırımdır (Sefaöz - Güven, 2008: 13). Yörükoğlu’na (1996) göre, ruh sağlığı çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmesine rağmen ruh sağlığı yerinde olan bireylerde bulunması gereken bazı özellikler vardır.

Ruh sağlığı yerinde olan bireylerde bulunması gereken özellikler

- Kendini ve başkalarını kabul eder. Kendine güveni ve öz saygısı vardır,
- Sorumluluk alır ve yerine getirir. Çevreye uyum sağlar,
- Stresle başa çıkar, İd, ego ve süperegosu arasında denge vardır.
- Özerklik duygusu ile seçim yapabilir. Karar verme yetisine sahiptir,
- Kişilerle ilişkileri sevgi ve saygı temellerine dayanır,
- Üretkenlik özelliği kazanmıştır, çalışır ve üretir,
- Benlik bütünlüğüne sahiptir, hayal ve gerçeği ayırt eder,
- Karşı cinsle saygı ve sevgiye dayanan ilişki kurar ve sürdürür,

Ruh sağlığı yerinde kişi her zaman neşeli, uyumlu ve mutlu kişi demek değildir. Sağlıklı kişinin, sağlıklı olmayan kişiden belki en önemli farkı, sorunları altında ezilmemesidir (Yörükoğlu, 1993: 250). Ruh sağlığı yerinde bir birey zor durumlardan gerçekçi çözümlerle ve uygun tepkiler vererek, dengesi altüst olmadan yani yaşam kalitesi bozulmadan çıkabilen kişidir.

2.2.2. Ergenlik Dönemi Psikolojik Problemleri

Ruhsal hastalık belirtileri rahatsız edici, acı verici, kişiyi ve çevresini mutsuz eden türden belirtilerdir. Bireyin görünümünü, çağrışımını, düşünce içeriği, duygularını, algısını,

yönelimini ve fiziksel belirtilerinin hepsini kapsar. Kişinin kendisine ve çevresine uyumunu bozar, ilişkileri anlamsızdır. İş, karşı cins ve sosyal hayatı yürütemez. Bu durum kendisine acı vermektedir. Kendisi bunalımlı, gergin olduğu gibi çevresindekileri de davranışlarıyla tedirgin eder. Ruhsal hastalıklar kavramı da ruh sağlığı gibi görece bir kavramdır. Herkeste ruhsal hastalık belirtisi bulunabilir Ancak kişinin yaşam kalitesini, uyumunu bozmayan, bireyi mutsuz etmeyen belirtiler ruh hastalığı göstergesi değildir. İlk gençlik yıllarında görülen davranış bozukluklarının birçoğunun altında yatan bir değersizlik, benlik saygısında azalma ve yalnızlık duygularına bir tepki olarak geliştikleri sık sık belirtilmiştir. Ailede boşanma, ayrılık, ölüm gibi benlik saygısını azaltan durumlarda pek çok gencin ilk tepkisi davranış bozukluğu şeklinde olmaktadır. Bu durumdaki gencin birden vurduymaz bir tavır takındığı, okuldan kaçm aya, mutsuz, güvensiz olduğu, öğretmenlerine karşı gelmeye, haylaz arkadaşlara kapıldığı gözlemlenebilir (Yörükoğlu, 1993: 251; Kılıç, 009:23 ; Sefaöz-Güven, 2008:18). Bu davranışların altında yatan nedeni gencin içinde bulunduğu durumla baş edebilmek için bu yöntemlerin dışında başka yöntemleri bilmemesi, başka becerilerle donatılmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

2.2.3. Ergenlerde Özsaygı veya Benlik Algısı

Yavuzer (2000)'e göre ise, benlik saygısı, kendini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye değer bulmaktır. Benlik saygısı kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendisinden memnun olma durumudur (Yörükoğlu, 1993: 105). Başka bir deyişle benlik saygısı, insanların; kendini beğenmesi, onaylaması ve kendinden hoşnut olmasıdır. Başka bir deyişle, olmak istediğiniz kişi misiniz? sorusuna verilen cevaptır (Gürsu, 2011:114). Benlik kavramı bebeğin kendisi ile diğer insanları ve objeleri ayırt etmesiyle başlar hayat boyu devam eder (Yeşilyaprak, 2011: 184).

Benlik kavramı çocuğun ne olduğu, ne olmak istediği, başkalarının kendi hakkında ne düşüncelerini istediği bir görünümdür. Okul başarısı çocuğun kendilik değerini arttırmaktadır. Her büyük kriz benlik saygısını kuvvetlendirir. Ergenlik döneminde başkalarının bireyin benlik saygısı üzerindeki fikirleri önemli değişikliğe uğrar. Benlik kavramının gelişmesi, ergenin bilgi kaynağını değiştirir. Kendi hakkındaki gerçeklerin dışardan geleceği inancı yerine, kendinden geleceği inancına kayar. Gerçeklere dayalı mükemmel "ben" in gelişmesi: Kendi için anlamlı özdeşimler kuran

bireylerin, temel ruhsal ihtiyaçlarını doğuştan getirdikleri yetenekler ve yaşantı sonrası kazanılan becerilerle zenginleştirdiklerinde, her dönemde benlik saygısı artarak devam eder (Özkan, 1994: 5). Ergenliğin sonları, benlik saygısının pekiştiği dönemdir.

2.2.4. Ergenlerde Görülen Depresyon

Ergenlik dönemi depresyonu tanısı koymak, ergenlerin duygusal iniş-çıkışlarının çok olmasından dolayı oldukça güç olabilmektedir. Ergen bazen hayatın çok güzel olduğunu bazen de dünyanın katlanılmaz olduğu düşüncesine kapılabilir. Bu duygular birkaç saat de değişebileceği gibi birkaç gün ve bir iki ay sürebilir.

Depresyon, genel bir ruhsal çökkünlük durumudur; kişide durgunluk göze çarpar. Konuşmasında, davranışlarında ve düşünmesinde genel bir yavaşlama olur. Duygulanımda ise; Hüzün, mutsuzluk, elem, keder gibi belirtiler kendisini gösterir. Düşünce içeriği ben değersizim, ben yetersizim şeklindedir. Kız ergenlerde depresyon görülme sıklığı erkek ergenlerden daha çok olduğu bilinmektedir. Çocukluk döneminde daha az görülmesine karşın ergenlikte depresyonun görülme sıklığı artmaktadır. Sosyo-ekonomik durum, aile sorunları yaşanması, bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı, okul başarısında düşme, arkadaşlarla kurulan iletişimin anlamsızlaşması ve diğer olumsuz davranışlar depresif epizodu işaret ediyor olabilir. Bu dönemde depresyon riskini arttıran etkenleri şöyle sıralayabiliriz: ailede anne-baba yokluğu ve ya üvey ebeveyne sahip olma, çocukluk döneminde fiziksel, cinsel, duygusal, tacize maruz kalmak, yaşantı zenginliğinin olmaması, süreğen hastalıklar ve aile bireylerinden birinde depresyon hikâyesinin olması v.b faktörler sayılabilir (Yörükoğlu, 1993: 251; Kılıç, 2009: 125; Sefaöz- Güven, 2008: 18-19). Ergenliğin birey olma sürecinde ebeveyn desteği, ilgisi ve rehberliği çok önemli bir etkiye sahiptir.

2.2.5. Ergenlik Döneminde İntihar

İntihar kısaca “psikoanalitik açıdan özkıyım veya özkıyım girişimi” olarak tanımlanabilir. Ergenlik yılları intiharin en fazla görüldüğü dönemdir. Yapılan epidemiyolojik bir çalışmada, Erkeklerin ölümle sonuçlanan intihar girişimleri kızların üç katıdır. Gençler arasında öz kıyım girişimlerinin eskiye göre hızlı bir artış gösterdiği

bilinmektedir. Ortalama öz kıyım yaşı da gittikçe düşmektedir (Yörükoğlu, 1993: 251; Kılıç, 2009: 126).

Ergenlerde yaşanan özsaygı düşüklüğü, kaygı bozukluğu, duygusal ilişkilerde yaşanan sorunlar, kimlik bunalımları, zorlu yaşam olayları, cinsel ve fiziksel istismar öyküleri, psikiyatrik rahatsızlıklar, alkol ve madde bağımlılığı, psikososyal ve çevresel faktörler intiharı tetikler. Ayrıca çocukluktan beridir süren sorunlara ergenlikte yeni çatışmalar eklenmesi ve örseleyici bir durum, gencin tüm savunmalarını kırarak intihar riskini arttırıcı etkilere neden olabilir. İntihar öncesinde intiharı gerçekten kafasına koymuş bunu gerçekleştirmek isteyen bireyler iyi bir gözlemlerle kendisini ele verici bazı davranışlar sergileyebilirler. En belirgin davranış ise bireyin canına kastetmeyi düşündüğünü ifade etmesidir. Hayattan bezdiğini intihar etmeyi düşündüğünü ifade eden birey kesinlikle ciddiye alınmalıdır (Sefaöz-Güven, 2008: 19; Yörükoğlu:1993: 252). Hatta bireyin gerçek anlamda bir planının olup olmadığını öğrenmek için nasıl intihar etmeyi düşündüğü sorulmalıdır ki, bu durumla ilgili bir planı varsa acil önlemler alınması gereklidir.

2.2.6. Ergenlerde Anksiyete Bozukluğu

Korku, ortamda bir somut bir tehdit veya tehlike karşısında, kişinin kendini koruma amacıyla oluşan bir duygudur. Anksiyete ise, bireyin farkındalık düzeyinde olmayan, kişinin anlamlandıramadığı tehlikeye karşı oluşan korkudur. Yani bir durumun nedeni varsa korkudur. Ortamda herhangi bir neden yoksa anksiyetedir. Türkçede panik, kaygı olarak da kullanılır. Ergenlerde anksiyete bozukluğu en sık görülen hastalıklardan olmasına karşın en az bilinenlerinden biridir (Yörükoğlu, 1993: 233).

Anksiyete, kalıtımsal, biyokimyasal, çevresel, kişisel etmenlerle ortaya çıkabildiği gibi, çeşitli hastalıklar ve kullanılan bazı ilaçlara bağlı olarak da oluşabilir. Bunaltı nöbeti (anxiety attack) geçiren bir kimse nedenini bilemediği bir korku içindedir, göz kontağı kuramaz, nefes nefesidir. Diğer insanlar tarafından zor zapt edilir. Genellikle psikomotor huzursuzluk görülür, çarpıntısı vardır (Kılıç, 2009: 127). Hasta kalp krizi geçiriyormuş da ölecekmiş, nefes alama da güçlük yaşıyor ya da delirecekmiş gibi hisseder.

2.2.7. Ergenlerde Obsesif- Kompulsif Bozukluğu

Obsesyon, kişinin isteği dışında ortaya çıkan, ısrarlı düşünceler ve imajlardır. Obsesyonlar, tekrarlayıcı kelime, düşünceler, korku, anılar, şüphe, resimler veya dramatik sahneler olabilir. Kompulsiyonlar ise obsesyon tarafından aktive edilen, bazı düşünceler, dürtüler, korkulardan kurtulmak için yapmak zorunda olduğunu düşündüğü eylemlerdir (Kılıç, 2009: 129). Obsesif-Kompulsif bireyin hastalığının şiddetine göre, uyku iştah ve cinsellik bozulmuştur. Birey durumdan yakınmaz, kendisini hasta olarak görmez. Davranışlarını değiştirmenin yollarını aramaz herkesi kendi davranışlarına uydurmaya çalışır. Sürekli gerilmiş bir yay gibidir gevşemesini bilmez. Çevresindekileri de diken üstünde tutar. İki kere iki neden dört ediyor ve gökyüzünün sonunu düşünmekten bitkin düşer ki bu duruma “zihinsel geniş getirme” denir (Yörükoğlu, 1993; 245-246). Çocuk ve ergenlerde görülen obsesyon ve kompulsiyonlar erişkinlere benzemektedir. En yaygın ritüel aşırı yıkanma, tekrar etme, kontrol etme, sayma, simetri ve düzendir. Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalarda ilkokul çağı çocuklarında en sık görülen kompulsiyon sayma ve simetri, erken ergenlikte aşırı yıkanma, geç ergenlikte seksüel düşünce ve ritüeller olduğu belirtilmiştir. Çocuk ve ergenlerin bir kısmı ise belirtilerini saklama eğilimi içerisindeyler (Kılıç, 2009: 129). İlaç ve davranışçı terapi Obsesif- Kompulsif bozukluğu tedavisinde etkilidir.

2.2.8. Ergenlerde Somatoform Bozukluğu

Bu hastalıkların temel özelliği, fiziksel ve bedensel yakınmaların bulunmasıdır. Başka deyişle, kişi, ruhsal sorunlarını bedensel belirtilerle göstermektedir. Ancak, bu fiziksel ve bedensel yakınmalarda herhangi bir organik bulgu gösterilemez. Sanki felç olmuş gibidir ama sinirlerde ve kaslarda bir bozukluk yoktur. Gözlerinin görmediğini söyler ama gözbebekleri ışığa tepki verir (Yörükoğlu, 1993: 238). Bulguları açıklayacak bilinen bir fizyolojik mekanizma söz konusu değildir. Bu hastalıkları açıklamada, fizyolojik etkenler ve bilinçdışı çatışmaların birlikte etken olduğu kabul edilir. Hastane polikliniklerine başvuranların %10'u, tüm psikiyatri polikliniklerine başvuran hastaları %5-15'ini bu hastalar oluşturur. Erken erişkinlikte ortaya çıkar fakat orta ve ileri yaşlarda da ortaya çıkabilir. Kadınlarda daha çok görülür. Bu bozukluğu gösteren kişinin ailesinde daha sık görülür. Sosyoekonomik durumu ve eğitim seviyesi düşük ailelerde daha

yaygındır (Kılıç, 2009: 134-135). Ülser, astım, ülserli kolit ve kanserde dahil, bir çok fiziksel hastalık psikolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır (Yalom, 1999:433). Beden ve zihnin birbirini oldukça etkilediği, zihne takılan herhangi bir sorunun fiziksel belirti olarak kendisini mutlaka göstereceği düşünülmektedir.

2.2.9. Ergenlerde Hostilite (Saldırganlık)

İnsanların beslenme, korunma gibi temel fizyolojik; sevgi, saygı, ilgi, güven, özerklik, özgürlük, üreticilik ve yaratıcılık gibi ruhsal-toplumsal gereksinmelerinin iç ve dış etkenlerden kaynaklı nedenlerle engellenmesi olasıdır. Bu engellenmeler düş kırıklığı ve öfke düzeyini arttırarak saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine neden olabilir (Köknel, 1996: 38).

Saldırganlık, bireyin öfkeyi kontrol edemediği durumlarda doğrudan olabileceği gibi, dolaylı yollardan kişiye zarar vermeye çalışma, lakap takma, dedikodu yapma, iftira atma, sırlarını anlatma vb. pasif şekillerde de gerçekleşebilmektedir. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sık olarak görülen, başkalarına zarar verici, akran baskısı, zorbalık vb. davranışlar vardır (Gürsu, 2011: 80-85). Bunun yanı sıra toplumsal kural ve normların sürekli bir şekilde ihlal edildiği bir bozukluk olan, saldırganlığın temel özellikleri arasında; insan ve hayvanlara yönelik saldırgan davranışlar, cep telefonu ile görüntüleme - şantaj, kişi güvenliğini tehdit, hırsızlık, kişisel sınırları ihlal etme gibi belirtiler tespit edilmiştir.

2.3. SORUMLULUĞUN TANIMI VE İÇERİĞİ

Sorumluluk; bireyin sınırları içerisinde (ailesi, sağlığı, çocukları) gördüğü olaylardan ve şeylerden hesap vermeye (kişinin kendi vicdanına ve dış otoriteye) hazır olması demektir. Bireyin içinde yetiştiği aile, okul, çevre, kültür, aktarılan değerler bir öğrenme ortamı oluşturur ve bu ortamı içerisinde kişi, sınırlarını ve sorumluluk bilincini öğrenir (Cüceloğlu, 2004: 95-96). Sorumluluk yaratmak anlamına gelir. Sorumluluğun farkında olmak, kişinin kendi özünü, kaderini, hayat durumunu, duygularını ve hata acı çekişini yarattığının farkında olmaktır (Yalom, 1999: 346). Sorumluluk, erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun görevler vermekle başlar. İki buçuk yaşından başlayarak dōke saça da olsa çocuğun

çorbasını kendi başına içmesine fırsat vermek, oyuncaklarının, odasını toplamasını beklemek, yaşına ve cinsiyetine göre ev temizliği, sofraya hazırlığı gibi konularda anneye; araba temizliği, bakkala gitme gibi konularda babaya yardım etmesini beklemek, “sorumluluk” konusunda çocuğu cesaretlendirici ve destekleyici bir ortam sağlar (Yavuzer, 1997: 114). Çocuk kendi üzerine düşen görevleri yerine getirdiğinde kendisine güven duyar, başaramayacağı üstesinden gelemeyeceği hiçbir güçlük onun için artık yoktur.

Sorumluluk kavramı birçok yazar ve araştırmacı tarafından, kişinin kendi davranışlarının veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın farkında olması, davranışlarının ve durumların sonuçlarını üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bize zayıf değil kuvvetli olduğumuz duygusunu veren, aynı zamanda bizde otorite ve üstünlük şuurunu uyandıran bir duygudur (Özen, 2013: 344). Sorumluluk, kişisel bütünlüğün bir türüdür. Yani düşünce, duygu ve eylemlerin ahenk içinde olmasından, birey hesap vermeye hazır olduğu zaman kişisel bütünlük ortaya çıkmaktadır (Cüceloğlu, 2001: 204).

Sorumluluk bireyin başarısızlığında sadece kendisini sorumlu tutması ve suçlaması, başarı durumunda ise yine kendisini kutlamasıdır (Özen, 2013: 344). Sorumluluk “öteki” nin acısını hissedebilmektir ki ona yardım edebilsin. Terapi de kişinin hissettiği mesuliyet duygusu ötekini anlaması, dinlemesi anlamlandırmaya çalışması sorumluluğun sonucudur (Sayar, 2014: 283).

Hepimiz seçim yapma gücüne ve potansiyeline sahip olduğumuz bir gerçektir. Yaptığımız seçimler, birikerek, şekillenerek yaşamımızın çerçevesini çizer. Seçim yapabileceğimizi, kendi hayatımızın rotasını yine kendimizin çizeceğini kavramak, kişisel sorumluluğu kabul etme yolundaki ilk adımdır (Rifenbary, 2010: 14).

Sorumluluk hemen hemen tüm toplumlarda ve kültürlerde üzerinde durulan ve önem verilen bir kavramdır. Toplumun sorunlarının temelinde yatan nedenlerinden biri de insanların yetişkin özgürlüğü isterken, çocuk sorumluluğu içerisinde kalmasıdır. Bireyin sorumluluk bilinci içerisinde olması olgunlaşma sürecinde nerede olduğunun en iyi göstergesidir (Cüceloğlu, 2001: 210). Sorumluluk bir karakter eğitimi olarak da adlandırılabilir. Ebeveynler, çocuklarını sorumluluk alma ve karar verme konusunda kendi kendilerine yetecek şekilde donatmıyor, çocukları adına birçok kararı kendileri alıyorlar. Ebeveynler çocuğun ilgi, istek, ihtiyaç ve yeteneğine bakmadan çocuk adına

kendileri karar verebiliyorlar. (Özen, 2009: 32). Bu da çocukların sağlam bir karakter gelişimini engelleyebilmektedir.

Bütün ana babalar çocuklarına sorumluluk duygusunu kazandırmak ister ve bunun yollarını ararlar. Mesela birçok aile, günlük basit işleri çocuklara yaptırarak bu problemin çözüleceği kanaatini taşımaktadır. Özellikle çöp sepetlerinin boşaltılması ve bahçe temizliği gibi işlerin erkek çocuklara yaptırılması, bulaşık yıkamak ve yatak düzeltmek gibi işlerin de kız çocuklara yaptırılması yoluyla, kendilerine sorumluluk duygusu aşılama çalışılır. Gerçekten de çocuklara bu gibi günlük, basit ev işlerinin yaptırılması bazen onlara sorumluluk duygusu kazandırabilir; ama şu da bir gerçektir ki, sorumluluk evde ve çevrede yerleşmiş değerlerle beslenip yöneltilerek çocuğun içinde gelişir. Olumlu ve yapıcı değer ölçülerine oturtulmamış sorumluluk duygusu yıkıcı ve toplumun değer yargılarına karşı olabilir. Örneğin görevi yerine getirme bilinciyle hareket eden bir bireyin, görev anlayışı kişisel sorumluluk duygusundan kaçmasını sağlayacak geçerli bir yoldur. Kişi kararını görevi yerine getirmediği için kendi duygudaşlığının yaratacağı acıdan da kurtulur. Görev bilincini böylesine saplantı haline getiren bir insan ölmeye bile hazırdır ve bu soyut düşüncüyü sorumluluk olarak kabul eder. Böylesi bir” “sorumluluğun” savaş suçlularının durmadan tekrarladıkları şu savunma cümlesinden daha iyi anlatan bir ifade bulunmamaktadır. “Ben aldığım emirleri uyguladım”(Gruen, 2004: 46-96-97). Anne babaları düşündüren şey, tutarlı ve etkili bir disiplin kurmaktan çok, çocuklarının kendilerini beğenmesi ve kendilerine itaat etmesidir. Kişi, ne zaman bütünlüğe aykırı bir karar verirse, o kararın sorumluluğunu almama doğrultusunda –kendi içinden gelen- bir baskı hisseder. Etik açıdan yanlış olduğunu bildiğimiz kararlar ya da eylemlerin sorumluluğunu almama eğilimi insan doğasının bir parçasıdır. Öte yandan, değerleriniz ve inançlarınızla uyuşan kararlar verdiğinizde, çok daha büyük bir olasılıkla sorumluluk alma olasılığı artacaktır (Özen, 2009: 17; Rifenbary, 2010: 102-103-104). Sorumluluk duygusunun beklenenden yüksek olması ya da düşük olması psikolojik açıdan sağlıklı görünmemektedir. Sorumluluk duygusunun orta düzeyde olması bireyin kişisel eksikliğini görmesi ve gidermesi adına daha işlevsel bir yanı bulunmaktadır. Düşük sorumluluk veya sorumluluktan kaçma ile saldırganlık ve yalan söyleme gibi ahlaki ve sağlıklı olmayan davranışlar sergilemekte. Yüksek sorumluluk duygusu, kaygı ve depresyonun kaynağı olabildiği gibi, özellikle ergenlerde obsesif-kompulsif bozukluk arasında da güçlü bir ilişki bulunmuştur. Çünkü yüksek sorumluluk düzeyi mükemmeliyetçiliği tetiklediği bilinmektedir (Taylı, 2013: 72). Çocukluktan ergenliğe

geçiş karışık ve sancılı bir dönemdir. Ergen çocukluk ve yetişkinlik arasında kalmıştır. Ailelerin ergenle olan iletişimde, “bazen sen çocuksun anlamazsın, bazen de sen yetişkin birisin artık, hiç çocukça davranmak sana yakışıyor mu” gibi çelişkili ifadeler kullanması ergenin kafasını daha da karıştıracaktır. Ergenlere, aileler bir anda sorumluluk yüklemektedir. Oysa çocukluktan itibaren kişisel sorumluluklar aşama aşama verildiğinde ergen bir anda sorumlulardan korkmayacak ve kaygılanmayacaktır (Özen, 2009: 107).

Sayar (2012)’a göre, çocukların ebeveynlerinden öğrenmeleri gerekli öncelikli kavramlar ahlaki ve insani değerlerdir. Ebeveynlerin çocuklarıyla geçireceği güzel vakit, birlikte yenen yemekler, öğretilen değerler ve onla birlikte oynanan oyunlar çocuğun duygusal, zihinsel, sosyal, fiziksel gelişimi açısından daha yararlıdır ve çocuğun gelişiminin en üst düzeye çıkaracaktır. Çocuklar için her şeyi hazır bir şekilde önlerine koymak yerine, onların da kendi ayakları üzerinde durmalarını öğretmek hedeflenmelidir. Çocuk anne babanın gözetim ve denetiminden bağımsız olarak gerçekleştirdiği etkinliklerde; bir sorunla karşılaştığında çözüm yolunu kendi başına bularak, risk alarak, keşfederek büyür. Çocuklar evin içine hapsolmuş, kendi oyun, uğraş ve etkinliklerini oluşturamayacak kadar edilgen, ilgisiz ve pasif konumdadırlar (Furedi, 2013: 14). Hayal dünyaları ve yaratıcılıkları yapay biçimde oluşturulmuş kaliteden uzak televizyon, bilgisayar, cep telefonundaki oyunlarla işgal edilmiş durumdadır.

Çocukların davranış normlarını ve toplumun değerlerini öğrenmeleri ve özümseyebilmeleri ebeveynleriyle geçirecekleri kaliteli zamanla ilgilidir. Ebeveynleriyle gerektiği kadar zaman geçirmeyen çocuklar, onların sağlam referanslarından mahrum kalan bireyler nasıl davranmaları gerektiğini de, doğal olarak öğrenemiyorlar. Ayrıca ebeveynler çocuklarını zararlı olabilecek kadar fazlasıyla korumaya çalışıyorlar. Sonuç olarak bazı çocuklar hayatları boyunca psikolojik, sosyal ve duygusal tehditlerle yeterince baş edemiyor. Anne babalar çocuklarına sınırlarda koymalıdır. Çocuklarının her istediği her an gerçekleşmemeli, ebeveynler çocuklarının bazen de başarısız olmanın çocukta bir şey kaybettirmeyeceğini o başarısız olduğu durumlarda bile öğreneceği çok şeyin olduğunu fark etmelidir. Sürekli kazanan çocuklar da kendini yenilmez ve herkesten daha iyi olduğu fikrini doğurur, bu durumun geri bildirimlerden ders alamayacak kadar kendilerine dönük olmalarına, narsisizmin de temellerinin atılmasına neden olduğu bilinmektedir (Furedi, 2013: 15-16). Her çağ kendi karakter yapısını temsil eden özel patoloji biçimini yaratır. Çağımızın patolojisi ise borderline/ hudutta/ sınır ve narsistiktir.

Bunlar bir karakter bozukluğudur. Çocuklarına özgüven kazandırma gayreti içerisinde olan ebeveynler, onların dikkatini iyi şeyler yapmalarından çok kendilerini iyi hissetmelerine doğru kaydırıyorlar. Böylece hayalin gerçeği, görüntünün özü, hızın yavaşı, yüzeyselin derini, sanal ilişkilerin yakın ilişkileri yok ettiği yaygın kişilik bozukluğu olarak narsistik boy göstermektedir (Sayar, 2014: 112-114-118). Çocuğun gelişme sırasında ebeveynlerin yeterince ve etkili zaman ayıramaması bireyin sağlıklı bir benlik kurmasını engellemektedir. Bu açıdan bakıldığında sağlıklı benlik başkalarının sınırlarına saygı duyan kendi sınırlarını koyabilen, sınırları gevşetip gerektiğinde yeniden kurabilen, sevgi veren sevgi alan, yaratıcı üretken bir benliktir. Engellenmiş benliğe sahip ergen girdiği işten ve ilişkilerde doyum sağlayamamakta, kısa sürede zengin olma hayali ile ebeveynler tarafından da olması gerektiği gibi fark edilmediği için de çok ünlü olup fark edilme düşleri kurmaktadır (Sayar, 2014: 136). Bunun için her türlü sanal ortamda kendisiyle ilgili resim, video, ses kaydı vb. görüntülere sık sık yer vermektedirler.

Uluslararası sağlık kuruluşları gençlerin ruhsal sağlığı hakkında endişe duymakta ve doğru adım atılmazsa patlamaya hazır bir bombadan farksız bir geleceklere olduğunu söylemektedirler. 1991-2001 yılları arasında İngiltere de kendine zarar verme ve yeme bozukluğu davranışlarında, kısacası mutsuz gençlerin sayısında %70 artış olduğu gözlemlendi. Mutsuzluk, belirli oranda, çocukların doğadan ayrı düşmesinden kaynaklanıyor. Hâlbuki çocuklar, dışarıda doğa ile baş başa kalarak, oyunlar sayesinde yeni keşifler yaparak; çıplak elle çekirge yakalayıp, şeker pancarından veya çamurdan araç gereçler yaparak, dere kenarında balık avlayıp, ağaçlara tırmanarak, hayal dünyalarını geliştirebilirler. Araştırmalar son otuz senede çocukların sokakta bağımsız şekilde vakit geçirebilme oranlarının büyük ölçüde azaldığını gösteriyor. Şöyle ki; 1971'de İngiltere'deki 7-8 yaş grubu çocukların %80 okula kendi başlarına giderlerken, 1990'da bu oran %9'a düşmüştür. Aynı eğilim Amerika'da da görülmektedir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre annelerin %70'i çocukken her gün dışarıda oyun oynarken çocukların bugün sadece %30'u dışarıda oyun oynuyor (Twenge ve Campbell, 2010: 400-401). Son yıllardan ise; terör, şiddet, çocuk kaçırma olaylarının artması sonucu dışarda özgürce oyun oynayabilen, tek başına okula gidebilen çocuk oranının daha da düştüğü ön görülmektedir.

Çoğumuz çocuk oyunlarının eğlenceli ama amaçsız olduğunu düşünürüz. Gerçekte ise; oyunlar çocukların el - göz koordinasyonu, duygusal ve sosyal iletişimi, kavramları doğru yerde kullanmayı, kendisini kolay ifade etmeyi, kişisel-toplumsal

farkındalığı ve toplumsal davranışı geliştirir. Yalnız patikada ya da okul yolunda koşma ya da ip atlayıp zıplama eşgüdüm ve dengeyi arttırır; aynı etkiyi, buz kayağı yapma, paten kayma, çelik çomak, beş taş oynama, bisiklete binme, Frizbi oynama da sağlar. Çocuklar oyun oynarken birçok bilişsel yeteneği de geliştirirler. Karar verme, bellek, strateji, gözlem, mekânsal akıl yürütme, problem çözme ve yaratıcı düşünce bu önemli bilişsel becerilerden bazılarıdır. Birçok masa oyunu harf, sayı ve renkleri tanımayı, hecelemeyi, saymayı ve okumayı geliştirir (Gander, Gardiner, 2010: 278-279). Sonuç olarak farklı oyun ve etkinlikler çocuğun farklı; bilişsel, davranışsal, duyuşsal yönlerini geliştirdiği gibi sebat, odaklanma, dürtüyü kontrol, hazzı erteleme vb. psikolojik açıdan da bireyi şekillendirmektedir.

Geleneksel olarak iyi anne-babalık, çocukları kültürel değerler konusunda eğitme, ilgilerini canlı tutma ve sosyalleştirmeye özdeşleştirilmekteydi. Bugün ise iyi anne-babalık çocukların aktivitelerini gözetlemekle özdeşleştiriliyor. “ iyi anne-baba olma”, artık çocukları emniyette kalmaları için onları gözetleyerek ve onlara refakat ederek hayat tecrübesinden alıkoyma anlamına geliyor gibi görünmektedir. Gözetlenmeyen oyun hakiki oyundur. Çocukların hatalar yapmalarına ve bu hatalardan ders almalarına imkân verilmedi. Çocukları gözetlemek, onları sarmalamak onların sağlığına ciddi şekilde zarar verebilir. Neden? Çünkü çocukların yetişkinler tarafından takip edildiğini bilmesi, tamda büyümeyi öğrenmeleri gereken zamanda çocuksu kalma, davranışının sorumluluğunu üstlenmemelerine neden olmaktadır (Furedi, 2013: 39). Çocukların öz denetimli ve nasihat ettikleri şeyleri kendi hayatlarında uygulayan anne babaya ihtiyaçları var. Şükran duygusunun yokluğu, günümüzde çocuklar arasında salgın halini almakta, anne-babalar çocuklarına yeterince zaman ayıramıyor. Bu durumun suçluluk duygusunu yeni elbiseler ve oyuncaklar la telafi edilmek isteniyor. Bu da çocukların şükran duygusunun körelmesine neden olmaktadır (Sayar, 2012: 117). Onlara iyi şeyler için beklemeleri gerektiğini, vermenin ve paylaşmanın neşesini, basit şeylerden zevk almayı öğretmemiz gerekmektedir

Araştırmalar ergenlik dönemindeki davranış problemleri ile sorumsuz davranışlar arasında ilişki olduğunu göstermektedir. Bazı öğrencilerde, olayların olumsuz özelliklerini dış etkenlere yüklemek, dıştan kontrollü tepkiler göstermek, saldırganlık, suçluluk ve cinsel anlamda risk içeren tercihlerde bulunmak gibi niteliklerin olduğu görülmüştür. Sorumlu davranışlar ise olumlu sonuçlarla beraber görülmektedir. Başarılı öğrencilerin akademik sorumluluklarını alan öğrenciler olduğu ve daha fazla sorumlu

davranışlar sergileyen öğrenciler olduğu bilinmektedir (Özen, 2009; Taylı, 2013). Yapılan çalışmalar sorumlu öğrencilerin eğitime katılma yönünde yüksek motivasyona ve içsel kontrole sahip olduğunu, daha yüksek notlar/dereceler aldıklarını, yardım etme (diğergâmlık) konusunda kendilerini daha yeterli algıladıklarını, okulun kendilerini geliştirme konusunda daha fazla fırsat sunduğunu düşündüklerini ve sınıf çalışmalarına daha yüksek oranda katıldıklarını göstermektedir (Özen, 2009: 5).

Günümüzde, maddi zorluklar içerisinde olan ailelerde, hem annenin hem de babanın uzun saatler çalışmak zorunda kalması, çocuklarını kendi başlarının çaresine bakmaya veya yeterli olmayan bakıcıların ve yuvaların insafına bırakılmış. Tek ebeveynlik gittikçe doğallaşmıştır. Bunlar iyi niyetli ebeveynler açısından bile, anne-babayla çocuk arasındaki duygusal yeterliliği besleyici etkileşimin erozyona uğraması anlamına gelmektedir. İlk depresyon yaşandığı yaştan çocukluk çağına inmesi dünya çapında yaygınlaşmaktadır. Uzmanlardan bunun nedeni hakkında tahmin yapmaları istendiğinden de ortaya pek çok kuram atılmıştır. Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün yöneticisi olan Dr. Frederik Goodwin'in tahminine göre, *“çekirdek aile korkunç bir aşınmaya uğradı; boşanma ikiye katlandı, ebeveynlerin çocuklara ayırabildiği zaman azaldı ve coğrafi hareketlilik arttı. Artık çocuklar eskisi gibi geniş ailelerini tanıyarak büyümüyorlar. İnsanın kendi kimlik tanımının bu sağlam referanslarının kaybı, depresyona yatkınlığın artması demektir”* (Goleman, 2011: 307-315). Ayrıca 1960'ların başında doğum kontrol haplarının kullanılmaya başlaması, 1970'lerin başlarında da kürtajın yasallaşmasıyla çocukların, aileler tarafından bilinçli olarak dünyaya getirmesi akımını başlattı ve çocuklar kendilerini gerçekten isteyen anne ve babaların kucaklarında dünyaya gelmeye başladılar. Her ailenin sahip olduğu çocuk sayısı ortalama olarak 2 ile 4 arasında değiştiği için aileler çocuklarına yeteri kadar hatta daha fazla zaman ayırabildi. 1950'lilerde çocuk yapmak bir zorunluluktan ama 1960'lardan sonra çocuk yapmak bir tercih olmaya başladı. Twenge göre, 1957'lerde insanların % 80'ni evlenmeyenlere “hasta, sinirli ya da ahlaksız” gözüyle bakıyorlardı. Şimdi ise bireylerin evlenip evlenmeyeceği, ne zaman evleneceği veya kiminle evleneceği bireylerin kişisel tercihi olarak algılanıyor (Twenge, 2009: 49-50-84). Kısacası bireylerin ne zaman evleneceği, ne kadar ve ne zaman çocuk yapacağı, çocukları nerede büyütecekleri, aileden ve yakın çevreden kimlerle etkileşim içerisine girecekleri konusunda kendi kişisel tercihlerini referans almış durumdadırlar.

Bazı bilim adamlarının “Anksiyete Çağı” olarak adlandırdıkları yüzyılımızda, savaş tehditleri, terör olayları sürekli korku, kaygı ve hüznün yaratmış adaletsiz gelir dağılımı ve çevre kirlenmesi insanların yaşam desteğini ve sevincini tehlikeye düşürmüştür. İnsanların doğadan uzaklaşmaları şehir merkezlerine yığılmaları, kentsel toplumun getirdiği zorlayıcı yaşam şartları, iş yaşamında ki sıkıntılar ve bürokratik engeller de çağdaş insanın anksiyetesini artıran etmenler arasındadır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler bir yandan insanın ufkunu genişletirken, diğer yandan onu, her gün kendi küçük çevresinin ötesindeki dünyanın sorunlarıyla ilgilenmeye zorlamaktadır. Hızlı toplumsal değişim ve etkileşim insanların geleneksel değerlerinin ve inançlarının sarsılmasına yol açmakta, çağdaş insan bugüne değin var olmuş değerlerin geçerliliğini araştırmakta ve bunları eleştirebilmektedir (Gençtan, 1993: 13-14). Bunların sonucunda birey daha içe dönük, kapalı bir yaşam tarzı ile psikolojik sağlık mücadelesi vermektedir.

Bütün bu değişimlere rağmen: genç olmak; her zaman endişeli olmak, depresyona girmek, intihar isteği duymak ve ilaç almak anlamına gelmemektedir. 1915'ten önce doğan Amerikalıların sadece %1-2'si hayatları boyunca büyük çapta depresyon geçirdi. Halbuki Büyük Buhran ve II. Dünya savaşı yaşamışlardı. 1970 ve 1990 yılları arasında doğmuş olanlar, hiçbir travmatik tarihi olay yaşamadı 1990'ların başından bu yana hiç bir dünya savaşı olmadı. Günümüzde ise böyle bir depresyonun yaşanma sıklığı 10 kat fazla, yani %15 ve % 20 arasında seyrediyor. Hatta bazı araştırmalarda çıkan sonuçlar % 50'ye yakın. Bu eğilimin arkasında ki temel neden, artık ruhsal hastalıkların çok sık bildirilmesi olsa da araştırmacılar sonuçlarda ki değişimin sadece hastalıkların daha sık bildirilmesine bağlı olmayacak kadar büyük ve sürekli olduğunu düşünüyorlar (Twenge, 2009: 151). 1990'ların sonlarından sonra daha önceki kuşakların sahip olamadığı birçok şeye sahip olan bu nesil: televizyon, cep telefonu, daha iyi sağlık imkânları, iyi bir eğitim, bilgisayar, fiziksel iş gücü kullanımında adil olma, bireyin kendi seçimlerini yapabilme özgürlüğü... ancak bu son madde derinlerde yatan bir sorunun, yani buzdağının görünmeyen kısmı durumundadır. Giderek artan bir kendini ilk plana koyma isteği, bir yandan eşsiz bir özgürlük hissi yaratırken, bir yandan da bireyi yalnızlaştıran bir baskı oluşturmaktadır. Bu anlamda bireyin kendisinden başka ilgilenecek bir şeyi kalmayınca da hayal kırıklıkları ve kaygılarının da derin olduğu düşünülmektedir. Bu nesil, iyi işlerde çalışıp, güzel evlerde oturmanın gerçekten çok zor olduğu bu dönemde, hayattan hep çok şey beklemeyi öğrenmiş, ayrıca çok para kazanmak, beş yıl içinde şirketin başına geçeceğine inanmakta, kısa sürede CEO olmak istemekte, yerleştirildiği işi

beğenmemekte sık sık iş değiştirmekte, çok çabuk ünlü olmak istemektedirler. Ailede her istediği yerine getirilen, ayrıca ilgi, kontrol ve aşırı korumacılığın hüküm sürdüğü bir aile ortamında yetişen birey gerçek hayatla yüzleşince, her istediğine kolay ulaşmanın pek de mümkün olmadığını fark eden genç de, endişe ve depresyon belirtisinin daha sık görülmeye başladığı düşünülmektedir (Twenge, 2009: 112-113-152). Norveç de, Pederson'un yaşları 15-19 arasında değişen, 573 ergen üzerinde yaptığı anne babanın, ilgi, kontrol ve aşırı korumacılığının ergenler tarafından nasıl algılandığını araştıran çalışmasında; ergenlerin, depresyon, anksiyete ve suça karışma risklerinde artış olduğu sonucuna varmıştır (Pederson, 1994).

Ebeveynlik üzerine yapılan bir çalışmada; narsisizm ile çocuklarını el üstünde tutan, hiç eleştirmeyen, hemen her fırsatta öven anne babalar arasında bir bağlantı bulunmuştur. Modern çağda çocukların sırf katıldığı için spor kupaları aldığı, bu çağda ebeveynliğin tanımını yapmak güç olmaktadır. Anne babalar övgünün öz saygı oluşturacağını, öz saygısında bireyi başarıya götüreceğine, ayrıca övgünün yüksek seviyede performansı teşvik edeceğini varsaymaktadırlar. Aşırı övgü ülkelerin eğitim sisteminin de bir parçası haline gelmiş bulunmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010: 126). Çocuğunuz her ne yaparsa yapsın, onu övgüyle ödüllendirdiğiniz zaman, iki tehlike ortaya çıkar. İlk olarak çocuk, övüleceğini öğrenerek edilgenleşebilir. İkinci olarak da, onu içtenlikle övdüğünüzde gerçekten başarılı olduğunu anlamakta zorluk çekebilir. Sürekli olarak iyi niyetli, koşulsuz olumlu bakışla beslenen bir çocuk, başarısızlıklarından ve başarılarından ders almayı öğrenemez. Kendini gerçek anlamda değerlendiremez çaresiz ve çözümsüz hissedebilir (Twenge ve Campbell, 2010: 126; Seligman, 2007: 241). Öğrenilmiş çaresizlik, tıkanmışlık, yalnızca kötü olaylar insanın denetimi dışında olduğu zaman değil, ne yazık ki iyi olaylar denetimi dışında olduğu zaman da gelişir (Seligman, 2007: 241). Çocuk kendisini iyi hissetmesi için değil, bir şeyleri başarması sonucunda övülmeli, övgünün dozu çocuğun başardığı şeye göre ayarlanmalıdır. Aksi takdirde hak etmeden almayı öğrenmesi, doyumsuz, sorumsuz ve sebatsız davranışlar sergilemesi kaçınılmaz olabilmektedir.

Merkezi yerleştirme sınavlarından nasıl yüksek puan alınacağını, tıp fakültesine ve yüksek gelir getiren bir işe nasıl yerleşileceğini söyleyen kariyer danışmanları var ama hiç kimse, bireyin duygularını bu denkleme nasıl yerleştireceğini anlatmamaktadır. Duyguları, sevgiyi ve ilgiyi işe karıştırmadan sadece bireysel başarıya önem vermek narsisizmin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Çocuğa “ne kadar özel olduğunu”

vurgulamaktansa, onu ne kadar sevdiğinizi belirtmek, duygusal açıdan daha yakın bir ilişki kurmasına neden olacaktır. Özel olmak farklılığı öne çıkarmaktadır. Özel olduğuna inanan birey normal ilişki kurmakta zorlanabilir. Farklı olduğuna, özel olduğuna, şöhret olduğuna inanan biri ile normal olduğu düşünülen biri gibi iletişim kurulamayabilir. Düşmanda bile ortak insani özerlikleri görebilmek, savaş ve başka çatışmaları durdurmanın ilk adımı olabilir. Bu da narsisizm epidemisini yavaşlatan bir durum olduğu düşünülmektedir. Tarihteki Hitler, Pol Pot, Saddam Hüseyin, Stalin; kendilerine ve inançlarına aşırı güvenmeleri, yani narsistlikleri milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Twenge ve Campbell'a göre, Amerikan kültüründe narsisizmin artmasında beş temel neden tespit etmişlerdir: – Kendine hayranlığa verilen önem, - çocuk merkezli ebeveynlik, - ünlüleri yüceltme ve medya teşviki, - internet destekli ilgi arayışı, - kolay kredi olduğunu belirtmişlerdir. Otoriteyi çocuklara bırakan ebeveynler, onlara hak etmedikleri kadar övgüler düzen, onları öğretmenlerinin eleştirilerinden koruyan, çocuklarının her istediklerini yerine getiren, bütün bu özgürlükleri tanırken beraberinde çocuğa sorumluluk vermeyen narsisizmi ateşleyen yeni ebeveynlik kültürünün varlığı; günümüzde, her dönemden daha fazla hissedildiği düşünülmektedir (Twenge, 2009: 148; Twenge ve Campbell, 2010: 126-127). Anne-babalar tarafından denemeye, araştırmaya, yönetmeye, gözlemleyip taklit etmeye, denerken yanılmaya ve bu yolla öğrenmeye teşvik edilmeyen çocuklar, çoğunlukla kendilerini çaresiz ve yetersiz hissederler. Endişeli anne-babaların yetiştirdiği çocuklar büyüdüklerinde evhamlı, ürkek bireyler olup endişe dolu hayatlar sürdürürler. Bu yüzden anane-babaları hayatlarını yönetmeye, her işlerine karışmaya devam ederler (Forward ve Buck; 2014: 60).

2.3.1. Psikolojik Danışma Kuramlarına Göre Sorumluluk

Sorumluluk kavramı, psikolojik danışmanın temel kavramlarından biridir. Bireyle yapılan psikolojik danışmaların çoğunun amacı danışanın, kendi sorumluluğunu üstlenmesine yardımcı olmaktır (Corey, 2008: 220). Sorumluluğun üstlenilmesi terapötik süreçte en önemli ilk adımdır. Bireyler hayatlarındaki çıkmazlarında kendi rollerini bir kez kabul ederlerse, bu durumu değiştirme gücünün yalnız kendilerinde, ama sadece kendilerinde olduğunu da fark ederler (Yalom, 2002: 150-151). Gerek geleneksel terapilerde gerekse yeni terapilerde ortak olan bir özellik: kişisel sorumluluğun üstlenilmesinin vurgulanmasıdır (Yalom, 1999: 353). Aşağıda sorumluluk; Psikoanalitik

Terapi, Varoluşçu Terapi, Gestalt Terapi, Bilişsel Davranışçı Terapi ve Gerçeklik Terapisi göre incelenmektedir.

Psikoanalitik Terapi kuramını geliştiren Sigmund Freud, yaşamını psikanalizle ilgili kuramını oluşturmaya ve geliştirmeye adanmıştır. Freud, kişilik id, ego ve süper ego olmak üzere üç ana sistemden oluşur. Bu kavramlar farklı psikolojik yapılar için kullanılmaktadır. Kişiliğin, id –biyolojik, ego– psikolojik ve süper ego ise sosyal bileşenini oluşturmaktadır. Zevk ilkesiyle hareket eden id kişiliğin, talep edici, kör ve ısrarcısıdır. Gerçeklik prensibiyle çalışan ego, kişiliği kontrol eden, düzenleyen ve yönetendir. İç dürtülerin gereksinimleri ile dış çevre beklentileri arasında arabuluculuk yapar. Süpereo kişiliğin yargılayıcı kısmıdır. Yapılan her bir davranışın iyi ya da kötü, yanlış ya da doğru olup olmadığını belirleyen kişiliğin ahlaki yönünü temsil eder. İd, ego ve süper ego'nun mevcut psişik enerjilerinin çatışmasından dolayı kaygı ortaya çıkar. Ego kaygıyı direk kontrol altına alamadığında ego-savunma mekanizmalarına yönelebilir (Corey, 2008: 69). Bu savunma mekanizmaları **yansıtma**- kendini aldatma, **baskılama**-acı ve ya tehdit eden duyguların bilinç dışına itilmesi, **mantığa bürünme**-neden bulma, **dışsallaştırma**-egonun bireyi rahatsız eden bir duyguyu kendinden başka bir nesneye yönlendirip dışarı atmasıdır. Birey bu savunma mekanizmalarının arkasına saklanarak; sorumluluktan kaçmakta, sorumluyu kendi dışındaki nedenlerde arayarak aynı zamanda kendisini psikolojik anlamda rahatlatmaktadır (URL¹) Rotter, sorumluluğu denetim odağı olarak adlandırmış. Bireyin kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonucu ya da talih, kader, şans gibi kendi dışında güçlerin sonucu oluştuğunu algılama eğilimi olarak tanımlamıştır. İç denetim – sorumluluk üstlenmeyi: Bireyin kendisini etkileyen olayların daha çok kendi denetiminde olduğu inancını taşıma eğilimi olarak tanımlamıştır (URL²). Bu bireyler bağımsız, girişimci, entelektüel, uyumlu, yaratıcı, iyi iletişim kuran, akademik başarısı yüksek kişilik özelliklerine sahip bireylerdirler (Özen, 2009: 102). Dış denetim -sorumluluktan kaçınma: kendilerine olanların daha çok kendileri dışındaki güçlerin denetiminde olduğu inancı taşıma eğilimi olarak tanımlamıştır (URL⁴). Dıştan denetimliler savunma mekanizmalarını daha çok kullanırlar, kaygılı, kuşkucu, saldırgan, depresif, kendini tanımada yetersiz ve kimlik kargaşasını daha çok yaşamaktadırlar.

Bireysel varoluş için sorumluluğun anlamını ilk önce Heidegger, daha sonra ise, Sartr keşfetmiştir. Daha sonra ise, Viktor Frankl, Varoluşçu terapiyi, klinik uygulamalarda ilk kullanan kuramcıdır. Heidegger'e göre, özgürlüğün bedeli

sorumluluktur. Birey özgür olmadıkça sorumluluğun bir anlamı yoktur. Sartre'ın görüşüne göre insan sadece özgür değil, özgür olmaya mahkûmdur. İnsan sadece hareketlerinden değil, hareketlerindeki başarısızlıklarından da sorumludur. Varoluşçu felsefeye göre tüm canlılar içerisinde yalnız insan seçme özgürlüğüne sahiptir. Bu seçme özgürlüğünün farkında olan insan, aynı zamanda bir otorite ve güç kullanımını da beraberinde getirir. Bu otorite ve güç sorumluluktur. İnsanlar genellikle, yaşamları üzerinde kişisel sorumluluklarının farkında olmaması, edilgen bir şekilde yaşamları üzerindeki kontrolü dış etkenlere terk ettikleri için psikolojik danışmanlara gelirler. Varoluşçu yaklaşımın amacı insanın sorumluluk üstlenmesine yardımcı olmaktır. Yaşamakta olduğu durumu olanaklar çerçevesinde değerlendirmeli ve en azından kendisine karşı sorumluluğu üstlenmelidir (Corey, 2008: 157; Golzar-Abdi, 2006: 20-21). Birey var olan potansiyeline güvenmeli, hayatı üzerinde kendi kararını verip, kendi seçimlerinin sonuçlarına katlanmalı, başardığında bunun hazzını başaramadığında ise durumun kederini üstlenmelidir.

Frederick S (Fritz) Perls, Gestalt Terapi kuramının kurucusudur (Corey, 2008: 211). Bu Terapinin dayandığı temel noktalardan biri sorumluluktan kaçışın tanınip, önünün kesilmesidir. Yapılması gereken şey, semptomun nasıl ortaya çıktığının, hastalığa neden olan etkenlerin, varoluşun nasıl sağlandığının sorumluluğunu almaktır. Birey kendisiyle ilişkiye başladığı an gelişim ve bütünleşme başlar (Golzar-Abdi, 2006: 20-21). Gestalt terapide temel amaç: bireyin düşündükleri, hissettikleri ve yaptıklarından başkalarını sorumlu tutmak yerine, yaptıklarının, yaşadıklarının sorumluluğunu yüklenmesi hedeflemektedir (Corey, 2008: 220). Birey temel amaçları kendi hayatında uygulamaya başladığı zaman kişisel bütünlüğe de kavuşacaktır.

Albert Ellis, Aaron Temkin Beck, Bilişsel Davranışçı Terapi-(ADDT) Kuramının kurucularıdır. Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi, İnsanların; kendini korumaya, mutluluğa, düşünme ve dile getirmeye, sevmeye, diğerleriyle ilişki kurmaya, büyümeye ve kendisini gerçekleştirmeye karşı doğal bir yatkınlığı vardır. Aynı zamanda bunların yanında; intihara, düşünceden kaçınmaya, ertelemeye, hataları sürekli tekrarlamaya, hurafelere, hoşgörüsüzlüğe, mükemmeliyetçiliğe, kendini suçlamaya ve büyüme potansiyelini gerçeğe dönüştürmekten kaçınma eğilimleri de vardır. Ellis (1999), Öğrendiğimiz kendi kendimizi alt etme yöntemleriyle büyüme yolundaki ilerleyişimizi sabote ettiğimiz görüşünü ileri sürer. Sonuç olarak işlevsel olmayan kişiliğimizi değiştirmek için gerekli olan yaşam biçimi şu adımları içerir. 1- Kendi duygusal

problemlerimizin yaratılmasında kendi kendimizin sorumlu olduğunu kabul etmek. 2-Bu rahatsızlıkları değiştirebileceğimiz düşüncesinin sorumluluğunu üstlenmektir (Corey, 2008: 302). İnsan işlevsel ve işlevsel olmayan kişiliğinin farkına varma, değiştirme ve kendisini yeniden organize etme gücüne sahiptir.

William GLASSER. Gerçeklik Terapisi ya da Seçim Teorisi olarak tanınmaya başlayan düşüncelerini 1962'de kuramsal bir çerçeveye oturtmuş. Birey olarak her zaman yaptıklarımızın sorumluluğunu taşımamız gerektiği görüşünü benimsemiştir. Temel varsayım, herkesin kendi yaşamını kendisinin kontrol edebileceğidir (Corey, 2008: 345). Glasser (2005), Seçim teorisi, anne-babaları çocuklarına üç yaşından itibaren yaptıkları seçimlerin sorumluluğunu kabul etmeleri gerektiğini öğretmeye başlarlar. Fakat sorumluluk almak cezalandırılmakla eşdeğer değildir. Cezalandırılan çocuklar hayatları boyunca değil sorumluluk almak, sorumluluktan köşe bucak kaçarlar.(Glasser, 2005; 243).

Seçim kuramı ise bir iç kontrol psikolojisidir. Hayatımızın yönünü belirleyen seçimleri neden yaptığımıza bir açıklık getirir (Glasser, 2005: 14). Seçim teorisine göre, sorumluluğun gelişmesi için, bireyin sorumluluk üstleneceği bir ortamda yetişmesi gerekmektedir. Kişini yetiştirdiği ortamda seçim yapma ve yaptığı seçimlerin sonuçlarını üstlenme fırsatı verilmemişse kişide sorumluluk gelişmez. Gerçeklik terapisi kurucusu Glasser, sorumluluğu bireyin diğerlerini engellemeden kendi ihtiyaçlarını karşılaması olarak görür. Glasser'e göre insanlar hasta oldukları için sorumsuz davranırlar sorumsuz davrandıkları içinde hastadırlar. Tedavinin amacı hastanın sorumsuz davranışlarını ortaya çıkarmak ve sorumluluk almasını sağlamaktır (Corey, 2008: 358; Glasser, 2005: 16-17; Golzar - Abdi, 2006). Okulların da ortak hedefi kaliteli çalışma ve kişisel sorumluluk olmalı, okulda bulunan herkes olup biten her şeyden sorumluluk almalıdır (Glasser, 1999; 318). Bizler seçmediğimiz kültürlere, ülkelere ve dillere, kontrol edemediğimiz kimi beyin kimyasalları ve genetik yatkınlıklarla doğarız. Bazen nefret ettiğimiz toplumsal koşullara maruz kalırız. Ne var ki kontrol edemediğimiz onca şeye rağmen; algıları düzenlemek için kullandığımız anlatıyı seçmekte ve sorumluluğumuzu üstlenmede bilinçli şekilde söz sahibiyiz. Bir başkasının tüm insanlığını inkâr eden veya abartan hikâyeler anlatma gücümüz vardır. Aynı zamanda bizler iyi alışkanlıkları istikrarlı şekilde sergileyerek geliştirebileceğimiz ahlak kaslarıyla da doğarız (Brooks, 2011; 382-383). Yani seçim yapamadığımız istisnai durumlar yanında seçim yapmaya muktedir yanımızda vardır. Önemli olan bu durumun farkında olmaktır.

2.4. ERGENLERDE RUH SAĞLIĞI VE SORUMLULUKLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmalar, yurt içinde ve yurt dışında olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır.

2.4.1. Ergenlerde Sorumluluk ve Ruh Sağlığı ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Mergler ve Patton (2007), araştırmalarında 20 beyaz liseli ergenle kişisel sorumluluğu nasıl anladıkları ve hayatlarına nasıl entegre ettikleri üzerine yapmış oldukları araştırmada, cinsiyetler arasında ilginç farklılıklar bulmuşlardır. Erkekler ve kızlar içten kontrol ve dıştan kontrol konusunda farklı duygular tanımlamışlardır. Kızların karar vermesinde diğerlerinin duygularını önemsedikleri büyük bir faktör olarak bulunmuştur. Ergenlerin yaşamlarındaki kişisel sorumluluğun rolü büyük ölçüde psikolojik ve eğitsel alanlarda göz ardı olmaya devam etmektedir.

Ellen (1984), psikososyal olgunluğun geliştirilebilir olup olmadığı ve ergenler tarafından değer verilip verilmediği yani sosyal otonomi ve sorumluluğun kaynakları araştırdığı çalışmada şu sonuca ulaşılmıştır. 11. sınıfa devam eden 2143 lise öğrencisine anket yapılmış. Ergen sosyal ilişkisinin otonomi ile ilişkili iki tipi (tür) olduğu bulunmuştur. Bu tipler daha fazla, daha iyi aile ilişkileri ve daha fazla okula katılım oranı; akademik başarı ile sosyal sorumluluk arasında kuvvetli ilişki bulunmuştur. Kişinin kendi ile ilgili duygularının gelişmesinde aile ilk ve en önemli etken, ancak aile desteği bireyin kendi sosyal sorumlulukla ilgili tutumlarında belirleyici değildir. Minimum düzeyde otonomi ve sosyal sorumluluk ergenliğini tamamlamış bireylerden beklenir. Otonomik özellikler: kendisine yeterli olma, iş adaptasyonu ve kimlik'tir. Sosyal sorumluluk özellikleri ise: sosyal adanmışlık, sosyal politik değişimlere açıklık, bireysel ve kültürel farklılıklara tolerans yani hoşgörü'dür.

Mostafa ve Shazly (2005), öğrenci hakları ve sorumlulukları ile ilgili anket hazırlamışlar, 1200 üniversite öğrencisine ve 80 akademik personele uygulamışlar (bunlardan 20 profesör). Öğrenci hakları ve sorumlulukları beyannamesi oluşturmaya çalışmışlar. Anket sonuçlarına göre, öğrencilerin hakları ve sorumlulukları ile ilgili

bilinçlerinin önemli oranda arttığı görülmüş. Ayrıca öğrencilerin öğrenme süreçlerinin her alanına ve eğitimin kalitesine de katılmalarının gereği açığa çıkmıştır. Yani eğitimin kalitesine öğrencinin katılması ve bununla ilgili sorumluluk alması, eğitimin kalitesini olumlu yönde etkilemektedir.

Pomerantz, Qin, Wang ve Chen (2011), Çin’de ve Amerika’da erken ergenlik döneminde ailelere karşı hissedilen sorumluluk duygusundaki değişimlerin, akademik işleyiş açısından çıkarımları üzerine bir araştırma yapmışlardır. Araştırma Amerika ve Çin’de erken ergenlik dönemindeki gençlerin, ailelerine karşı sorumluluk duygularını araştırmış ve ergenlerin akademik başarıları üzerine etkilerine yoğunlaşmıştır. 825 çocuk (ortaokul yaş ortalaması 12.73) 7. ve 8. sınıf dönemleri boyunca 4 kez sorumluluk duyguları ile ilgili rapor vermişler, çocuklardan ve okul kayıtlarından akademik başarıları ile ilgili bilgi alınmış. Amerika’da çocukların ailelerine karşı sorumluluk duyguları azalırken, Çin’de böyle bir durum görülmemiş. Her iki ülkede de sorumluluk duygusunun, gelişmiş akademik işleyişin belirleyicisi olduğu görülmüştür. Yani sorumlulukla duygusu ile akademik başarı arasında ilişki var.

Tran (2015), Vietnam’da 15 liseden 498 öğrenciyle yapmış olduğu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, Öğretmenin kullanmış olduğu sınıf yönetim tekniklerinin; öğrenci davranış bozukluğu, sorumluluk ve dersten uzaklaşmayı (katılmama) nasıl ve ne derecede etkilediğine dair öğrenci algısı araştırılmış. Sonuçlara göre sınıf yönetim tekniklerinden ceza, kızma tartışma ve onaylama değişkenler üzerinde en büyük etkiye sahip. Ceza ve kızma öğrenci sorumluluğunu etkiliyor. Tartışma, onaylama ve ima davranış bozukluğu ve dersten uzaklaşmayı olumlu etkilemektedir.

Pederson’un (1994), Norveç’te yapmış olduğu aile ilişkileri, akıl sağlığı ve suç işleme davranışının, anne ve babanın “ilgi” ve “kontrol- aşırı korumacılığının” ergenler tarafından nasıl algılandığı araştırılmış. Araştırmaya 15-19 yaşlarında 573 ergen katılmış. Anne- babanın; ilgisinin, kontrol ve korumacılığının, faktör analizi sonuçları genel ve özgün olmayan risk faktörlerinin birçok aralığında psikososyal sorunların; depresyon/anksiyete ve suçluluk ölçütleri ile ilgili olduğunu net bir şekilde göstermiştir.

Liu, Munakata ve Onuoha (2005), tarafından tek çocuk politikası yüzünden tek çocuk oranının yüksek olduğu Çin’de yapılan, biri kırsalda, biri şehirde iki farklı okuldaki yaş ortalaması 17,2 olan 295 ve 333 öğrencinin katıldığı çalışmalarında şehirde tek çocuk olanlar, belirgin bir şekilde ailelerinden, daha düşük sevgi farkındalığı görürlerken daha yüksek nörotik ve sosyal depresyon, anksiyete, algılanan sırtes faktörleri ve kişiler arası

bağımlılık alanları şehirdeki tek çocuk olamayanlara göre daha yüksek bulmuşlardır. Kırsaldaysa tek çocuk veya tek çocuk olmamak arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ailelerden ve akranlardan algılanan düşük sevgi farkındalığı çocuklarda yüksek negatif akıl sağlığıyla ilişkilidir. Düşük sevgi farkındalığı aynı zamanda negatif akıl sağlığıyla sonuçlanmış, algılanan stres faktörlerine de neden olmuştur.

Matos, Barrett, Dadds ve Shortt (2003), ergenlerle yapmış oldukları çalışmada -anksiyete ve depresyon duyguları arasındaki ilişki, - Pozitif akran ilişkisi anksiyete ve depresyon arasındaki ilişki, - sağlıklı akran ilişkileri, depresyon ve anksiyete arasındaki ilişki ile ilgili konularda yaş anksiyete farklılıkları incelenmiş. Kızların ve 8 ve 10. sınıf ergenlerin yüksek anksiyete ve depresif belirtiler gösterdikleri bulunmuştur.

Hall-Lande, Eisenberg, Christenson ve Neumark-Sztainer (2007), Yapmış oldukları çalışmada, ergenlerin sosyal izolasyon, psikolojik sağlık ve koruyucu faktörler arasındaki ilişkileri incelenmektedir. 31 ortaokul ve liseden 4746 ergen katılmış.221 anket sorusuna cevap verilmiş. Bulgulara göre, sosyal izolasyon depresyonla, intihar girişimi de düşük öz saygı ile ilgili olduğu görülmüş. Koruyucu faktörler sosyal izolasyon ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi etkilemektedir.

Mason, Zaharakis ve Benotsch (2014), Üniversite öğrencilerinde sosyal ağlar, madde kullanımı ve akıl sağlığı ile ilgili çalışmalarında, sosyal ağ riski, algılanan akran yakınlığı, madde kullanımı ve psikotik belirtiler arasındaki ilişki, üniversite öğrencilerinin sosyal bağlamdaki korumacı özellikleri ve riski belirlemek amacıyla incelendi. 607 öğrenciye anket yapılmış. Riskli sosyal ağı olan öğrencilerde zararlı alkol alımında 10 kat artış, uyuşturucu kullanımında 6 kat artış, sigara kullanımında 3 kat artış görülmüş. Yakın akran ilişkisi içerisinde olanlar psikiyatrik belirtilere karşı korunmuş hissediyorlar ancak yine de uyuşturucu kullanımında artan riskler.

Monks, Cardosa, Papageorgiou, Carolan, Costello ve Thomas (2015), sosyal medya yolu ile gençlerin akıl sağlığı ve iyi hal araştırmasına katılım ile ilgili görüşlerini incelemişler. 8 odak grubunda, yaşları 13-14 aralığında olan 48 dokuzuncu sınıf öğrencisi çalışmaya katılmış. Gençler akıl sağlığı ve iyi hali ile ilgili çeşitli konuları araştırmak için bir araştırma yöntemi olarak sosyal medyanın kabul edilebilirliği ve ulaşılabilirliğini gençlerin nasıl algıladıkları araştırılmıştır. Gençler ilgili olma, yenilikçilik ve ulaşılabilirlik açısından sosyal medyanın faydalarını kabul etmişler ancak mahremiyet, onay ve uygulanabilirlik konularında dikkatli bir uzlaşma gerektiği sonucu doğmuştur.

Priess, Lindberg, ve Hyde (2009), depresyonda cinsiyet farklılıklarının etkisini araştırmışlar. Uzun süreli bir çalışma yapılmış. 410 katılımcının cinsiyet-rol kimliklerin de ergenlik boyunca daha basmakalıp formlara girip girmedikleri ve bu kaygıların depresif belirtileri öngörüp görmedikleri değerlendirilmiş. 11, 13, 15 yaşlarındaki kızların erkeklerden daha fazla kadınlık bildirdikleri ancak kız ve erkeklerin, erkeklikte farklılık göstermedikleri görülmüştür. Yaygın görüşün aksine dişilik ve erkeklikte yoğunlaşma kanıtı görülmemiş. Erkeklikteki pozitif gidişat hem kız hem erkekler için daha az depresif belirtiler öngördü.

Suldo, Shaunessy ve Hardesty (2008), tarafından stres, başa çıkma ve akıl sağlığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. 139 lise diploma programı öğrencisi katılımcı olmuştur. Akıl sağlığı pozitif (akademik öz yeterlilik, yaşam doyumu, akademik başarı) ve negatif göstergeler (psikopatoloji) kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre, bu programdaki bir öğrenci 168 genel eğitim akranından daha çok stres algılamaktadırlar.

2.4.2. Ergenlerde Sorumluluk ve Ruh Sağlığı ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Taylı (2013), sorumluluğu etkileyeceği düşünülen bazı özellikleri sorumluluğu yordama güçleri açısından ele almıştır. Bu bağlamda ele alınan değişkenler yaş, cinsiyet, anne eğitimi, baba eğitimi ve gelir düzeyidir. Lise eğitimine devam etmekte olan 324 öğrenci üzerinde yapılan değerlendirme sonucuna göre sorumluluk üzerinde en çok belirleyici olan değişkenler, cinsiyet ve annenin eğitim düzeyi olarak bulunmuştur. Kızların sorumluluk düzeyi erkeklerden daha yüksek, ayrıca sorumluluk üzerinde annenin eğitimi, babanın eğitimine göre daha belirleyicidir.

Taşdemir ve Dağıstan (2014), sorumluluk ve eğitim arasındaki ilişkisi inceledikleri çalışmalarında ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşleri ve çocuğa sorumluluk kazandırma sürecinde Bilgilendirme, Hatırlatma, Takip ve Geri bildirim (BTGH) gibi temel öğeleri uygulama biçimleri ve neler yaptıkları ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Araştırmada ebeveyn görüşlerine göre çocuklarının genel olarak sorumluluk bilincine sahip oldukları ve başarı düzeyine bağlı olarak sorumluluk almalarının azaldığı söylenebilir. Öğrencilerin sorumluluk alma durumları öğrenci başarı durumlarına göre açıklandığında; başarılı öğrencilerin genelde her zaman her konuda sorumluluk aldıkları; orta başarılı öğrencilerin kısmen / ara sıra sorumluluk aldıkları ve

düşük başarılı öğrencilerinde sadece diğer bazı konularda sorumluluk aldıkları tespit edilmiştir.

Özen (2009), ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sahip oldukları kişisel ve sosyal sorumluluk düzeylerinin ahlaki olgunluk, denetim odağı, cinsiyet, baba öğrenim düzeyi, anne öğrenim düzeyi, kardeş sayısı ve gelir düzeyine göre farklılaşma olup olmadığına araştırmıştır. Araştırma bulgularına göre, ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin cinsiyete ve gelir düzeyine göre kişisel ve sosyal sorumluluk puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Baba öğrenim düzeyi, anne öğrenim düzeyi ve kardeş sayısı göre kişisel ve sosyal sorumluluk puanları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur.

Acar (2012), Varoluşçu Yaklaşım Odaklı Sorumluluk Eğitimi Programı'nın ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi olup olmadığını belirlemek için yaptığı araştırmada Varoluşçu Yaklaşım Odaklı Sorumluluk Eğitimi Programı'nın ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Hayta Önal (2005), lise dokuzuncu sınıf öğrencilerine uygulanan sorumluluk eğitim programının öğrencilerin sorumluluk düzeylerine etkisinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada, deney grubunun ön test-son test sonuçları arasında anlamlı bir fark olduğu; kontrol grubunun ön test-son test sonuçları arasında ise anlamlı bir fark olmadığı; gruplar arası karşılaştırmada da anlamlı bir fark bulunmuştur. Araştırmacı tarafından geliştirilen sorumluluk eğitim programının dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeyleri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Bulut (2013), din ve ahlak üzerinde sorumluluk duygusunun etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada sorumluluğun kişilerin ahlaki gelişimleri üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu bulmuştur. Ayrıca, dini mükellefiyetin sorumluluk duygusunun başladığı yerde başlaması, ahlaki mükellefiyetin mesuliyet duygusuyla paralellik arz etmesi de belirlemeler arasındadır. Genel olarak din yahut çeşitli değerlerden kaynaklanan tüm ahlak anlayışlarında sorumluluğun temel etki kaynağı olduğu görülmüştür

Kuzucu ve Özdemir (2013), 15–17 yaş arası ergenlerde anne ve baba katılımının ergen ruh sağlığını ne ölçüde yordadığını belirlemek amacıyla 401 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmada, algılanan anne ve baba katılımı ile saldırganlık ve depresyon

puanları arasında negatif yönde, yaşam doyumu ve benlik saygısı puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde etmişlerdir.

Şireli, Çolak, Orak ve Sakınç (2015), ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri ve intihar olasılıkları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 927 lise 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, ergenlerin algıladıkları sosyal destek ile depresyon düzeyleri ve intihar eğilimleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Siyez ve Aysan (2007), tarafından 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışları yordayan psiko-sosyal risk faktörlerinin ve koruyucu faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya İzmir il merkezinde ortaöğretim kurumlarına devam eden 1237 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri Toplama aracı olarak Ergen Sağlığı ve Gelişimi Envanteri kullanılmıştır. Sonuç olarak yapılacak önleme çalışmaları risk faktörlerini azaltarak, ergenlerin sağlıklı davranışlarının ön plana çıkmasına yardımcı olabileceği belirtilmiştir.

Gürsu (2011), tarafından yapılan araştırmada ergenlik döneminde ortaya çıkan psikolojik sağlık sorunları ile ergen dindarlığı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Konya ilindeki 8 farklı ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 508'i kız ve 501'i erkek olmak üzere toplam 1009 kişilik örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırmada, psikolojik sağlık sorunlarını tespit etmek için "Kısa Semptom Ölçeği" ve dindarlığı ölçmek için "Dini Hayat Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen sonuca göre; sosyo-demografik değişkenlerle psikolojik sağlık ve dindarlık arasında anlamlı farklılıklar söz konusudur. Kızlar, erkeklere göre daha dindar fakat aynı zamanda daha olumsuz psikolojik sağlık göstergelerine sahiptirler. Öğrenim görülen okul açısından, Kız Meslek Lisesinde öğrenim görenlerin diğer 8 okul içerisinde en olumsuz psikolojik sağlık düzeyine; İmam Hatip Lisesinde öğrenim görenlerin ise, en yüksek dindarlık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Aileden alınan dini eğitim, aile dindarlığı gibi değişkenlerin ergen dindarlığını üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ergenlerde dindarlık düzeyi yükseldikçe, psikolojik sağlıkları da uyumlulaşmaktadır.

Eskin, Ertekin, Harlak ve Dereboy (2008), tarafından lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili etmenleri araştırmışlar. Aydın merkezdeki üç liseden 805 (367 kız, 438 erkek) birinci sınıf öğrencisine genel bilgiler, akademik başarı, dini inancı sorgulayan bir anket ve depresyon, sosyal destek, sorun çözme, atılganlık öz

bildirim ölçekleri uygulanmıştır. Sonuç göre; depresyonun liseli ergenler arasında yaygın olabileceği, düşük özsaygı, zayıf sosyal destek ve yetersiz sorun çözme becerisinin ergenlik dönemi depresyonu için risk etmenleri olduğu görölmektedir.

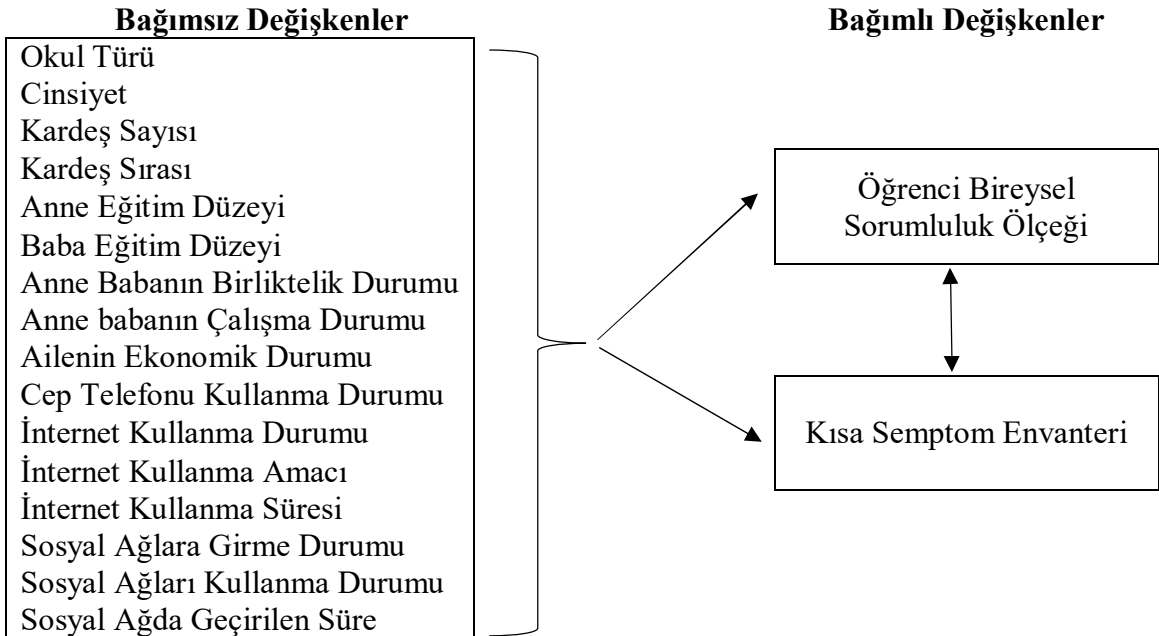

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin sorumluluk düzeyleri, genel sağlık örüntüleri, psikolojik belirtileri ve öznel iyi oluşlarının cinsiyet, devam edilen okul türü ve sosyometrik statüye göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymayı amaçlayan betimsel bir araştırmadır. Araştırma, karşılaştırma türü olarak ilişkisel, tarama modeli nicel bir araştırmadır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri kişisel sorumluluk düzeyi, psikolojik belirti türleri, genel sağlık örüntüleri ve öznel iyi oluş düzeyidir. Bağımsız değişkenleri ise cinsiyet, devam edilen okul türü ve anne baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı, anne babanın çalışıp çalışmadığı, internet ve sosyal medya kullanma durumudur. Bağımsız ve bağımlı değişkenlere ilişkin araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015 - 2016 Eğitim Öğretim Yılı'nda, Adana İli Çukurova İlçesi Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 20 resmi Anadolu Lisesi ile 1 Anadolu İmam Hatip Lisesine devam eden 3.518 onbirinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Örneklem evreni olabildiğince iyi temsil etmelidir. Bu düşünceden hareketle **seçkisiz örnekleme (random sampling)** tercih edilmiştir. Bu yöntemle katılımcılar evren içerisinde tamamen raslantısal (arbitrary) bir şekilde seçilmişler. Sonuçlarımız örneklem aldığımız evrene genellenmiştir.

Araştırma örneklemini oluşturan öğrencilerin cinsiyetlere ve okullara göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okullar	Kız		Erkek		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Adana Anadolu Lisesi	34	59,65	23	40,35	57	13,35
İsmail Safa Özler Anadolu Lisesi	39	53,42	34	46,58	73	17,10
Mehmet Özöncel Anadolu Lisesi	29	49,15	30	50,85	59	13,82
Ramazan Atıl Anadolu Lisesi	19	35,85	34	64,15	53	12,41
Salbaş Anadolu Lisesi	28	60,87	18	39,13	46	10,77
Çukurova Anadolu İmam Hatip Lisesi	75	53,96	64	46,04	139	32,55
Toplam	224	52,46	203	47,54	427	100,00

Tablo 1'de görüldüğü gibi örneklem 5 resmi Anadolu Lisesi ve 1 resmi Anadolu İmam Hatip Lisesine devam eden 11. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Örnekleme 224 kız (% 52,6), 203 erkek (% 47,54) olmak üzere toplam 427 öğrenci yer almaktadır. Buna göre örneklem evrenin % 12,14'ünü temsil etmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, bağımlı değişkenlerden ruh sağlığını belirlemek amacı ile Deragotis (1992) tarafından geliştirilen, Şahin ve Durak (1994) tarafından uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan "Kısa Semptom Envanteri" ile sorumluluk düzeyini belirlemek amacıyla Singg ve Ader (2001) tarafından geliştirilen, Doğan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan "Öğrenci

Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10" kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerle ilgili verileri toplamak için "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

3.3.1. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Deragotis (1992) tarafından geliştirilen, Şahin ve Durak (1994) tarafından Türkiye uyarlanan Kısa Semptom Envanteri (KSE) "Anksiyete", "Depresyon", "Olumsuz Benlik", "Somatizasyon" ve "Hostilite" olmak üzere beş alt ölçekten oluşmaktadır. Likert tarzı toplam 53 maddeden oluşan bu ölçek kendini anlatma türü ölçeklerdendir.

- a) "Anksiyete" 12, 13, 28, 31, 32, 36, 38, 42, 43, 45, 46, 47 ve 49. maddeler.
- b) "Depresyon" 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 35, 37 ve 39. maddeler.
- c) "Olumsuz Benlik" 15, 21, 22, 24, 26, 34, 44, 48, 50, 51, 52 ve 53. maddeler.
- d) "Somatizasyon" 2, 5, 7, 8, 11, 23, 29, 30 ve 33 maddeler.
- e) "Hostilite" 1, 3, 4, 6, 10, 40 ve 41. maddeler.

Savaşır ve Şahin'in (1997) aktardığına göre Batı'da yapılan araştırmalarda KSE'nin Cronbach Alpha değeri .71 ile .85 arasında değişmektedir. Şahin ve Durak (1994) yapılan üç ayrı çalışmada Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayılarının .96 ve .95; alt ölçekler için elde edilen katsayıların ise .55 ile .86 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada KSE'nin Cronbach Alpha katsayısı .95 olarak bulunmuştur. KSE Alt ölçeklerinin Cronbach Alpha değerleri ise sırasıyla anksiyete .81, depresyon .87, olumsuz benlik algısı .83, somatizasyon .78 hostilite ise .76'dır.

KSE'nin geçerlilik çalışmaları yine Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. KSE'nin "Boyuneğicilik Ölçeği" ile .16 ve .42; "Strese Yatkınlık Ölçeği" ile .24 ve .36; "UCLA-Yalnızlık Ölçeği" ile .13 ve .36; "Offer Yalnızlık Ölçeği" ile -.34 ve -.57; "Beck Depresyon Envanteri" ile .34 ve .70 arasında değişen korelasyonlar gösterdiği bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin geçerliliğini göstermektedir.

3.3.2. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği – 10 (ÖBSÖ – 10)

İlk defa Singg ve Ader (2001) tarafından geliştirilen "Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10" Doğan (2015), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Tek boyutlu olan bu ölçek doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuş, kabul edilebilir uyum indeksleri verdiği görülmüştür. Ölçeğin dil eşdeğerliği ile çalışmada yüksek düzeyde ilişki ($r=.86$)

bulunmuştur. “Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10” ile “Öğrenci Sorumluluk Ölçeği” ve “İç- Denetimsel Sorumluluk-Dış-Denetimsel Sorumluluk Ölçeği” arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu da ölçeğin geçerliliğini ortaya koymaktadır. Doğan (2015) Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısının .63 olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada ise Cronbach Alpha katsayısı .72 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda öğrencinin yaşı, cinsiyeti, Baba öğrenim düzeyi, Anne öğrenim düzeyi, anne-baba mesleği, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, anne baba birlikteliği, sosyo-ekonomik düzeyi, internet ve sosyal medya kullanım alışkanlığına ilişkin sorular yer almaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada ölçekler öncelikle bir kitapçık haline getirilmiştir. Ölçme araçları öğrencilere ders saatlerinde bir ders saati içinde yaklaşık 40 dakikalık oturumlar haline tüm okullarda ve dersliklerde araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulamadan önce araştırmacı öğrencilere araştırmanın amacı ve ölçme aracının yanıtlanması konusunda bilgi vermiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada nicel verilerin analizinde “t testi”, “tek yönlü varyans analizi”, “Kruskal Wallis”, “Maan-Whitney U” ve “korelasyon” teknikleri kullanılmıştır.

Tek yönlü varyans analizi yapılan yerlerde gruplar arası farklılığın kaynağını tespit edebilmek için “post hoc çoklu karşılaştırmalar” analizlerinden “Scheffe” testine bakılmıştır.

Normal dağılım göstermeyen gruplarda üç veya daha fazla sayıda grubun ortalamaları arasındaki farklılığın anlamlılığını test amacıyla Kruskal Wallis analiz tekniği kullanılmıştır. Kruskal - Wallis testinde gözlem değerleri yerine bu değerlere ait

sıralama puanları kullanılır. Kruskal Wallis tek yönlü ANOVA'nın non-parametrik karşılığıdır ve örneklem sayısı 30'un altında kaldığı durumlarda kullanılmıştır.

Kruskal Wallis Testi sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U uygulanmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizleri "SPSS for Windows 17.00" istatistik paket programıyla bilgisayarda gerçekleştirilmiştir. Hata Payı 0.05 olarak alınmıştır.

Verileri yorumlarken araştırmacı 18 yıllık ergenlerle olan yaşantısını ve elde ettiği birikimi kullanmaya çalışmıştır. Çünkü psikolojik danışman olarak ortaöğretim kurumlarında görev yaparken ergenlerin sorumluluk ve ruhsal problemlerini hem psikolojik danışma hem konsiltasyon hem aile görüşmeleri hem de gözlem ve izleme süreçleriyle yakından takip etmiştir. Dolayısıyla bulgular yorumlanırken doğrudan ya da dolaylı elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada kullanılan çeşitli değişkenlere göre örneklemin sorumluluk ve ruh sağlığı düzeyini test ettiğimiz değişkenlerin istatistiki analizleri ve yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile İlgili Bulgular

Tablo 2. Okul Türüne Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Okul Türü	N	\bar{x}	ss	F	t	sd	p
Anadolu İmam Hatip Lisesi	139	32,20	4,55	,064	1,747	425	.081
Anadolu Lisesi	288	31,36	4,74				

Tablo 2’de görüldüğü gibi, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin bireysel sorumluluk düzeyleri (\bar{x} =32.20) Anadolu lisesi öğrencilerine (\bar{x} = 31.36) göre daha yüksektir. Ancak, yapılan bağımsız gruplar t testi analizi sonuçları her iki okul türü arasındaki bu farklılığın anlamlılık seviyesine ulaşmadığını göstermektedir [$t(425)=1,747$; $p=.081$].

Din eğitimini çocuklara daha fazla sorumluluk yüklemesi düşüncesinden hareketle Anadolu Liseleri ile din eğitiminin ağırlıklı olarak yapıldığı Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin, sorumluluk düzeyleri karşılaştırılmış. Yaptığımız istatistiksel analiz sonucunda her iki okul türünde sorumluluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu durum okulların içerik açısından öğrencilere sorumluluk kazandırma adına farklı bir katkıda bulunmadığını göstermektedir. Başka bir neden de dini değerler ile toplumun bireye sunduğu değerler arasında farklar olduğu düşünülmektedir. Gürsu (2011)’nin bulguları araştırma sonucumuzla uyumludur.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Öğrencinin Cinsiyeti	N	\bar{X}	ss	F	t	sd	p
Kız	224	32,11	4,74	,118	2,208	425	.028
Erkek	203	31,11	4,59				

Tablo 3'te görüldüğü gibi, kız öğrencilerinin bireysel sorumluluk düzeyleri ($\bar{X}=32,11$) erkek öğrencilerine ($\bar{X}=31,11$) göre daha yüksektir. Yapılan bağımsız gruplar t testi analizi sonuçları kız ve erkek öğrenciler arasında kız öğrenciler lehine bir farklılığın olduğunu göstermektedir [(t (425)= 2,208; p=.028)].

Kız öğrencilerin sorumluluk ölçeği puanını yüksek olması, daha küçük yaşlardan itibaren kadına özgü sorumlulukları üstlenmesiyle açıklanabilir. Kadın ister bir işte çalışsın ve ya çalışmasın, evin temizlik, yemek, düzen, çocuk bakımını üstlenme gibi görevleri yerine getirmektedir. Bu durumda anneye geleneksel olarak daha çok kız çocuk yardım etmektedir. Küçük yaşlarda itibaren güçlü bir görev algısı ile yetiştirilen kız öğrencilerin de sorumluluk duygusunun erkek öğrencilerden daha yüksek olması yadırganmamalıdır. Kurt (2001) ve Taylı (2013)'nın, bulguları çalışmamızla uyumludur.

Tablo 4. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Kardeş Sayısı	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Tek Çocuk	19	189,34			
2 Kardeş	142	220,02			
3 Kardeş	161	217,19	2,491	4	.646
4 Kardeş	64	196,98			
5 Kardeş ve Üzeri	41	218,62			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda kardeş sayısı gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2(4;427)=2,491$; p= .646].

Tek çocuklarda anne babanın çocukla daha çok ilgilenmesi, onu aşırı koruyup kollaması ve gözetlemesi çocuğa gerektiği kadar sorumluluk vermemesi her şeyi çocuk adına ebeveynini üstlenmesi vb. nedenler onun sorumluluk alma davranışının gelişmesinde önemli bir engel olduğu düşünülmektedir. Tek çocukların sorumluluk düzeylerinin daha düşük olduğu, kardeş sayısı iki olduğunda kardeşlerin her birinin sorumluluk alma düzeyi daha yüksek bulunmuştur.

Literatürde kardeş sayısının sorumluluk alma davranışında etkili olduğu, kardeş sayısı arttıkça sorumluluk düzeylerinin de arttığı şeklindedir. Araştırmamızda elde edilen bulgular kardeş sayısının sorumluluk alma davranışında etkili olmadığını göstermektedir. Özen (2009)'in bulguları araştırma sonucumuzla uyumlu değildir.

Tablo 5. Kardeş Sırasına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Kardeş Sırası	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Tek Çocuk	19	196,71			
İlk Çocuk	170	220,80	1,136	3	.768
Ortanca Çocuk	108	212,53			
Son Çocuk	130	208,85			

Tablo 5'te görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının kardeş sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda kardeş sırası gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2(3, 427)=1,136; p =.768$]. Bununla birlikte ilk çocukların sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Özen'nin (2009) araştırması çalışmamızla uyumludur.

Bireylerin doğum sırasının sorumluluk düzeyiyle ilişkili olduğuna dair birçok araştırma bulgusu vardır. Yapılan çalışmalar doğum sırasının sorumluluk alma davranışı üzerindeki etkili olduğunu göstermektedir. İlk çocukların sorumluluk düzeyleri daha yüksekken tek çocukların daha düşüktür. Doğum sırası ve sorumluluk alma davranışı arasında yurt dışında çok fazla çalışma olmasına karşın ülkemizde yeterince araştırma bulgusu yoktur. Sonuçlar genelde ilk çocukların sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğu şeklindedir. Yaptığımız çalışmada sorumluluk düzeyleri yüksekten düşüğe doğru ilk, ortanca, son ve tek çocuk olarak sıralanmıştır. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden

alınan puanların ortalamalarına göre sorumluluk düzeyi açısından doğum sıraları arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Tablo 6. Anne Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	sd	F	p
Okuryazar Değil/ Okur Yazar	46	31,35	5,208			
İlkokul / Ortaokul	191	31,92	4,464			
Lise	116	31,67	4,636	3 / 423	,741	.540
Üniversite ve Üstü	74	31,01	5,019			

Tablo 6’da görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği puan ortalamalarının en düşüğü annesi üniversite ve üstü eğitim düzeyinde olan gruba aittir (ort: 31,01). Öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ONE WAY ANOVA) sonucunda anne eğitim düzeyi gruplarının puanları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [F (3, 423)= ,741; p= .540].

Literatür incelendiğinde annenin eğitim düzeyinin ergenlerin sorumluluk düzeyine etki ettiğine ve etki etmediğine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Çocuk ve ergenlerin babalarından çok anneleriyle vakit geçiriyor olmaları çocukla etkili ve kaliteli iletişim kurma ve iyi bir rol model olma konusunda babaya göre daha fazla avantaj sağlamaktadır. Çocuğun sorumluluk davranışı kazanmasında en etkili model annedir. Ergenler annelerine kendilerini daha yakın bulurlar. Bu nedenle ergenin sorumluluk davranışı kazanmasında anneye geçirilen süre çok önemlidir. Günümüzde annelerin de çalışma yaşamına aktif olarak katılmaları, gençlerin sınav yarışı içinde olmaları birlikte zaman geçirmelerinin önünde en büyük engel olarak görülmektedir. Bulgularımız Taylı (20013) ve Özen (2009)’in araştırma sonucu ile uyumlu değildir.

Yaptığımız çalışmada annelerin eğitim düzeyinin ergenlerin sorumluluk düzeyleri üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7. Baba Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Okuryazar Değil/ Okur Yazar	18	205,67			
İlkokul / Ortaokul	148	225,33	2,083	3	.555
Lise	124	211,31			
Üniversite ve Üstü	137	205,28			

Tablo 7’de görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda baba eğitim düzeyi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2(3, 427)= 2,083; p= .555$].

İlgili literatür incelendiğinde babaların öğrenim düzeylerinin, sorumluluk alma davranışını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Babaların öğrenim düzeylerinin, ergenlerin sorumluluk alma davranışları üzerinde önemli olduğu düşünülmüştür. Babaların öğrenim düzeyi kişisel gelişim, disiplin anlayışı, tutum ve davranış üzerinde etkilidir. Kendini geliştiren, olumlu disiplin anlayışına sahip, tutum ve davranışlarında tutarlı olan baba çocuğa doğru model olacaktır. Eğitim düzeyi düşüğe babanın ergene yaklaşımı daha baskıcı, şiddete ve aşağılamaya dayalı olmaktadır. Çocuğuna model olmak için babaların onlarla daha fazla ve kaliteli zaman geçirmeleri gerekmektedir. Günümüz koşullarında babanın evin geçiminde üstlendiği rol fazla olduğu için özellikle eğitim seviyesi yükseldikçe babaların çalışma hayatında olmalarından dolayı çocuklarıyla yeterince zaman geçirememektedirler. Araştırmamızda baba eğitim düzeyi ergenlerin sorumluluk alma davranışları düzeylerinde anlamlı fark oluşturmamıştır. Bulgularımız Gürsu (2009) ve Özen (2009)’in araştırma sonucu ile uyumlu değildir.

Tablo 8. Anne Babaların Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Anne Babanın Birliktelik Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	213,48			
Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	216,11	,144	2	.931
Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	226,83			

Tablo 8’de görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının anne babanın birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda anne babanın birliktelik durumu gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2(2, 427)= ,144; p= .931$].

Anne babasıyla birlikte yaşayan gençlerin model alabileceği ebeveynleri olduğu için sorumluluk alma becerilerinin daha yüksek olacağı düşünülmektedir. Araştırmamızda anne babanın birliktelik durumunun ergenin sorumluluk alma davranışı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni de ergenin anne babayla birlikte yaşamasına karşın onlarla etkili zaman geçiremediklerinden kaynaklanıyor olabilir. Bulgularımız Taylı (20013)’nın araştırma sonucu ile uyumlu, Gürsu (2011) ve Özen (2009)’in araştırma sonucu ile uyumlu değildir.

Tablo 9. Anne Babaların Çalışma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Anne Babanın Çalışma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Her İkisi de Çalışıyor	95	194,59			
Yalnız Baba Çalışıyor	286	219,12			
Yalnız Anne Çalışıyor	8	253,44	4,119	4	.390
Her İkisi de Çalışmıyor	8	190,19			
Anne / Baba Emekli	30	222,52			

Tablo 9’da görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının anne babanın çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda anne babanın çalışma durumu gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [$\chi^2(4, 427)= 4,119; p= .390$].

Araştırma bulgularımız anne babanın çalışma durumunun ergenlerin sorumluluk alma davranışı üzerinde bir fark yaratmadığını göstermektedir. Araştırmamıza katılan ergenlerin anne ve/veya babası çalışanların oranı yüksektir (% 91,10). Anne ve baba çalıştığı için ergenle etkili ve kaliteli zaman geçirememekteler, kitle iletişim araçları (özellikle internet ve akıllı telefon) yoğun kullanılması sonucu da birlikte geçirecekleri zamanda bir arada paylaşımda bulunmuyor olmalarının önemli olduğu düşünülebilir.

Tablo 10. Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Sosyoekonomik Düzey	N	\bar{X}	ss	sh	sd	F	p
Ortanın Altı	36	31,08	4,12	,686			
Orta	339	31,87	4,59	,249	2 / 424	2,384	.093
Ortanın Üstü	52	30,44	5,50	,763			

Tablo 10’da görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği puan ortalaması orta gelir düzeyinde olan öğrencilerin en yüksek ($\bar{X}= 31,87$), ortanın üstünde gelir düzeyinde olan öğrencilerin en düşüktür ($\bar{X}= 30,44$). Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda ailenin gelir düzeyine göre, öğrencilerin Öğrenci Kişisel Sorumluluk Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [F (2, 424)= 2,384; p= .093] yukarıda ki bulgularda orta gelir düzeyine sahip olan öğrencilerin daha yüksek sorumluluk puan almış olmalarına rağmen ortanın altı ve ortanın üstü gelir düzeyine sahip olan öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin önemli düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Ülkemizde çocuklar erken yaşlarda çalışmaya başlamamakta ve bunun sonucunda da yeterince sorumluluk almamaktadırlar. Çalışan ve ailenin geçimine katkı sağlayan ergenlerde erken olgunlaşma fark edilmektedir.

İlgili literatüre bakıldığında bulgularımızı dolaylı olarak destekleyen ve desteklemeyen çalışmalara rastlanmıştır. Ekonomik düzeyi iyi olan aileler çocuklarının her ihtiyacını karşıladıkları için, refah içerisinde yaşayan ergenler çıkarıcı, bencil, uyumsuz, doyumsuz, sabırsız, sorumsuz karakter özelliklerini kazanmakta ve sorumluluk düzeylerinin düşmesine neden olmaktadır. Özen (2009: 189) ve Taylı (2013: 79)’nın araştırma sonuçları ailenin ekonomik düzeyinin öğrencilerin sorumluluk düzeyleri üzerinde etkili olmadığını göstermektedir. Özen (2009) ve Taylı (2013)’nin araştırma sonuçları ile araştırmamızın sonucunun tutarlı olduğu görülmektedir. Bulgularımız Özen (2009)’in araştırma bulguları ile uyumludur.

Tablo 11. Cep Telefonuna Sahip Olma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Cep Telefonuna Sahip Olma	N	\bar{X}	ss	F	t	sd	p
Var	382	31,65	4,63	2,703	,284	425	.777
Yok	45	31,44	5,21				

Tablo 11’de görüldüğü gibi, cep telefonuna sahip olan ve olmayan öğrencilerin Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği puan ortalamaları birbirine çok yakındır ($\bar{x}= 31,65-31,44$). Yapılan Bağımsız Gruplar *t* Testi sonucunda cep telefonuna sahip olma durumu ile öğrencilerin, Öğrenci Kişisel Sorumluluk Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t(425)= ,284; p= .777$].

Cep telefonuna sahip olan öğrencilerin özellikle akıllı telefon kullanıyor olmaları, bu telefonlarda internet kullanımının yaygın oluşu ve telefonları ellerinden düşürmemeleri ergenlerin iletişim becerilerinde, yapması gereken görevleri yerine getirmede, bir takım ahlaki ve insani değerleri öğrenmede büyük bir engel teşkil ettiği düşünülmektedir.

Ergenlerin cep telefonuna sahip olmalarının sorumluluk düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığına baktığımızda cep telefonuna sahip olmanın ergenin sorumluluk düzeyinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 12. İnternet Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

İnternet Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Hiç Kullanmıyor	8	198,00			
Her Gün Kullanıyor	300	197,92			
Haftada 2-3 Gün Kullanıyor	59	250,36	19,639	4	.001
Haftada 4-5 Gün Kullanıyor	47	267,09			
Ayda 5-6 Gün Kullanıyor	13	238,12			

Tablo 12’de görüldüğü gibi, öğrencilerin internet kullanma sıklığı ile Öğrenci Bireysel Sorumluluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir [$\chi^2(4, 427)= 19.639; p=.001$].

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda farklılığın interneti her gün kullanan grupla haftada 2-3 gün kullanan grup arasında haftada 2-3 kullanan grup lehine (M-W U=6642,500; p= .002); her gün kullanan grupla haftada 4-5 gün kullanan grup arasında haftada 4-5 kullanan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir (M-W U= 5799,500; p= .000) (Analiz tablosu için Ek Tablo 1A’ya bakınız).

İnternet kullanımının giderek yaygınlaşması sınırsız ve denetimsiz her türlü bilgi ve kişilere erişimin kolaylığı, çok olumlu gelişmelerin yanında olumsuz sonuçların doğmasında sebep olmaktadır. Bilgisayar oyunları, sosyal medya, gençleri sosyal hayattan uzaklaştırmaktadır. İnternetin yaygın kullanımı gençlerin fiziksel gelişiminde, toplumsal ve psikolojik uyumunda olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Sosyal hayattan uzaklaşan bireyler doğal olarak da sorumluluk üstlenmemektedirler.

Araştırmamızda interneti her gün kullanan ergenlerin oranı %70,26'dır. Bu oran gençlerin interneti yoğun olarak kullandıklarını göstermektedir. Elde ettiğimiz sonuçlar interneti her gün kullanan öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin düşük, interneti daha az kullanan gençlerin sorumluluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

İnternet Kullanma Amaçları	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Kullanmıyor	4	215,88			
Ödev	57	260,15			
Oyun	10	204,05	14,151	5	.015
Sosyal Medya	52	187,72			
Video / Film	16	154,84			
Hepsi	288	213,22			

Tablo 13'te görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının öğrencilerin internet kullanma amaçları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda öğrencilerin internet kullanma amaçları gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$\chi^2(5, 427)= 14,151; p= .015$].

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda farklılığın interneti ödev amaçlı kullanan grupla sosyal medya amaçlı kullanan grup arasında ödev amaçlı kullanan grup lehine (M-W U=993,000; p= .003); ödev amaçlı kullanan grupla hepsi seçeneğini işaretleyen grup arasında ödev amaçlı (M-W U= 6388,000; p= .008) kullanan grup lehine gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 1B'ye bakınız).

İnternet kullanımında esas eğilim, çoklu görevlerin yüklenmesidir. Ergenler televizyon izlerken aynı zamanda cep telefonundan arkadaşına mesaj atabilmektedir. İnternet günümüzde iletişim amaçlı kullanmanın çok ötesindedir. Günlük hayatımızın birinci gereksinimleri arasında bilgi erişiminden alışverişe ve eğlenceye kadar çok farklı amaçlar için internet kullanılmaktadır.

Araştırmamızda interneti ödev amaçlı kullanan öğrencilerin sorumluluk düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Sorumluluk düzeyi yüksek olan öğrencilerin aynı zamanda akademik başarıları da yüksek olmaktadır (Taylı, 2013:79). Öğrencilerin % 67,45'i hepsi seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu durumda medyanın çok amaçlı kullanımını desteklemektedir.

Tablo 14. İnternete Girildiğinde Kalma Süresine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

İnternete Girildiğinde Kalma Süresi	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Girmiyor	9	269,67			
1-2 Saat	266	232,07			
3-4 Saat	98	198,91	29,188	4	.000
5-6 Saat	33	163,03			
7 Saat ve Üzeri	21	111,74			

Tablo 14'te görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının öğrencilerin internette kalma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda öğrencilerin internete girdiklerinde kalma süresi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$\chi^2(4, 427)= 29,188; p= .000$].

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda farklılığın internete girildiğinde 1-2 saat kalan grupla 3-4 saat kalan grup arasında 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=10991,500; p= .021); 1-2 saat kalan grupla 5-6 saat kalan grup arasında 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=2928,500; p= .002); 1-2 saat kalan grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=1252,500; p= .000); 3-4 saat kalan grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında 3-4 saat kalan grup lehine (M-W U=591,000; p= .002); 5-6 saat kalan

grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında 5-6 saat kalan grup lehine (M-W U=236,000; p= .049) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 1C'ye bakınız).

Gençlerin internette geçirdikleri zaman gün geçtikçe artmaktadır. İnternette fazla zaman geçiren gençlerin toplumsal bir takım değerleri öğrenmek için zaman ve enerjileri kalmamakta, insan hayatında önemli bir yeri olan, ancak eğitimle ve uygun rol modelleri oluşturulacak sorumluluk bilincini kazanamamaktadırlar. Araştırmamızda da gençlerin internette geçirdikleri süre arttıkça bireysel sorumluluk düzeylerinin düştüğü görülmektedir.

Tablo 15. Sosyal Ağlara Girme Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Sosyal Ağlara Girme Durumu	N	\bar{x}	ss	F	t	sd	p
Giriyor	368	31,51	4,78	1,219	-1,398	425	.163
Girmiyor	59	32,42	4,01				

Tablo 15'te görüldüğü gibi,, sosyal ağlara girme durumuna göre Öğrenci Kişisel Sorumluluk Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemek için bağımsız gruplar t testi uygulanmış, *giriyor* ve *girmiyor* seçenekleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t(425)=-1,398$; p= .163].

Sosyal medya araçlarını ergenler arasında kullanma her geçen gün artmaktadır. Öğrenciler zamanlarının önemli bir kısmını sosyal medyada geçirmektedirler. Araştırmamızda da öğrencilerin % 86,18'i sosyal medyayı kullandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmamızda ergenlerin sosyal medyaya giriyor ya da girmiyor olmaları sorumluluk alma davranışı üzerinde bir fark yaratmamıştır.

Tablo 16. Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Sosyal Ağları Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Kullanmıyor	59	231,22	12,705	4	.013
Her Gün Kullanıyor	250	196,38			
Haftada 2-3 Gün Kullanıyor	67	242,94			
Haftada 4-5 Gün Kullanıyor	36	242,10			
Ayda 5-6 Gün Kullanıyor	15	243,30			

Tablo 16’da görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının öğrencilerin sosyal ağları kullanma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda öğrencilerin internete girdiklerinde kalma süresi gruplarının sıra ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$\chi^2(4, 427)= 12,705; p= .013$].

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda farklılığın Sosyal Ağları kullanmayan grupla her gün kullanan grup arasında kullanmayan grup lehine (M-W U=6146,000; p=.046); her gün kullanan grupla haftada 2-3 gün kullanan grup arasında haftada 2-3 gün kullanan grup lehine (M-W U=6569,500; p= .007); her gün kullanan grupla haftada 4-5 gün kullanan grup arasında haftada 4-5 gün kullanan grup lehine (M-W U=3539,500; p=.038) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 1D’ye bakınız).

Dünyada özellikle ergenlerin sosyal ağlarda geçirdikleri süre her geçen gün daha da artmaktadır. Araştırmamıza katılan ergenlerin % 58,55’i her gün sosyal medya araçlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ergenler artık bir birleri ile olan iletişimlerini sosyal medya araçlarıyla sağlamakta, her şeyi sanal olarak yaşamaktadırlar. Bu durumun da sorumluluk alma davranışının gelişiminde engelleyici bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulgularımıza göre sosyal ağları kullanma sıklığı arttıkça sorumluluk alma düzeyi düşmektedir.

Tablo 17. Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Sürelerine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması

Sosyal Ağlara Girildiğinde Kalma Süresi	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Girmiyor	56	232,77			
1-2 Saat	294	222,44			
3-4 Saat	49	195,73	20,373	4	.000
5-6 Saat	13	131,31			
7 Saat ve Üzeri	15	109,80			

Tablo 17’de görüldüğü gibi, Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği sıra ortalamalarının öğrencilerin sosyal ağlara girildiğinde kalma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda öğrencilerin sosyal ağlara girildiğinde kalma süresi gruplarının sıra

ortalamları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$\chi^2(4, 427)= 20,373$; $sd=4$; $p= .000$].

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda farklılığın sosyal ağlara girmeyen grupla 5-6 saat kalan grup arasında girmeyen grup lehine (M-W U=184,000; $p= .006$); girmeyen grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında girmeyen grup lehine (M-W U=185,000; $p=.001$); 1-2 saat kalan grupla 5-6 saat kalan grup arasında haftada 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=1095,000; $p= .009$); 1-2 saat kalan grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=1062,000; $p= .001$); 3-4 saat kalan grupla 7 saat ve üzeri kalan grup arasında haftada 1-2 saat kalan grup lehine (M-W U=204,500; $p= .010$) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 1E'ye bakınız).

Gencin sosyal ağlarda gereğinden fazla zaman geçirmesi onun üstlendiği görevleri yerine getirmesine zaman kalmamasına, ailesinden ve toplumsal etkileşim sonucu öğrenmesi gereken ahlaki ve insani değerleri öğrenmek için vakit ayıramamasına neden olmaktadır. Araştırmamızda sosyal ağlarda geçirilen süre arttıkça ergenin sorumluluk alma düzeyi de düşmektedir.

4.2. Kısa Semptom Envanteri (KSE) Alt Testleri ile İlgili Bulgular

Tablo 18. Okul Türüne Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Okul Türü	N	\bar{x}	ss	F	t	sd	p																																																												
Anksiyete	Anadolu İHL	139	13,54	7,56	4,316	-1,145	425	.253																																																												
	Anadolu Lisesi	288	14,53	8,72					Depresyon	Anadolu İHL	139	16,51	9,15	3,321	-1,134	425	.257	Anadolu Lisesi	288	17,70	10,66	Olumsuz Benlik	Anadolu İHL	139	13,88	7,89	5,631	-0,345	425	.730	Anadolu Lisesi	288	14,19	9,20	Somatizasyon	Anadolu İHL	139	7,32	5,36	3,530	-0,680	425	.497	Anadolu Lisesi	288	7,74	6,17	Hostilite	Anadolu İHL	139	11,09	5,98	0,189	-0,263	425	.793	Anadolu Lisesi	288	11,25	5,84	KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425
Depresyon	Anadolu İHL	139	16,51	9,15	3,321	-1,134	425	.257																																																												
	Anadolu Lisesi	288	17,70	10,66					Olumsuz Benlik	Anadolu İHL	139	13,88	7,89	5,631	-0,345	425	.730	Anadolu Lisesi	288	14,19	9,20	Somatizasyon	Anadolu İHL	139	7,32	5,36	3,530	-0,680	425	.497	Anadolu Lisesi	288	7,74	6,17	Hostilite	Anadolu İHL	139	11,09	5,98	0,189	-0,263	425	.793	Anadolu Lisesi	288	11,25	5,84	KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425	.376	Anadolu Lisesi	288	65,42	34,73								
Olumsuz Benlik	Anadolu İHL	139	13,88	7,89	5,631	-0,345	425	.730																																																												
	Anadolu Lisesi	288	14,19	9,20					Somatizasyon	Anadolu İHL	139	7,32	5,36	3,530	-0,680	425	.497	Anadolu Lisesi	288	7,74	6,17	Hostilite	Anadolu İHL	139	11,09	5,98	0,189	-0,263	425	.793	Anadolu Lisesi	288	11,25	5,84	KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425	.376	Anadolu Lisesi	288	65,42	34,73																					
Somatizasyon	Anadolu İHL	139	7,32	5,36	3,530	-0,680	425	.497																																																												
	Anadolu Lisesi	288	7,74	6,17					Hostilite	Anadolu İHL	139	11,09	5,98	0,189	-0,263	425	.793	Anadolu Lisesi	288	11,25	5,84	KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425	.376	Anadolu Lisesi	288	65,42	34,73																																		
Hostilite	Anadolu İHL	139	11,09	5,98	0,189	-0,263	425	.793																																																												
	Anadolu Lisesi	288	11,25	5,84					KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425	.376	Anadolu Lisesi	288	65,42	34,73																																															
KSE Toplam Puanı	Anadolu İHL	139	62,35	30,98	2,310	-,886	425	.376																																																												
	Anadolu Lisesi	288	65,42	34,73																																																																

Tablo 18’de görüldüğü gibi, KSE üzerinden okul türüne göre yapılan analizlerde Anksiyete [$t(425) = -1,145$; $p = .253$], Depresyon [$t(425) = -1,134$; $p = .257$], Olumsuz Benlik [$t(425) = -0,345$; $p = .730$], Somatizasyon [$t(425) = -0,680$; $p = .497$], Hostilite [$t(425) = -0,263$; $p = .793$] alt testleri ve KSE toplam puanında [$t(425) = -,886$; $p = .376$] Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri ile Anadolu Lisesi öğrencilerine arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Dindarlığın psikolojik sağlık ile yakın ilişkili olmasına rağmen (Yapıcı, 2013; Santrock, 2014), dindarlık ve psikolojik sağlık arasında ki ilişkiyi inceleyen araştırmaların tamamında pozitif yönde ilişki bulunmamıştır (Gürsu, 2011). Bizim araştırmamızda din eğitimi ağırlıklı öğretim yapılan okul ile din eğitimi ağırlıklı olmayan okullarda öğretim yapılan okullarda psikolojik sağlık anlamında farkın olmadığı görülmüştür. Bu durum, eğitim - öğretimin içeriği anlamın da her iki okulunda birbirine yakın olduğu şeklinde veya din ağırlıklı okullara öğrencilerin kendi istekleriyle değil de, anne babanın şartlarının çocuğu bu okula zorlamasıyla şeklinde yorumlanabilir. Gürsu’nun (2011), çalışması araştırmamızla uyumludur.

Tablo 19. Cinsiyete Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	F	t	sd	p																																																												
Anksiyete	Kız	224	15,61	8,88	5,173	3,690	425	.000																																																												
	Erkek	203	12,66	7,47					Depresyon	Kız	224	19,79	10,46	5,357	5,451	425	.000	Erkek	203	14,58	9,18	Olumsuz Benlik	Kız	224	14,92	9,31	4,124	2,049	425	.041	Erkek	203	13,18	8,09	Somatizasyon	Kız	224	8,79	6,46	11,769	4,461	425	.000	Erkek	203	6,29	4,96	Hostilite	Kız	224	11,75	6,15	4,889	2,050	425	.041	Erkek	203	10,59	5,52	KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425
Depresyon	Kız	224	19,79	10,46	5,357	5,451	425	.000																																																												
	Erkek	203	14,58	9,18					Olumsuz Benlik	Kız	224	14,92	9,31	4,124	2,049	425	.041	Erkek	203	13,18	8,09	Somatizasyon	Kız	224	8,79	6,46	11,769	4,461	425	.000	Erkek	203	6,29	4,96	Hostilite	Kız	224	11,75	6,15	4,889	2,050	425	.041	Erkek	203	10,59	5,52	KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425	.000	Erkek	203	57,30	29,72								
Olumsuz Benlik	Kız	224	14,92	9,31	4,124	2,049	425	.041																																																												
	Erkek	203	13,18	8,09					Somatizasyon	Kız	224	8,79	6,46	11,769	4,461	425	.000	Erkek	203	6,29	4,96	Hostilite	Kız	224	11,75	6,15	4,889	2,050	425	.041	Erkek	203	10,59	5,52	KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425	.000	Erkek	203	57,30	29,72																					
Somatizasyon	Kız	224	8,79	6,46	11,769	4,461	425	.000																																																												
	Erkek	203	6,29	4,96					Hostilite	Kız	224	11,75	6,15	4,889	2,050	425	.041	Erkek	203	10,59	5,52	KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425	.000	Erkek	203	57,30	29,72																																		
Hostilite	Kız	224	11,75	6,15	4,889	2,050	425	.041																																																												
	Erkek	203	10,59	5,52					KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425	.000	Erkek	203	57,30	29,72																																															
KSE Toplam Puanı	Kız	224	70,87	35,52	6,539	4,256	425	.000																																																												
	Erkek	203	57,30	29,72																																																																

Tablo 19’da görüldüğü gibi, kız öğrenciler KSE Alt Testlerinin tamamında erkek öğrencilerden daha yüksek puan almışlardır. Yapılan analiz sonucunda, kız ve erkek

öğrencilerin anksiyete düzeyleri arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 3,690$; $p= .000$]; kız ve erkek öğrencilerin depresyon düzeyleri arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 5,451$; $p= .000$]; kız ve erkek öğrencilerin olumsuz benlik düzeyleri arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 2,049$; $p= .041$]; kız ve erkek öğrencilerin somatizasyon düzeyleri arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 4,461$; $p= .000$]; kız ve erkek öğrencilerin hostilite düzeyleri arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 2,050$; $p= .041$]; kız ve erkek öğrencilerin KSE toplam puanları arasında kız öğrenciler lehine [$t(425)= 4,256$; $p= .000$] bir farklılığın olduğunu göstermektedir.

Kız öğrencilerin KSE'nin bütün alt ölçeklerinden, erkek öğrencilere göre daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Bu durum, kızların erkeklere göre daha sosyal baskı altında oldukları, geleneksel aile yapısının kızlardan beklentisinin erkeklerden beklentilerine göre daha katı, disiplinli, kısıtlayıcı, sınırlayıcı ve zorlayıcı olduğu; ayrıca kızların daha hassas, kırılabilir, duygusal psikolojik yapıda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Gürsu'nun (2011), bulguları araştırma sonuçlarımızla uyumludur.

Tablo 20. Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Kardeş Sayısı	N	Sıra Ort.	\bar{x}^1	sd	p
Anksiyete	Tek Çocuk	19	264,95	9,507	4	.050
	2 Kardeş	142	202,27			
	3 Kardeş	161	219,10			
	4 Kardeş	64	191,96			
	5 ve + Kardeş	41	245,40			
Depresyon	Tek Çocuk	19	249,92	3,380	4	.496
	2 Kardeş	142	204,28			
	3 Kardeş	161	214,56			
	4 Kardeş	64	212,02			
	5 ve + Kardeş	41	231,93			
Olumsuz Benlik	Tek Çocuk	19	272,92	10,230	4	.037
	2 Kardeş	142	197,54			
	3 Kardeş	161	217,43			
	4 Kardeş	64	203,78			
	5 ve + Kardeş	41	246,21			

Tablo 20 (Devam). Kardeş Sayısına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Kardeş Sayısı	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Somatizasyon	Tek Çocuk	19	241,92	6,381	4	.172
	2 Kardeş	142	196,25			
	3 Kardeş	161	223,66			
	4 Kardeş	64	206,98			
	5 ve + Kardeş	41	235,55			
Hostilite	Tek Çocuk	19	228,55	5,201	4	.267
	2 Kardeş	142	207,16			
	3 Kardeş	161	220,90			
	4 Kardeş	64	191,06			
	5 ve + Kardeş	41	239,66			
KSE Toplam Puanı	Tek Çocuk	19	259,03	8,183	4	.085
	2 Kardeş	142	199,29			
	3 Kardeş	161	220,44			
	4 Kardeş	64	198,70			
	5 ve + Kardeş	41	242,67			

Tablo 20’de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Anksiyete [$\chi^2(4, 427)= 9,507; p= .050$] ve Olumsuz Benlik [$\chi^2(4, 427)= 10,230; p=.037$] alt testleri sıra ortalamaları ile kardeş sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. KSE Toplam Puanı [$\chi^2(4, 427)= 8,183; p= .085$], Depresyon [$\chi^2(4, 427)= 3,380; p= .496$], Somatizasyon [$\chi^2(4, 427)= 6,381; p= .172$], Hostilite [$\chi^2(4, 427)= 5,201; p= .267$] alt testleri sıra ortalamaları ile kardeş sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda Anksiyete alt testinde farklılığın tek çocuk grubuyla 2 kardeş grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=966,000; p= .045), tek çocuk grubuyla 4 kardeş grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=402,500; p= .026), 2 kardeş grubuyla 5 ve üzeri kardeş grubu arasında 5 ve üzeri kardeş grubu lehine

(M-W U=2319,500; p= .048), 4 kardeş grubuyla 5 ve üzeri kardeş grubu arasında 5 ve üzeri kardeş grubu lehine (M-W U=976,000; p= .027); Olumsuz Benlik alt testinde farklılığın tek çocuk grubuyla 2 kardeş grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=876,000; p= .013), tek çocuk grubuyla 4 kardeş grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=405,500; p= .028), 2 kardeş grubuyla 5 ve üzeri kardeş grubu arasında 5 ve üzeri kardeş grubu lehine (M-W U=2242,000; p= .025) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 2A'ya bakınız).

Gencin benlik saygısı anne babanın ona ayırdığı yeterli zaman ve ilgi oranında artmaktadır. Günümüz şartlarında anne babanın çalışıyor olması çocuğa yeterince zaman ayıramaması, boşanma oranının artması, iç ve dış göçlerin yoğun yaşanması vb. yaşam olayları bireyin benlik saygısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bizim çalışmamızda tek çocuklarda ve kardeş sayısı 5 ve üzeri olanlarda olumsuz benlik imajının arttığı görülmektedir. Ailelerden algılanan düşük sevgi farkındalığı yüksek negatif akıl sağlığıyla ilgilidir. Liu, Munakata ve Onuoha'nun (2005), araştırması çalışmamızla uyumludur.

Tablo 21. Kardeş Sırasına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Kaçıncı Çocuk	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Anksiyete	Tek Çocuk	19	264,16	5,923	3	.115
	İlk Çocuk	170	205,43			
	Ortanca Çocuk	108	228,17			
	Son Çocuk	130	206,11			
Depresyon	Tek Çocuk	19	244,34	7,719	3	.052
	İlk Çocuk	170	206,13			
	Ortanca Çocuk	108	238,17			
	Son Çocuk	130	199,78			
Olumsuz Benlik	Tek Çocuk	19	266,21	9,247	3	.026
	İlk Çocuk	170	206,11			
	Ortanca Çocuk	108	235,29			
	Son Çocuk	130	198,99			

Tablo 21 (Devam). Kardeş Sırasına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Kaçıncı Çocuk	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Somatizasyon	Tek Çocuk	19	238,74	9,175	3	.027
	İlk Çocuk	170	212,89			
	Ortanca Çocuk	108	238,16			
	Son Çocuk	130	191,77			
Hostilite	Tek Çocuk	19	229,45	,466	3	.926
	İlk Çocuk	170	211,36			
	Ortanca Çocuk	108	217,17			
	Son Çocuk	130	212,57			
KSE Toplam Puan	Tek Çocuk	19	254,89	7,271	3	.064
	İlk Çocuk	170	207,36			
	Ortanca Çocuk	108	234,42			
	Son Çocuk	130	199,74			

Tablo 21’de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının kardeş sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Olumsuz Benlik [$\chi^2(3, 427)= 9,247$; $p= .026$] ve Somatizasyon [$\chi^2(3, 427)= 9,175$; $p= .027$] alt testleri sıra ortalaması ile kardeş sırası arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. KSE Toplam Puanı [$\chi^2(3, 427)= 7,271$; $p= .064$], Anksiyete [$\chi^2(3, 427)= 5,923$; $p= .115$], Depresyon [$\chi^2(3, 427)= 7,719$; $p= .052$], Hostilite [$\chi^2(3, 427)= ,466$; $p= .926$] alt testleri sıra ortalamaları ile kardeş sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Farklığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda Olumsuz Benlik alt testinde farklılığın tek çocuk grubuyla ilk çocuk grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=1161,000; $p= .045$), tek çocuk grubuyla son çocuk grubu arasında tek çocuk grubu lehine (M-W U=833,000; $p= .022$), ortanca çocuk grubuyla son çocuk grubu arasında ortanca çocuk grubu lehine (M-W U=5842,500; $p= .026$); Somatizasyon alt testinde farklılığın ortanca çocuk grubuyla son çocuk grubu arasında ortanca çocuk grubu lehine (M-W U=5506,000; $p= .004$) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 2B’ye bakınız).

Bireyin aile ve toplumdaki konumunu belirlemede doğum sırasının etkili olduğu düşünülmektedir. Ergenin hangi şartlar içerisinde yetişmiş olduğunu bilmemiz ergenin ruh sağlığını açıklamamızda yardımcı olacaktır. Kişilik gelişiminde anne baba kadar, ailede ki diğer kardeşlerde önemli bir etkidir. Kardeşler arasında kurulacak ilişkinin niteliği kardeşlerin benlik saygısı ve somatizasyon gibi ruhsal belirtiler açısından önemlidir. Araştırmamızda benlik algısı düzeyi tek ve ortanca çocuklarda düşük; bedensel yakınma düzeyi tek ve ortanca çocuklarda yüksek olduğu bulunmuştur. Tek çocuk kendisine her açıdan referans olacak kardeşten yoksun; ortanca çocuk ise ilk ve son çocuk arasında sıkışmış olması onların psikolojik sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

Tablo 22. Anne Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Test	Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	ss	sd	F	p
Anksiyete	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	14,37	8,00	3 / 423	,214	.886
	İlkokul / Ortaokul	191	14,08	8,95			
	Lise	116	13,93	7,76			
	Üniversite ve Üstü	74	14,86	8,04			
Depresyon	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	18,74	9,74	3 / 423	,518	.670
	İlkokul / Ortaokul	191	16,77	10,45			
	Lise	116	17,38	10,11			
	Üniversite ve Üstü	74	17,73	10,05			
Olumsuz Benlik	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	14,15	8,97	3 / 423	,050	.985
	İlkokul / Ortaokul	191	13,96	8,73			
	Lise	116	14,07	9,02			
	Üniversite ve Üstü	74	14,42	8,61			
Somatizasyon	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	8,04	5,81	3 / 423	,458	.712
	İlkokul / Ortaokul	191	7,83	6,15			
	Lise	116	7,10	6,10			
	Üniversite ve Üstü	74	7,53	5,10			
Hostilite	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	12,30	6,03	3 / 423	,743	.527
	İlkokul / Ortaokul	191	11,23	6,19			
	Lise	116	11,03	5,67			
	Üniversite ve Üstü	74	10,72	5,29			

Tablo 22 (Devam). Anne Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Test	Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	ss	sd	F	p
KSE Toplam Puan	Okuryazar Değil / Okur Yazar	46	67,61	32,80	3 / 423	,198	.898
	İlkokul / Ortaokul	191	63,87	35,45			
	Lise	116	63,51	32,59			
	Üniversite ve Üstü	74	65,26	30,86			

Tablo 22’de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri puan ortalamalarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ONE WAY ANOVA) sonucunda Anksiyete [F (3, 423)= ,214; p= .886], Depresyon [F (3, 423)= ,518; p= .670], Olumsuz Benlik [F (3, 423)=.050; p= .985], Somatizasyon [F (3, 423)= ,458; p= .712], Hostilite [F (3, 423)= ,743; p= .527] alt testleri ve KSE Toplam Puan [F (3, 423)= ,198; p= .898] sıra ortalamaları ile anne eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Literatürde annenin eğitim düzeyi yükseldikçe ergenlerin KSE alt testlerinden daha düşük puan elde ettiklerine ilişkin araştırma bulguları olsa da annenin eğitim düzeyi değişkenleri arasında ortalama puanlar birbirine çok yakın çıkmıştır.

Araştırmamızda ergenlerin KSE alt testlerinden anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite puanları arasında annenin eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı bulunmuştur. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha yeterli olmalarını, çocuklarını daha bilinçli yetiştirmelerin, onların ruh sağlıklarına daha duyarlı ve daha fazla destek olmalarını beklemek daha olası görünmektedir. Eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarına ilişkin beklentilerinin yüksek olması, yüksek başarı beklentisi ve çalışma yaşamında yer alarak çocuğun anneyle olan duygusal yakınlık ihtiyacını daha az karşılaması da olasıdır. Bu durum da annelerin eğitim seviyelerinin ergenlerin olumlu ruh sağlığı geliştirmesi açısından bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Araştırma bulgularımız Gürsu (2011)’nin yaptığı araştırma bulguları ile uyumlu değildir.

Tablo 23. Baba Eğitim Düzeyine Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

	Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Anksiyete	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	241,36	4,191	3	.242
	İlkokul / Ortaokul	148	199,52			
	Lise	124	214,23			
	Üniversite ve Üstü	137	225,84			
Depresyon	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	256,36	3,364	3	.339
	İlkokul / Ortaokul	148	203,72			
	Lise	124	214,85			
	Üniversite ve Üstü	137	218,78			
Olumsuz Benlik	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	247,92	4,429	3	.219
	İlkokul / Ortaokul	148	198,53			
	Lise	124	219,13			
	Üniversite ve Üstü	137	221,61			
Somatizasyon	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	254,08	3,039	3	.386
	İlkokul / Ortaokul	148	217,70			
	Lise	124	215,30			
	Üniversite ve Üstü	137	203,56			
Hostilite	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	301,39	13,950	3	.003
	İlkokul / Ortaokul	148	197,27			
	Lise	124	228,70			
	Üniversite ve Üstü	137	207,29			
KSE Toplam Puan	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	268,22	5,751	3	.124
	İlkokul / Ortaokul	148	199,85			
	Lise	124	219,23			
	Üniversite ve Üstü	137	217,43			

Tablo 23'te görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Hostilite [$\chi^2(3, 427)= 13,950; p= .003$] alt testi sıra ortalaması ile baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. KSE Toplam Puanı [$\chi^2(3, 427)= 5,751; p= .124$], Anksiyete [$\chi^2(3, 427)= 4,191; p= .242$], Depresyon [$\chi^2(3, 427)=$

3,364; $p= .339$], Olumsuz Benlik [$\chi^2(3, 427)= 4,429$; $p= .386$], Somatizasyon [$\chi^2(3, 427)= 3,039$; $p= .386$] alt testleri sıra ortalamaları ile baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda Hostilite alt testinde farklılığın Okuryazar Değil / Okur Yazar grubuyla İlkokul / Ortaokul grubu arasında Okuryazar Değil / Okur Yazar grubu lehine (M-W U= 693,500; $p= .001$); Okuryazar Değil / Okur Yazar grubuyla Lise grubu arasında Okuryazar Değil / Okur Yazar grubu lehine (M-W U= 750,500; $p= .025$); Okuryazar Değil / Okur Yazar grubuyla Üniversite ve Üstü grubu arasında Okuryazar Değil / Okur Yazar grubu lehine (M-W U= 664,000; $p= .001$); İlkokul / Ortaokul grubuyla Lise grubu arasında Lise grubu lehine (M-W U=7875,000; $p= .044$) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 2C'ye bakınız).

Yurtdışında ve ülkemizde yapılan araştırmalarda baba eğitim düzeyi yükseldikçe ergenin ruh sağlığının da daha iyi olacağına ilişkin bulgular olmakla beraber yaptığımız çalışmada ise bu durumu destekler nitelikte sonuçlara ulaşamadık.

Yaptığımız çalışmada hostilite düzeyinde anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Eğitimsiz ve lise mezunu olan babaların çocuklarının saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Kaygı, depresyon, benlik algısı ve bedensel yakınma düzeylerinde ise anlamlı farklılıklar ortaya çıkmamıştır. Araştırma bulgularımız Gürsu (2011)'nin yaptığı araştırma bulguları ile uyumlu değildir.

Tablo 24. Anne Babaların Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Anne Babanın Birliktelik Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Anksiyete	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	212,93	2,832	2	.243
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	202,26			
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	271,33			
Depresyon	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	212,78	1,003	2	.606
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	216,74			
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	248,75			
Olumsuz Benlik	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	214,17	,727	2	.695
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	199,37			
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	236,58			

Tablo 24 (Devam). Anne Babaların Birliktelik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Anne Babanın Birliktelik Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Somatizasyon	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	214,55			
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	178,02	4,023	2	.134
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	264,92			
Hostilite	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	214,09			
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	222,02	,362	2	.834
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	195,71			
KSE Toplam Puan	Her İkisi de Sağ, Birlikteler	392	213,40			
	Her İkisi de Sağ, Boşanmış	23	203,72	1,388	2	.500
	Ebeveynlerden Biri/Her İkisi Yaşamıyor	12	253,33			

Tablo 24’de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Anksiyete [$\chi^2(2, 427)= 2,832$; $p= .243$], Depresyon [$\chi^2(2, 427)= 1,003$; $p= .606$], Olumsuz Benlik [$\chi^2(2, 427)= ,727$; $p= .695$], Somatizasyon [$\chi^2(2, 427)= 4,023$; $p= .134$], Hostilite [$\chi^2(2, 427)= ,362$; $p= .834$] alt testleri ve KSE Toplam Puan [$\chi^2(2, 427)= 1,388$; $p= .500$] sıra ortalamaları ile anne baba birliktelik durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Yaptığımız çalışmada anne babadan biri ya da her ikisi yaşamayan ergenlerin KSE tüm alt testlerinde aldıkları puanlar yüksektir. Bilindiği gibi ailenin varlığı ve çocukla kurduğu sevgi, disiplin, tutarlılık gibi değerlerle temellendirilmiş ilişkisi ergenin ruhsal gelişiminde önemli bir etkidir. Anne babasından birisini kaybetmesi ya da onların boşanmış olması ergenlerin olumsuz psikolojik sağlığa ve düşük akademik başarı neden olmaktadır. Çocukların ebeveynin boşanmasına uyum sağlaması onların ölümüne uyum sağlamasından daha uzun bir zamanda gerçekleşmektedir.

Araştırmamızda anne babası boşanmış ya da biri ya da her ikisini de kaybetmiş ergenlerin kaygı, depresyon, olumsuz benlik algısı, bedensel yakınma ve saldırganlık düzeyleri yüksek çıkmakla beraber aralarında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Tablo 25. Anne Babaların Çalışma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Anne Babanın Çalışma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Anksiyete	Her İkisi de Çalışıyor	95	216,89	7,762	4	.101
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	206,03			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	277,13			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	281,63			
	Anne / Baba Emekli	30	245,93			
Depresyon	Her İkisi de Çalışıyor	95	221,22	2,175	4	.704
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	209,95			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	212,69			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	268,00			
	Anne / Baba Emekli	30	215,75			
Olumsuz Benlik	Her İkisi de Çalışıyor	95	208,88	1,293	4	.863
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	215,57			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	202,31			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	255,81			
	Anne / Baba Emekli	30	207,18			
Somatizasyon	Her İkisi de Çalışıyor	95	220,11	3,289	4	.511
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	209,74			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	202,25			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	283,88			
	Anne / Baba Emekli	30	219,73			
Hostilite	Her İkisi de Çalışıyor	95	220,16	2,288	4	.683
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	209,41			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	229,69			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	193,19			
	Anne / Baba Emekli	30	239,62			
KSE Toplam Puan	Her İkisi de Çalışıyor	95	217,87	2,542	4	.637
	Yalnız Baba Çalışıyor	286	209,34			
	Yalnız Anne Çalışıyor	8	231,19			
	Her İkisi de Çalışmıyor	8	268,19			
	Anne / Baba Emekli	30	227,17			

Tablo 25'te görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının anne baba çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Anksiyete [$\chi^2(4, 427)= 7,762$; $p= .101$], Depresyon [$\chi^2(4, 427)= 2,175$; $p= .704$], Olumsuz Benlik [$\chi^2(4, 427)= 1,293$; $p= .863$], Somatizasyon [$\chi^2(4, 427)= 3,289$; $p= .511$], Hostilite [$\chi^2(4, 427)= 2,288$; $p= .683$] alt testleri ve KSE Toplam Puan [$\chi^2(4, 427)= 2,542$; $p= .637$] sıra ortalamaları ile anne baba çalışma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Günümüzde kadınlarında çalışma hayatında erkekler kadar yer alması anne babaların çocuklarıyla daha az zaman geçirmelerine ve bu durumun yarattığı suçluluk duygusuyla baş etmek için çocuklarının her istediklerini yerine getirme eğilimine sürüklemiştir. Bununla beraber ebeveynlerden her ikisinin de çalışmaması aileyi ekonomik açıdan olumsuz etkileyeceğinden bu durum, bireyin bütün hayatı ve psikolojik sağlığı içinde olumsuzluklara neden olacağı düşünülmektedir. Araştırmamızda da yer alan ebeveynlerin her ikisi de çalışmayan KSE alt ölçeklerinden hostilite de bu durum oldukça net görülmektedir.

Tablo 26. Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Test	Ekonomik Durum	N	\bar{X}	ss	sh	sd	F	p
Anksiyete	Ortanın Altı	36	15,83	8,69	1,45			
	Orta	339	14,13	8,12	,44	2 / 424	,850	.428
	Ortanın Üstü	52	13,56	9,65	1,34			
Depresyon	Ortanın Altı	36	19,78	9,92	1,65			
	Orta	339	16,97	9,92	,54	2 / 424	1,330	.266
	Ortanın Üstü	52	17,88	12,00	1,66			
Olumsuz Benlik	Ortanın Altı	36	17,03	8,58	1,43			
	Orta	339	13,96	8,73	,47	2 / 424	2,572	.078
	Ortanın Üstü	52	12,87	8,99	1,25			
Somatizasyon	Ortanın Altı	36	9,58	6,23	1,04			
	Orta	339	7,53	5,84	,32	2 / 424	2,626	.074
	Ortanın Üstü	52	6,73	6,01	,83			

Tablo 26 (Devam). Ailenin Ekonomik Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Test	Ekonomik Durum	N	\bar{x}	ss	sh	sd	F	p
Hostilite	Ortanın Altı	36	11,69	6,61	1,10			
	Orta	339	11,23	5,7	,31	2 / 424	,324	.724
	Ortanın Üstü	52	10,69	6,05	,84			
KSE Toplam Puan	Ortanın Altı	36	73,92	33,47	5,58			
	Orta	339	63,82	32,81	1,78	2 / 424	1,669	.190
	Ortanın Üstü	52	61,73	37,75	5,24			

Tablo 26’da görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan ortalamalarının ailenin ekonomik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda KSE Toplam Puan [$F(2, 424) = 1,669$; $p = .190$], Anksiyete [$F(2, 424) = ,850$; $p = .428$], Depresyon [$F(2, 424) = 1,330$; $p = .266$], Olumsuz Benlik [$F(2, 424) = 2,572$; $p = .078$], Somatizasyon [$F(2, 424) = 2,626$; $p = .074$] ve Hostilite [$F(2, 424) = ,324$; $p = .724$], alt testleri ile ailenin ekonomik durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ailenin ekonomik durumun ve yaşam standartları artması, ailece yapılan etkinliklerin farklılaşacağı, eğitimin kalitesinin artacağı, arkadaşlarıyla ilişkilerinin destekleneceği ve bütün bunların çocuğun ruh sağlığı düzeyini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde bunu destekler nitelikte birçok çalışma görmekteyiz.

Araştırmamızda KSE alt testleriyle ailenin ekonomik durumu değişkeni arasında anlamlı farklılıklar çıkmamakla beraber ailenin ekonomik durumu düştükçe kaygı, depresyon, benlik algısı, bedensel yakınma ve saldırganlık düzeyleri de düşmektedir. Bulgularımız Gürsu (2011)’nin araştırma bulguları ile uyumlu değildir.

Tablo 27. Cep Telefonuna Sahip Olma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Cep Telefonuna Sahip Olma	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Anksiyete	Var	382	14,27	8,48	,495	425	.621
	Yok	45	13,62	7,38			
Depresyon	Var	382	17,24	10,31	-,429	425	.668
	Yok	45	17,93	9,25			
Olumsuz Benlik	Var	382	14,10	8,79	,072	425	.943
	Yok	45	14,00	8,83			
Somatizasyon	Var	382	7,42	5,72	-1,864	425	.063
	Yok	45	9,16	7,26			
Hostilite	Var	382	11,10	5,73	-1,071	425	.285
	Yok	45	12,09	7,01			
KSE Toplam Puan	Var	382	64,14	33,68	-,503	425	.615
	Yok	45	66,80	32,66			

Tablo 27’de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan ortalamalarının öğrencinin cep telefonuna sahip olma değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar *t* Testi sonucunda KSE Toplam Puan [$t(425) = -,503$; $p = .615$], Anksiyete [$t(425) = ,495$; $p = .621$], Depresyon [$t(425) = -,429$; $p = .668$], Olumsuz Benlik [$t(425) = ,072$; $p = .943$], Somatizasyon [$t(425) = -1,864$; $p = .063$], Hostilite [$t(425) = -1,071$; $p = .285$] alt testleri ile cep telefonuna sahip olma değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Cep telefonu kullanım yaygınlığı giderek artmaktadır. Çalışmamıza katılan ergenlerin % 89,46’sının cep telefonuna sahip olduğu görülmektedir. Cep telefonu özellikle de akıllı telefon kullanımlarının giderek artması yüz yüze iletişimi engellemekte, ergenin arkadaşları ve aile bireyleriyle iletişim kurmasını engellemekte, ders başarısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı şekilde anne babaların da cep telefonları ile fazla zaman geçirmeleri çocuklarına yeteri kadar zaman ayırabilmelerinin ve onlarla ilgilenmelerinin önünde önemli bir engeldir. Ergenler arasında yaygın olan cep telefonu, gençlerin yaşam tarzlarının değişmesine, sosyal iletişim tarzlarının farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Yaptığımız bu çalışmada cep telefonu kullanımının yaygın kullanılmasına karşın cep telefonuna sahip olmayla olmama arasında ergenlerin ruh sağlığı düzeyleri arasında önemli bir farkın oluşmadığını görmekteyiz.

Tablo 28. İnternet Kullanımı ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler

		Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
İnternet Kullanma Durumu	N	427	427	427	427	427	427
	r	-,096*	-,132**	-,106*	-,092	-,085	-,123*
	p	,046	,006	,029	,058	,078	,011

* .05 **0.01

Tablo 28’de görüldüğü gibi, öğrencilerin internet kullanma durumu ile Anksiyete [r(427)= -,096; p= .046], Depresyon [r(427)= -,132; p= .006], Olumsuz benlik [r(427)= -,106; p= .029], düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= -,123; p= .011] arasında $p < .05$ düzeyinde negatif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğrencilerin internet kullanma durumu ile Somatizasyon [r(427)= -,092; p= .058] ve Hostilite [r(427)= -,085; p= .078] arasında $p < .05$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmamıştır.

Bu sonuçlarda bize internet kullanım sıklığı arttıkça öğrencilerin Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik alt test puanlarının düşeceğini yani kaygı, depresyon ve benlik algısı düzeylerinin yükseleceğini göstermektedir. Aynı zamanda internet kullanım sıklığı azaldıkça öğrencilerin ruh sağlığı düzeylerinin de yükseleceğini söyleyebiliriz.

İnternet günlük hayatın vazgeçilmezi haline gelmiştir. İnsanlar elektronik posta göndermek ve almak, sosyal medyayı kullanmak, araştırma yapmak, film izlemek, anlık mesaj alıp vermek için interneti kullanmaktadırlar. Gençler bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmada başı çekmektedir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin % 70,26’sı her gün internete girdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 29. İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	İnternet Kullanma Amaçları	N	Sıra Ort.	\bar{x}^{\pm}	sd	p
Anksiyete	Kullanmıyor	4	257,00	4,289	5	.509
	Ödev	57	218,39			
	Oyun	10	159,35			
	Sosyal Medya	52	223,37			
	Video / Film	16	248,78			
	Hepsi	288	210,81			
Depresyon	Kullanmıyor	4	212,38	2,152	5	.828
	Ödev	57	219,76			
	Oyun	10	169,45			
	Sosyal Medya	52	226,95			
	Video / Film	16	220,84			
	Hepsi	288	211,71			
Olumsuz Benlik	Kullanmıyor	4	187,13	2,658	5	.752
	Ödev	57	215,42			
	Oyun	10	168,05			
	Sosyal Medya	52	207,78			
	Video / Film	16	243,47			
	Hepsi	288	215,17			
Somatizasyon	Kullanmıyor	4	260,63	2,340	5	.800
	Ödev	57	206,18			
	Oyun	10	200,80			
	Sosyal Medya	52	211,19			
	Video / Film	16	250,34			
	Hepsi	288	213,85			
Hostilite	Kullanmıyor	4	242,75	6,141	5	.293
	Ödev	57	202,62			
	Oyun	10	154,25			
	Sosyal Medya	52	236,49			
	Video / Film	16	248,78			
	Hepsi	288	211,93			

Tablo 29 (Devam). İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	İnternet Kullanma Amaçları	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
KSE Toplam Puan	Kullanmıyor	4	230,13	3,470	5	.628
	Ödev	57	209,99			
	Oyun	10	159,75			
	Sosyal Medya	52	222,57			
	Video / Film	16	246,97			
	Hepsi	288	213,07			

Tablo 29’da görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının internet kullanma amaçları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Anksiyete [$\chi^2(5, 427)= 4,289$; $p= .509$], Depresyon [$\chi^2(5, 427)= 2,152$; $p= .828$], Olumsuz Benlik [$\chi^2(5, 427)= 2,658$; $p= .752$], Somatizasyon [$\chi^2(5, 427)= 2,340$; $p= .800$], Hostilite [$\chi^2(5, 427)= 6,141$; $p= .293$] alt testleri ve KSE Toplam Puan [$\chi^2(5, 427)= 3,470$; $p= .628$] sıra ortalamaları ile internet kullanma amaçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 30. İnternete Girildiğinde Kalma Süresi ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler

		Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
İnternete Girildiğinde Kalma Süresi	N	427	427	427	427	427	427
	r	,190**	,210**	,185**	,243**	,191**	,236**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000

** 0.01

Tablo 30’da görüldüğü gibi, öğrencilerin internete girdiklerinde kalma süreleri ile Anksiyete [$r(427)= ,190$; $p= .000$], Depresyon [$r(427)= ,210$; $p= .000$], Olumsuz Benlik [$r(427)= ,185$; $p= .000$], Somatizasyon [$r(427)= 243$; $p= .000$], Hostilite [$r(427)= ,191$; $p= .000$] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [$r(427)= 236$; $p= .000$] arasında $p < .01$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Araştırma sonucuna göre öğrencinin internette geçirdiği süre arttıkça Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon, Hostilite alt test ve KSE toplam puanı da artmaktadır. Başka bir deyişle internette geçirilen süre arttıkça bireyin ruh sağlığı düzeyi de düşmektedir.

Zamanın önemli bir bölümünü internette geçiren gençler kişiler arası ilişkilerinde de önemli sorunlar yaşamaktadır. İnternette fazla zaman geçiren gençler giderek yalnızlaşmakta, yüz yüze ilişki kurmakta zorlanmaktadır. Günümüzde internet kullanma kaçınılmaz bir gerekliliktir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bu amaçla yapılan araştırmaların arttığı görülmektedir. Araştırmamızdaki bulgulara göre internet kullanım süresi günde 2 saati geçtiğinde ruh sağlığı ile ilgili sorunların ortaya çıktığı söylenebilir. Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbaşı'nın (2009), lise öğrencileri üzerinde yapmış oldukları araştırma sonuçları bulgularımızla paralellik göstermektedir.

Tablo 31. Sosyal Ağlara Girme Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Sosyal Ağlara Girme Durumu	N	\bar{X}	ss	t	sd	p																																																								
Anksiyete	Giriyor	368	14,42	8,44	1,295	425	.196																																																								
	Girmiyor	59	12,90	7,83				Depresyon	Giriyor	368	17,65	10,24	1,704	425	.089	Girmiyor	59	15,22	9,76	Olumsuz Benlik	Giriyor	368	14,20	8,77	,658	425	.511	Girmiyor	59	13,39	8,94	Somatizasyon	Giriyor	368	7,83	5,88	1,941	425	.053	Girmiyor	59	6,22	6,01	Hostilite	Giriyor	368	11,40	5,84	1,767	425	.078	Girmiyor	59	9,95	6,02	KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097
Depresyon	Giriyor	368	17,65	10,24	1,704	425	.089																																																								
	Girmiyor	59	15,22	9,76				Olumsuz Benlik	Giriyor	368	14,20	8,77	,658	425	.511	Girmiyor	59	13,39	8,94	Somatizasyon	Giriyor	368	7,83	5,88	1,941	425	.053	Girmiyor	59	6,22	6,01	Hostilite	Giriyor	368	11,40	5,84	1,767	425	.078	Girmiyor	59	9,95	6,02	KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097	Girmiyor	59	57,68	32,81								
Olumsuz Benlik	Giriyor	368	14,20	8,77	,658	425	.511																																																								
	Girmiyor	59	13,39	8,94				Somatizasyon	Giriyor	368	7,83	5,88	1,941	425	.053	Girmiyor	59	6,22	6,01	Hostilite	Giriyor	368	11,40	5,84	1,767	425	.078	Girmiyor	59	9,95	6,02	KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097	Girmiyor	59	57,68	32,81																				
Somatizasyon	Giriyor	368	7,83	5,88	1,941	425	.053																																																								
	Girmiyor	59	6,22	6,01				Hostilite	Giriyor	368	11,40	5,84	1,767	425	.078	Girmiyor	59	9,95	6,02	KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097	Girmiyor	59	57,68	32,81																																
Hostilite	Giriyor	368	11,40	5,84	1,767	425	.078																																																								
	Girmiyor	59	9,95	6,02				KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097	Girmiyor	59	57,68	32,81																																												
KSE Toplam Puan	Giriyor	368	65,50	33,58	1,666	425	.097																																																								
	Girmiyor	59	57,68	32,81																																																											

Tablo 31'de görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan ortalamalarının öğrencinin sosyal ağlara girme durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Gruplar *t* Testi sonucunda KSE Toplam Puan [$t(425)= 1,666$; $p= .097$], Anksiyete [$t(425)= 1,295$; $p=$

.196], Depresyon [$t(425)= 1,704$; $p= .089$], Olumsuz Benlik [$t(425)= ,658$; $p= .511$], Somatizasyon [$t(425)= 1,941$; $p= .053$], Hostilite [$t(425)= 1,767$; $p= .078$] alt testleri ile sosyal ağlara girme durumu değişkeni arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 86,18'i sosyal ağlara girdiklerini ifade etmişlerdir. Sosyal ağlara giren öğrenciler girmeyen öğrencilerden KSE alt testlerinde daha yüksek puan alsalar da her iki grup arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

Sosyal ağlara sürekli bağlı kalmak, mesaj, fotoğraf paylaşmak ve başkalarının neler yaptığını ve paylaştığını kontrol edip takip etmek gibi davranışları sanal olan ile gerçek olanı ayırt edememe sosyal ağların getirdiği en büyük problem gibi gözüküyor.

Tablo 32. Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin KSE Düzeylerinin Karşılaştırılması

KSE Alt Testi	Sosyal Ağları Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Anksiyete	Kullanmıyor	59	193,31	7,648	4	.105
	Her Gün	250	226,45			
	Haftada 2-3 Gün	67	204,19			
	Haftada 4-5 Gün	36	178,38			
	Ayda 5-6 Gün	15	217,17			
Depresyon	Kullanmıyor	59	183,88	11,304	4	.023
	Her Gün	250	229,61			
	Haftada 2-3 Gün	67	199,28			
	Haftada 4-5 Gün	36	179,68			
	Ayda 5-6 Gün	15	220,47			
Olumsuz Benlik	Kullanmıyor	59	198,52	7,066	4	.132
	Her Gün	250	225,42			
	Haftada 2-3 Gün	67	205,88			
	Haftada 4-5 Gün	36	174,47			
	Ayda 5-6 Gün	15	215,73			

Tablo 32 (Devam). Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

KSE Alt Testi	Sosyal Ağları Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	χ^2	sd	p
Somatizasyon	Kullanmıyor	59	182,57	8,761	4	.067
	Her Gün	250	227,75			
	Haftada 2-3 Gün	67	195,17			
	Haftada 4-5 Gün	36	204,18			
	Ayda 5-6 Gün	15	216,13			
Hostilite	Kullanmıyor	59	179,50	7,905	4	.095
	Her Gün	250	225,69			
	Haftada 2-3 Gün	67	200,20			
	Haftada 4-5 Gün	36	209,88			
	Ayda 5-6 Gün	15	226,43			
KSE Toplam Puan	Kullanmıyor	59	184,71	11,359	4	.023
	Her Gün	250	229,83			
	Haftada 2-3 Gün	67	198,14			
	Haftada 4-5 Gün	36	179,68			
	Ayda 5-6 Gün	15	218,53			

Tablo 32’te görüldüğü gibi, Kısa Semptom Envanteri alt testleri ve toplam puan sıra ortalamalarının sosyal ağları kullanma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonucunda Depresyon [$\chi^2(4, 427)= 11,304$; $p= .023$] alt testi sıra ortalaması ile sosyal ağları kullanma durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. KSE Toplam Puanı [$\chi^2(4, 427)= 7,905$; $p= .095$], Anksiyete [$\chi^2(4, 427)= 7,648$; $p= .105$], Olumsuz Benlik [$\chi^2(4, 427)= 7,066$; $p= .132$], Somatizasyon [$\chi^2(4, 427)= 8,761$; $p= .067$], Hostilite [$\chi^2(4, 427)= 7,905$; $p= .095$] alt testleri sıra ortalamaları ile sosyal ağları kullanma durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Depresyon alt testi ve KSE Toplam Puanda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda Depresyon alt testinde farklılığın kullanmayan grup ile her gün kullanan grup arasında her gün kullanan grup lehine (M-W U= 5748,000; $p= .008$), her gün kullanan grup ile

haftada 4-5 gün kullanan grup arasında her gün kullanan grup lehine (M-W U= 3419,500; p= .020); KSE Toplam Puanda farklılığın kullanmayan grup ile her gün kullanan grup arasında her gün kullanan grup lehine (M-W U= 5762,500; p= .009), her gün kullanan grup ile haftada 4-5 gün kullanan grup arasında her gün kullanan grup lehine (M-W U= 3451,000; p= .024) gerçekleştiği belirlenmiştir (Analiz tablosu için Ek Tablo 2D'ye bakınız).

Tablo 33. Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Süreleri ve Kısa Semptom Envanteri Alt Test Puanları Arasındaki İlişkiler

		Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
Sosyal Ağlara Girildiğinde Kalma Süresi	N	427	427	427	427	427	427
	r	,179**	,237**	,121*	,194**	,222**	,221**
	p	,000	,000	,012	,000	,000	,000

*0.05 ** 0.01

Tablo 33'te görüldüğü gibi, öğrenci bireysel sorumluluk düzeyi ile Anksiyete [r(427)= ,179; p= .000], Depresyon [r(427)= 237; p= .000], Somatizasyon [r(427)= ,194; p= .000], Hostilite [r(427)= ,222; p= .000] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= ,221; p= .000] arasında p < .01 düzeyinde; Olumsuz Benlik [r(427)= ,121; p= .012] düzeyi arasında p < .05 düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Sosyal ağlara girildiğinde geçirilen süre arttıkça Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon, Hostilite ve KSE toplam puan değerleri de artmaktadır. Başka bir deyişle sosyal ağlara girildiğinde geçirilen süre arttıkça ergenin ruh sağlığı problemlerinin görülme oranı da artmaktadır.

Sosyal ağlar internetin yaygınlaşması ve akıllı telefon kullanımının artmasıyla birlikte yaşamımızın bir parçası haline gelmiş bulunuyor. Gerekli durumlarda sosyal medyayı kullanmalı ve yüz yüze olan iletişimden vazgeçmemeliyiz. Çünkü yüz yüze iletişim ve paylaşım, kişisel gelişimimiz için zorunludur. Eğer sanal iletişime ayırdığımız süre, yüz yüze iletişimden çok fazlaysa yanlış giden bir şeyler var anlamına gelir. Yaşamı kaçırmamızın yanında gerçekle olan bağımız ortadan kaybolabilir.

4.3. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Tablo 34. Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile KSE Alt Ölçekleri Arasındaki Korelasyon

	Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
N	427	427	427	427	427	427
Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği	r -,335**	-,301**	-,248**	-,325**	-,353**	-,359**
	p ,000	,000	,000	,000	,000	,000

** 0.01

Tablo 34’te görüldüğü gibi, öğrenci bireysel sorumluluk düzeyi ile Anksiyete [$r(427) = -.335$; $p = .000$], Depresyon [$r(427) = -.301$; $p = .000$], Olumsuz benlik [$r(427) = -.248$; $p = .000$], Somatizasyon [$r(427) = -.325$; $p = .000$], Hostilite [$r(427) = -.353$; $p = .000$] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [$r(427) = -.359$; $p = .000$] arasında $p < .05$ düzeyinde negatif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Araştırma bulgularımıza göre, öğrenci sorumluluk düzeyi yükseldikçe öğrencilerin ruh sağlığı düzeylerinin yükseldiğini, sorumluluk düzeyi düştükçe ruh sağlığı düzeylerinin düştüğünü söyleyebiliriz.

Tablo 35. Kısa Semptom Envanteri Alt Testleri Arasındaki Korelasyonlar

	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
Anksiyete	N 427	427	427	427	427
	r ,765**	,731**	,666**	,643**	,903**
	p ,000	,000	,000	,000	,000
Depresyon	N 427	427	427	427	427
	r ,778**	,643**	,584**	,914**	
	p ,000	,000	,000	,000	,000

Tablo 35 (Devam). Kısa Semptom Envanteri Alt Testleri Arasındaki Korelasyonlar

	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	KSE Toplam Puan
	N		427	427	427
Olumsuz Benlik	r		,551**	,569**	,878**
	p		,000	,000	,000
	N			427	427
Somatizasyon	r			,496**	,769**
	p			,000	,000
	N				427
Hostilite	r				,750**
	p				,000

** 0.01

Anksiyete düzeyi ile Depresyon [r(427)= ,765; p= .000], Olumsuz benlik [r(427)= ,731; p= .000], Somatizasyon [r(427)= ,666; p= .000], Hostilite [r(427)= ,643; p= .000] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= ,903; p= .000] arasında $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Depresyon düzeyi ile Olumsuz benlik [r(427)= ,778; p= .000], Somatizasyon [r(427)= ,643; p= .000], Hostilite [r(427)= ,584; p= .000] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= ,914; p= .000] arasında $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Olumsuz benlik düzeyi ile Somatizasyon [r(427)= ,551; p= .000], Hostilite [r(427)= ,569; p= .000] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= ,878; p= .000] arasında $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Somatizasyon düzeyi ile Hostilite [r(427)= ,496; p= .000] düzeyleri ve KSE Toplam Puan [r(427)= ,769; p= .000] arasında $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Hostilite düzeyi ile KSE Toplam Puan [r(427)= ,750; p= .000] arasında $p < .05$ düzeyinde pozitif yönde ilerleyen anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Ortaöğretim öğrencilerinde kişisel sorumluluk ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi ele aldığımız araştırmamız ile ilgili genel değerlendirmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Adana ili Çukurova ilçesinde bulunan toplam altı değişik Anadolu lisesinde öğrenim görmekte olan 224 kız 203 erkek toplam 427 lise on birinci sınıf öğrencilerinin katıldığı bir örneklem grubundan oluşmaktadır.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H₁) *bireysel sorumluluk alma davranışı ile KSE arasında anlamlı farklılıklar ortaya çıkacaktır* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile Kısa Semptom Envanteri toplam ve alt test puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Öğrenci bireysel sorumluluk düzeyi yükseldikçe KSE alt testlerinden aldıkları puanlar düşmekte yani öğrencilerin ruh sağlığı düzeyleri yükselmektedir. Elde edilen bulgular (H₁) hipotezimizi destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H₂) *okul türüne göre sorumluluk alma davranışı bakımından Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri Anadolu Lisesi öğrencilerine göre daha fazla sorumluluk alma davranışı göstereceklerdir* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (p>.05). Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sorumluluk alma düzeyi Anadolu Lisesi öğrencilerinden daha yüksek çıkmamıştır. Bu sonuç H₂ hipotezimizi destekler nitelikte değildir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H₃) *okul türüne göre öğrencilerin ruh sağlığı düzeyleri farklılaşmayacağı* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin Kısa Semptom Envanteri toplam ve alt testlerden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (p>.05). Bu sonuç H₃ hipotezimizi destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H₄) *cinsiyete göre ergenlerin sorumluluk alma düzeyinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla sorumluluk alma*

davranışı gösterecekleri şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden kız ve erkek öğrencilerin aldıkları puanlar arasında kızlar lehine anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Kız öğrencilerin sorumluluk alma düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Bu sonuç H_4 hipotezimizi destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_5) *cinsiyete göre ergenlerin hostilite ve depresif belirtiler düzeylerinde erkekler hostilite, kızlar ise depresif belirtilerde farklılaşacağı* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Kısa Semptom Envanteri toplam ve alt testlerinin hepsinde kız ve erkek öğrencilerin sonuçları arasında kızlar lehine anlamlı farklar oluşmuştur. Kızların depresif belirtilerinin erkeklerden farklılaşacağı şeklindeki hipotezimiz desteklenmiştir. Erkeklerin hostilite düzeylerinin kızlardan farklılaşacağı şeklindeki hipotezimiz desteklenmemiştir. (H_5) hipotezimiz kısmen desteklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_6) *cinsiyete göre somatizasyon, anksiyete ve olumsuz benlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmeyeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre kız öğrencilerin Kısa Semptom Envanteri psikolojik sağlıkla ilgili belirti düzeylerinde erkeklerden daha yüksek puan ortalamaları almaları ve kızlar lehine anlamlı farklar çıkması nedeniyle (H_6) hipotezimiz desteklenmemiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_7) *kardeş sayısı ile öğrenci bireysel sorumluluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmeyeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği puanları ile kardeş sayısı değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuca göre (H_7) hipotezimiz desteklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_8) *kardeş sayısı ile KSE arasında anlamlı bir farklılık görülmeyeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre kardeş sayısı değişkenleri ile anksiyete ve olumsuz benlik algı düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Farklılığın tek çocuklar, 5 ve daha fazla kardeş olanlar lehine olduğu belirlenmiştir. Tek çocuklar ile 5 ve daha fazla kardeş olanların anksiyete, olumsuz benlik algı düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlara göre (H_8) hipotezimiz kaygı ve olumsuz benlik algısı düzeyleri dışında desteklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_9) *kardeş sırası ile öğrenci sorumluluk düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmeyeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre kardeş sırası değişkenleriyle Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği puan

ortalamları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Elde edilen bu bulgulara göre (H_9) hipotezimiz desteklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{10}) *kardeş sırası ile KSE arasında anlamlı bir farklılık görülmeyeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre KSE alt testlerinden alınan puan ortalamaları ile olumsuz benlik algısı ve bedensel yakınma düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur. Olumsuz benlik algı düzeyi tek ve ortanca çocuklarda; bedensel yakınma düzeyi ortanca çocuklarda diğer gruplara göre daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda olumsuz benlik algısı ve bedensel yakınma düzeylerinde (H_{10}) hipotezimiz desteklenmemiş; kaygı, depresyon ve saldırganlık düzeylerinde desteklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{11}) *ebeveynlerin öğrenim düzeyi arttıkça ergenlerin sorumluluk alma davranışı azalacağı* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden alınan puan ortalaması en düşük olan grup anne babası üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan ergenler olsa da anne baba eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır. Elde edilen bulgular (H_{11}) hipotezimizi desteklememiştir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{12}) *ebeveynlerin öğrenim düzeyi ile ergenlerin ruh sağlığı düzeyleri ilişkili olmayacağı* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre anne eğitim düzeyi değişkenleriyle KSE puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Baba eğitim düzeyi değişkenleri ile KSE puan ortalamaları ile sadece hostilete düzeyi arasında anlamlı bir fark oluşmuştur. Farklılık eğitimsiz grupla tüm gruplar arasında oluşmuştur. Eğitim seviyesi en düşük olan babaların çocuklarının hostilete düzeyleri en yüksek çıkmıştır. Eğitim düzeyi en düşük olan babalar dışında (H_{12}) hipotezimiz desteklenmiştir. Ebeveynlerin eğitim seviyesi hostilete düzeyinde baba eğitim düzeyi hariç olmak üzere gençlerin ruh sağlığı düzeylerinde farklılaşma yaratmamaktadır.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{13}) *ailenin gelir düzeyi arttıkça sorumluluk alma davranışı düşeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre ailenin gelir düzeyi değişkenleri ile öğrencilerin Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ailenin gelir düzeyi öğrencilerin bireysel sorumluluk düzeyleri üzerinde bir etkiye sahip değildir. Bu bulgular (H_{13}) hipotezimizi desteklememektedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{14}) *ailenin gelir düzeyi KSE arasında anlamlı bir ilişki görüleceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre ailenin gelir düzeyi düştükçe KSE alt test puan ortalamaları yükselmekle birlikte, ailenin gelir düzeyi ile KSE alt test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ailenin gelir düzeyi öğrencilerin ruh sağlığı üzerinde bir etkiye sahip değildir. Bu bulgular (H_{14}) hipotezimizi desteklememektedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{15}) *internette ve/veya sosyal medyada geçirilen süre arttıkça ergenin sorumluluk alma davranışının düşeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre öğrencilerin internette ve sosyal medyada geçirilen süre değişkenleri ile Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği'nden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. İnternette ve sosyal medyada geçirilen süre arttıkça öğrencilerin sorumluluk alma davranışlarının düştüğü görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar (H_{15}) hipotezimizi destekler niteliktedir.

Bu araştırmanın hipotezlerinden birisi (H_{16}) *internette ve/veya sosyal medyada geçirilen süre arttıkça ergenin ruh sağlığı düzeyinin düşeceği* şeklindeydi. Yapılan istatistiksel analizlere göre öğrencilerin internette ve sosyal medyada geçirilen süre değişkenleri ile Kısa Semptom Envanteri'nden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur. İnternette ve sosyal medyada geçirilen süre arttıkça öğrencilerin ruh sağlığı düzeylerinin düştüğü görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar (H_{16}) hipotezimizi destekler niteliktedir.

5.2. ÖNERİLER

- ❖ Sorumluluk öğrenilebilen ve öğretilen bir beceridir. Sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek için özellikle MEB ve üniversiteler arasında koordineli bir şekilde eylem planları oluşturmalıdır. Türk eğitim sisteminde insan modeli itaat kültürü üstüne değil düşünen, araştıran, sorgulayan bireylere yetiştirmeye dönük olmalıdır. Esasen itaat kültürünün ve bireyleşememenin dinsel, sosyal, siyasal ve ekonomik bakımdan insanlara verdiği zarar 15 Temmuz 2016 FETÖ / PDY darbe girişiminde açıkça ortaya çıkmıştır. Bu nedenle her insanın bir birey, her bireyin kendi kararlarını kendi alabilen ve sorumluluklarını yerine getirebilen kişiler haline dönüşmesi için okul öncesinden itibaren eğitiminin tüm kademelerinde, özellikle değerler eğitimi

bağlamında tüm derslere yayılmış bir biçimde sorumluluk bilincinin aşılması yaşamsal öneme sahiptir.

- ❖ Nüfusun şehir merkezlerinde toplanmış olması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Birey artık doğayla değil kendisi ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak sanal ortamlarla baş başa kalmıştır. Anne babaların çalışma hayatı içinde olması onların bir takım değerleri öğrenmesinde referans alamayan bireyler kendi başarılarının çarelerine bakmaktadırlar. Ya akranlarının ya da sanal ortamın kendine sunduğu değerlerle baş başa kalmaktadır. Anne babaların çocuklarına daha nitelikli zaman ayırmaları, bazı değerleri öğretmek için farklı etkinlik içinde olmaları, çocuklarına sorumluluklar vermeleri gerekmektedir.
- ❖ Anne babaların teknolojinin çocukları üzerindeki etkilerini izlemeleri ve zamanında tedbir almaları, özellikle internet ve sosyal medyayı nasıl kullanması gerektiği konusunda destek olması, örnek olmaları gerekmektedir.
- ❖ Çocuk ve gençlerin internette giderek daha fazla zaman geçirmeleri ve yüz yüze ilişki kurmada güçlük yaşadıkları gözleniyor. Çocuk ve gençte şiddet eğiliminin oluşmasında, oynanan oyunun türü, oyun oynama sıklığı ve süresi etkili oluyor. Ayrıca internet yoluyla kurulan iletişimin, bilgisayar oyunları ve internetin, arkadaşlıkların yerini alarak, sosyal izolasyona neden olabildiği vurgulanıyor.
- ❖ Sorumluluk bilinci sadece okulda verilen bir kazanım değildir. Bu anlamda özellikle ailelerin ve sosyal çevrenin sorumluluk eğitiminde etkin bir rol oynamasına ihtiyaç vardır. Aileler çocuklara verdiği değer kadar sorumluluk da yüklemelidir. Günümüzde en çok eleştiri konusu olan husus, ebeveynin çocuklarına aşırı bir özsaygı yüklemesi, koşulsuz sevgi ve değer vermesi ancak yeteri kadar sorumluluk vermemesidir. Esasen bu durum yaşanan sıkıntıları besleyen kaynaklardan birisidir. Bu noktada özellikle Üniversitelerle işbirliği içinde anne-baba eğitimi ile ilgili programların geliştirilmesi gerekmektedir.
- ❖ “Ben nesli”, “Y ve Z nesli”, “risk toplumu nesli”, “kaygı nesli”, “tüketim nesli” “dijital nesil” vb. isimlerle adlandırılan günümüz gençleri bir yandan kendilerine dönük aşırı özgüven hissederken bir yandan da aşırı kaygı ve bağımlılık arasında bocalamaktadır. İsteddiği her şeyin hemen gerçekleşmesini talep eden gençler tüketmekle, yani çok şeye sahip olmakla mutlu olacaklarını düşünmekte, ancak istedikleri mutluluğa bir türlü ulaşamamaktadırlar. Bu ruhsal yaşantılarına yansımakta, uyumsuzluk, gerilim, ani öfkelenme, içe kapanma, hatta yaşamdan keyif

almama, hayatta anlam bulamama vb. belirtiler artmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir gençlik yetiştirebilmek için MEB, YÖK, RTÜK başta olmak üzere işbirliği içinde gençlerin ruh sağlığını koruma ve psikolojik sağlamlığı artırmaya yönelik tedbirler alınmalıdır.

- ❖ Bu çalışma sınırlı bir alan ve örnekleme gerçekleştirilmiştir. Ülkenin diğer coğrafi bölgelerinde ne gibi sonuçların ortaya çıkacağı merak uyandırmaktadır. Ayrıca çocuklarımızın yetiştirilmesinde onlar için hayati önem arz eden “sorumluluk ve ruh sağlığı” çalışmalarının daha farklı değişkenleri de işin içine katarak incelenmesinin literatüre de önemli katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Farklı örneklem ve değişkenlerle yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

6.KAYNAKÇA

- ABDİ GOLZAR, F., (2006). “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Sorumluluk Ölçeğinin Geliştirilmesi ve sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyet, Denetim Odağı ve Akademik Başarıya Göre İncelenmesi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ACAR, M. C., (2012). “Varoluşçu Yaklaşım Odaklı Sorumluluk Eğitimi Programının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Sorumluluk Düzeylerine Etkisi”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- BROOKS, D., (2011). Sosyal Hayvan, Çev.: O. Düz, Say Yayınları, İstanbul, 544s.
- BULUT, B. Z., (2013). “Sorumluluk Bağlamında Din-Ahlak İlişkisi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- COREY, G., (2008). Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları, Çev.: T. Ergene, 7. Baskı, Mentis Yayıncılık, Ankara, 583s.
- CÜCELOĞLU, D., (2001). Anamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı, 31. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 399s.
- CÜCELOĞLU, D., (2004). Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim, 17. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 199s.
- ÇELİK, G., (2007). “Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniğine Başvuran Ergenlerin Özellikleri”, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, Uzmanlık Tezi, Adana.
- ÇINAR. G., (2010). “İlköğretim Okulu. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Psikososyal Faktörler Açısından Uyum süreçlerinin Değerlendirilmesi”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DERMAN, O., (2008). “Ergenlerde Psikososyal Gelişim”, İ.Ü. Cerrah Paşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II, Semponyum Dizisi No: 63, İstanbul.
- DİNÇEL, E., (2006). “Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevler ve Psikolojik Problemler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DOĞAN, U., (2015). “Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği-10’un Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (1). ss.163-170.

- ELLEN, G., (1984). "Defining Psychosocial Maturity Adolescence", Advance In Child Behavioral Analysis And Therapy, Vol 3. pp.1-37.
- ESKİN, M., ERTEKİN, K., HARLAK, H., ve DEREBOY, Ç., (2008). "Lise Öğrencisi Ergenlerde Depresyonun Yaygınlığı ve İlişkili Olduğu Etmenler", Türk Psikiyatri Dergisi, 19 (4). ss. 382-389.
- FORWARD, S. ve BUCK, C (2014). Zor Bir Ailede Büyümek, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 327s.
- FUREDI, F., (2013). Paranoyak Anne-Babalık, İz Yayıncılık, İstanbul, 295s.
- GANDER, M. J. ve GARDINER, H. W., (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi, Çev.: A. Dönmez, H. N. Çelen, B. Onur, 7. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 618s.
- GEÇTAN, E., (1993). Normal Dışı Davranışlar, 9. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 304s.
- GLASSER, W., (1999). Okulda Kaliteli Eğitim, Beyaz Yayınları, İstanbul, 326s.
- GLASSER, W., (2005). Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 366s.
- GOLEMAN, D., (2011). Duygusal Zeka, 34. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 439s.
- GÖZCÜ YAVAŞ, Ö. C., (2012). "Orta ve Geç Ergenlik Dönemindeki Ergenlerde Tutum ve Davranış Farklılıkları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2). ss.113-138.
- GRUEN, A., (2004). Normalliğin Deliliği, 2. Baskı, Çitlembik Yayınevi, İstanbul, 240s.
- GÜRSU, O., (2011). "Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- HALL-LANDE, A. J., EISENBERG, E. M., CHRISTENSON, L. S. and NEUMARK-SZTAINER, D (2007). "Social Isolation Psychological Health And Protective Factors In Adolescence", Adolescence, 42 (166). pp.265-286.
- KELLEÇİ, M., GÜLER, N., SEZER, H. & GÖLBAŞI, Z., (2009). "Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Süresinin Cinsiyet ve Psikiyatrik Belirtiler ile İlişkisi", TAF Preventive Medicine Bulletin, 8 (3). ss.223-230.
- KILIÇ, M., (2013). Gerçek Yaşam Tadında: Gelişim Dönemleri 2, Pegem Akademi, Ankara, 232s.
- KILIÇ, A., (2009). "Gelişim Dönemleri ve Ergenlerde Ruhsal Sorunlar", Newport International University Davranış Bilimleri Lisans Tezi, İstanbul.

- KOÇ, M., (2004). “Ergenlik Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2). ss.231-256.
- KÖKNEL, Ö., (1996). Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 269s.
- KULAKSIZOĞLU, A. (Ed.), (2003). Farklı Gelişen Çocuklar, Epsilon Yayıncılık. İstanbul, 358s.
- KULAKSIZOĞLU, A., (1998). Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 236s.
- KURT, E., (2001). “Effects of Religiosity Traits and Social Responsibility Attitudes on Nonsynchronous Helping Behavior in A Natural Disaster”, (Unpublished Master Thesis), Bosphorus University, İstanbul.
- KUZUCU, Y. & ÖZDEMİR, Y., (2013). “Ergen Ruh Sağlığının Anne ve Baba Katılımı Açısından Yordanması”, Eğitim ve Bilim Dergisi, 38 (168). ss.96-112.
- LINDEN, W. ve HEWITT, P.L (20013). Klinik Psikoloji, Çev.: M. Şahin, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 472s.
- LIU, C., MUNAKATA, T., ONUOHA. F. N (2005). “Mental Health Condition Of The Only - Child: A Study Of Urban And Rural High School Students In China, Adolescence, 40 (160). pp.831-845
- MASON, J. M., ZAHARAKIS, N. and BENOTSCH, G. E., (2014). “Social Network Substance Use And Mental Health In College Student”, Journal of American Colleege Health, 62 (7). pp.470-477.
- MATOS, G. M., BARRETT, P., DADDS, M. and SHORTT, A., (2003). “Anxiety, Depression and Peer Elationship During Adolescence: Result From the Portuguese National Health Behaviour In School-Aged Children Survey”, European Journal of Psychology of Education, 18 (1). pp. 3-14.
- MERGLER, A. and Patton, W., (2007). “Adolescents Talking About Personal Responsibility”, Journal of Student Wellbeing, 1 (1). pp.57-70.
- MONKS, H., CARDOSO, P., PAPAGEORGIOU, A., CAROLAN, C., COSTELLO, L. and THOMAS, L., (2015). “Young People’s Views Regarding Participation In Mental Health And Wellbeing Research Through Social Media”, The International Journal Of Emotional Education, 7 (1). pp.4-19.

- MOON L, MEYER P and GRAU J., (1999). *Australia's Young People: Their Health and Wellbeing*, Australian Institute of Health and Welfare, AIHW Cat. No. PHE 19, 266p.
- MORRIS, C. G., (2013). *Psikolojiyi Anlamak*, Çev.: H. B. Ayvaşık, M. Sayıl, 3. Baskı, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 831s.
- MOSTAFA, A. M. G., SHAZLY, M. M (2015). "Creating Bill of Students and Responsibilities at Helwan University", *Journal of Education and Practice*. 6 (4). pp.176-190.
- ÖZEN, Y., (2009). "İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Sorumluluk Yordayıcılarının İncelenmesi", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ÖZEN, Y., (2013). "Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Ölçeğinin Geliştirilmesi Güvenirliliği ve Geçerliliği", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 7. ss.343-357.
- ÖZKAN, İ., (1994). "Benlik Saygısını Etkileyen Etkenler", *Düşünen Adam Dergisi*, 7 (3). ss.4-9.
- ÖZTÜRK, A., (2014). "Sorumluluk Tutumu ve Aileden Algılanan Sosyal Desteğin Sosyal Kaygıyı Yordamadaki Rolü ve Etkisi", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 29(3), ss.137-152.
- ÖZTÜRK, O. M., (1994). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Yenilenmiş 5. Basım, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 567s.
- PEDERSON, W., (1994). "Parental Relations Mental Health And Delinquency In Adolescents", *Adolescence*, 29 (116). ss.975-990.
- PETROVICOVA, Z., (2009). *Taking responsibility in adolescence depending on parenting style*, Faculty of Arts at Masaryk University Department of Psychology, Diploma Thesis, Brno.
- POMERANTZ, M. E., QIN, L., WANG, Q. and CHEN, H (2011). "Changes In Early Adolescents' Sense Of Responsibility To Their Prents In The United States And China: Implications For Academic Functioning", *Child Development*, 82 (4). pp.1136-1151.
- PRIESS, A. H., LINDBERG, M. S. & HYDE, S. J (2009). "Adolescent Gender-Role Identity And Mental Health. Gender Intensification Revisited", *Child Development*, 80 (5). pp.1531-1544.

- RIFENBARY, J., (2010). Mazeret Yok, Çev.: U. Kaplan, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 437s.
- SANTROCK, W. J., (2014). Yaşam Boyu Gelişim, Çev.: G. Yüksel, Nobel Akademik Yayıncılık, 13. Basımdan Çeviri, Ankara, 716s.
- SAVAŞIR, I. ve ŞAHİN, N. S., (1997). Bilişsel ve Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- SAYAR, K., (2012). Her Şeyin Bir Anlamı Var, Timaş Yayınları. İstanbul, 163s.
- SAYAR, K., (2014). Terapi - Kültürel Bir Eleştiri, Timaş Yayınları, İstanbul, 352s.
- SAYAR, K., (2015). Kendine İyi Bak, Timaş Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 160s.
- SEFAÖZ GÜVEN, G. İ., (2008). “Fen ve Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyet ve Sosyometrik Statülerine Göre Öznel İyi Oluş Düzeyleri, Genel Sağlık Örüntüleri ve Psikolojik Belirti Türleri”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- SELIGMAN, P. E. M., (2007). Gerçek Mutluluk, Çev.: S. Kunt Akbaş, HYB Yayıncılık. Ankara, 338s.
- SİYEZ, M. D. ve AYSAN, F., (2007). “Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması”, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (1). ss.145-171.
- SULDO, M. S., SHAUNESSY, E. and HARDESTY, R., (2008). “Relationships Among Stress Coping and Mental Health In High-Achieving High School Students”, Psychology in the Schools, 45 (4). pp.273–290.
- ŞAHİN, N. H., ve DURAK, A., (1994). “Kısa Semptom Envanteri’nin (Brief Symptom Inventory – BSI) Türk Gençleri İçin Uyarlaması”, Türk Psikoloji Dergisi, 9 (31). ss.44-56.
- ŞİRELİ, Ö., ÇOLAK, M., ORAK, Y. ve SAKINÇ, N., (2015). “Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeyinin Depresyon ve İntihar Olasılığı ile İlişkisi”, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 22 (2). ss.97-106.
- T. C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, (2011). Aile ve Tüketici Hizmetleri Gençlik Dönemi, Ankara.37s.
- TAŞDEMİR, M. ve DAĞISTAN, G., (2014). “Çocuklara Sorumluluk Kazandırmada Ebeveynlerin BHTG Yaklaşımını Uygulama Durumları: Bir Durum Çalışması”,

- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9 (8). ss.47-71.
- TAYLI, A., (2013). “Sorumluluğun Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 30, ss.68-84.
- TRAN, D. V., (2015). “Predicting Student Misbehavior, Responsibility and Distraction from Schoolwork from Classroom Management Techniques: The Students’ Views”, International Journal of Higher Education, 4 (4). pp.178-187.
- TWENGE, M. J., (2009). Ben Nesli, Çev.: E. Öztürk, Kaknüs Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 380s.
- TWENGE, M. J. ve CAMPBELL, K. W., (2010). Asrın Vebası Narsisizm İleti, Çev.: Ö. Korkmaz, Kaknüs Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 445s.
- URL¹: egitimbilimlernotlari.com/tag/dissallastirma.
- URL²: www.slideshare.net/massive501/rotter-ve-sosyal-orenme
- URL³: www.egitimbilimlernotlari.com/tag/kisisel-efsane
- URL⁴: www.slideshare.net/massive501/rotter-ve-sosyal-orenme
- YALOM, I., (1999). Varoluşçu Psikoterapi, Çev.: Z. İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 768s.
- YALOM, I., (2002). Bağışlanan Terapi, Çev.: Z. İyidoğan Babayiğit, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 268s.
- YAPICI, A., (2013). Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık, Karahan Kitabevi, 2. Baskı, Adana, 375s.
- YAVUZER, H., (1992). Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul, 368s.
- YAVUZER, H., (1997). Çocuk Eğitimi El Kitabı, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul, 176s.
- YEŞİLYAPRAK, B. (Ed.), (2011). Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya. Pegem Akademi, Ankara, 481s.
- YILMAZ, S (2000). “Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- YÖRÜKOĞLU, A., (1989). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, 3. Baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 277s.

YÖRÜKOĞLU, A., (1992). Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım. 17. Baskı, İstanbul, 421s.

YÖRÜKOĞLU, A., (1993). Gençlik Çağı, Özgür Yayın Dağıtım, 8. Baskı, İstanbul, 387s.

7.EKLER

EK 1: Tablolar

Tablo Ek 1A. İnternet Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi

İnternet Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Her Gün Kullanıyor	300	172,64	6642,500	.002
Haftada 2-3 Gün Kullanıyor	59	217,42		
Her Gün Kullanıyor	300	166,50	5799,500	.000
Haftada 4-5 Gün Kullanıyor	47	221,88		

Tablo Ek 1B. İnternet Kullanım Amaçlarına Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi

İnternet Kullanma Amaçları	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Ödev	57	63,58	993,000	.003
Sosyal Medya	52	45,60		
Ödev	57	204,93	6388,000	.008
Hepsi	288	166,68		

Tablo Ek 1C. İnternete Girildiğinde Kalma Süresine Göre Öğrencilerin Bireysel Sorumluluk Düzeyi

İnternete Girildiğinde Kalma Süresi	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
1-2 Saat	266	190,18	10991,500	.021
3-4 Saat	98	161,66		
1-2 Saat	266	155,49	2928,500	.002
5-6 Saat	33	105,74		
1-2 Saat	266	149,79	1252,500	.000
7 Saat ve Üzeri	21	70,64		
3-4 Saat	98	64,47	591,000	.002
7 Saat ve Üzeri	21	39,14		
5-6 Saat	33	30,85	236,000	.049
7 Saat ve Üzeri	21	22,24		

Tablo Ek 1D. Sosyal Ağları Kullanma Durumuna Göre Öğrencilerin Sorumluluk Düzeyi

Sosyal Ağları Kullanma Durumu	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Kullanmıyor	59	175,83	6146,000	.046
Her Gün Kullanıyor	250	150,08		
Her Gün Kullanıyor	250	151,78	6569,500	.007
Haftada 2-3 Gün Kullanıyor	67	185,95		
Her Gün Kullanıyor	250	139,66	3539,500	.038
Haftada 4-5 Gün Kullanıyor	36	170,18		

Tablo Ek 1E. Sosyal Ağlara Girdiklerinde Kalma Sürelerine Göre Öğrencilerin Sorumluluk Düzeyi

Sosyal Ağlara Girildiğinde Kalma Süresi	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Girmiyor	56	38,21	184,000	.006
5-6 Saat	13	21,15		
Girmiyor	56	40,20	185,000	.001
7 Saat ve Üzeri	15	20,33		
1-2 Saat	294	156,78	1095,000	.009
5-6 Saat	13	91,23		
1-2 Saat	294	158,89	1062,000	.001
7 Saat ve Üzeri	15	78,80		
3-4 Saat	49	35,83	204,500	.010
7 Saat ve Üzeri	15	21,63		

Tablo Ek 2A. Kardeş Sayısına Göre KSE Analizi

KSE Alt Testi	Kardeş Sayısı	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Anksiyete	Tek Çocuk	19	101,16	966,000	.045
	2 Kardeş	142	78,30		
	Tek Çocuk	19	52,82	402,500	.026
	4 Kardeş	64	38,79		
	2 Kardeş	142	87,83	2319,500	.048
	5 ve + Kardeş	41	106,43		
	4 Kardeş	64	47,75	976,000	.027
5 ve + Kardeş	41	61,20			
Olumsuz Benlik	Tek Çocuk	19	105,89	876,000	.013
	2 Kardeş	142	77,67		
	Tek Çocuk	19	52,66	405,500	.028
	4 Kardeş	64	38,84		
	2 Kardeş	142	87,29	2242,000	.025
5 ve + Kardeş	41	108,32			

Tablo Ek 2B. Kardeş Sırasına Göre KSE Analizi

KSE Alt Testi	Kaçıncı Çocuk	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Olumsuz Benlik	Tek Çocuk	19	118,89	1161,000	.045
	İlk Çocuk	170	82,33		
	Tek Çocuk	19	96,16	833,000	.022
	Son Çocuk	130	71,91		
	Ortanca Çocuk	108	130,40	5842,500	.026
Son Çocuk	130	110,44			
Somatizasyon	Ortanca Çocuk	108	133,52	5506,000	.004
	Son Çocuk	130	107,85		

Tablo Ek 2C. Baba Eğitim Düzeyine Göre KSE Analizi

KSE Alt Test	Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
Hostalite	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	118,97	693,500	.001
	İlkokul/Ortaokul	148	79,19		
	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	91,81	750,500	.025
	Lise	124	68,55		
	Okuryazar Değil / Okur Yazar	18	109,61	664,000	.001
	Üniversite ve Üstü	137	73,85		
	İlkokul / Ortaokul	148	127,71	7875,000	.044
	Lise	124	146,99		

Tablo Ek 2D. Sosyal Ağları Kullanma Durumuna KSE Sonuçları

KSE Alt Testi	Sosyal Ağları		N	Sıra Ort.	Mann-Whitney U	p
	Kullanma Durumu					
Depresyon	Kullanmıyor	59	127,42	5748,000	.008	
	Her Gün	250	161,51			
	Her Gün	250	147,82	3419,000	.020	
	Haftada 4-5 Gün	36	113,47			
KSE Toplam Puan	Kullanmıyor	59	127,67	5762,500	.009	
	Her Gün	250	161,45			
	Her Gün	250	147,70	3451,000	.024	
	Haftada 4-5 Gün	36	114,36			

EK 2: Kısa Semptom Envanteri

KİŞİ NO
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53

KISA SEMPTOM ENVANTERİ

Aşağıda, insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyunuz. Daha sonra, o belirtinin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAR OLDUĞUNU yandaki bölmede uygun olan yere işaretleyiniz. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösteriniz. Yanıtlarınızı kurşun kalemle işaretleyiniz. Eğer fikir değiştirirseniz ilk yanıtınızı siliniz.

	Hiç Yok	Biraz Var	Orta Derecede Var	Epey Var	Çok Fazla Var
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	1	2	3	4	5
2. Baygınlık, baş dönmesi	2	3	4	5	6
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri	3	4	5	6	7
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu duygusu	4	5	6	7	8
5. Olayları hatırlamada güçlük	5	6	7	8	9
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme	6	7	8	9	10
7. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	7	8	9	10	11
8. Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu	8	9	10	11	12
9. Yaşamınıza son verme düşüncesi	9	10	11	12	13
10. İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi	10	11	12	13	14
11. İştahta bozukluklar	11	12	13	14	15
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	12	13	14	15	16
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	13	14	15	16	17
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme	14	15	16	17	18
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme	15	16	17	18	19
16. Yalnızlık hissetme	16	17	18	19	20
17. Hüzünlü, kederli hissetme	17	18	19	20	21
18. Hiçbir şeye ilgi duymamak	18	19	20	21	22
19. Kendini ağlamaklı hissetme	19	20	21	22	23
20. Kolayca incinebilme, kırılma.	20	21	22	23	24
21. İnsanların sizi sevmediğini, size kötü davrandığına inanma	21	22	23	24	25
22. Kendini diğer insanlardan daha aşağı görmek	22	23	24	25	26
23. Mide bozukluğu, bulantı	23	24	25	26	27
24. Diğer insanların sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu duygusu	24	25	26	27	28
25. Uykuya dalmada güçlük	25	26	27	28	29
26. Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek.	26	27	28	29	30
27. Karar vermede güçlükler	27	28	29	30	31
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma	28	29	30	31	32
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma	29	30	31	32	33
30. Sıcak, soğuk basmaları	30	31	32	33	34
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya yer ya da etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak	31	32	33	34	35
32. Kafanızın bomboş kalması	32	33	34	35	36
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	33	34	35	36	37
34. Hatalarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi	34	35	36	37	38
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	35	36	37	38	39
36. Dikkati bir şey üzerine toplamada güçlük	36	37	38	39	40
37. Bedenin bazı bölgelerinde, zayıflık, güçsüzlük hissi	37	38	39	40	41
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme	38	39	40	41	42
39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	39	40	41	42	43
40. Birini dövme, ona zarar verme yaralama isteği	40	41	42	43	44
41. Bir şeyleri kırma, dökme isteği	41	42	43	44	45
42. Diğer insanların yanında iken yanlış bir şey yapmamaya çalışmak	42	43	44	45	46
43. Kalabalıklardan rahatsızlık duymak	43	44	45	46	47
44. Başka insanlara hiç yakınlık duymamak	44	45	46	47	48
45. Dehşet ve panik nöbetleri	45	46	47	48	49
46. Sık sık tartışmaya girmek	46	47	48	49	50
47. Yalnız kalduğunuzda sinirlilik hissetme	47	48	49	50	51
48. Başarılarınıza rağmen diğer insanlardan yeterince takdir görmemek	48	49	50	51	52
49. Kendini yerinde duramayacak kadar tedirginlik hissetmek	49	50	51	52	53
50. Kendini değersiz görme duygusu	50	51	52	53	
51. Eğer izin verirseniz insanların sizi sömüreceği duygusu	51	52	53		
52. Suçluluk duyguları	52				
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri	53				

EK 3: Öğrenci Bilgi Formu ve Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Gençler,
Sizden isminizi yazmanız istenmemektedir. Her bir maddede size uygun olan seçeneği işaretlemeniz istenmektedir.
Araştırmanın amacına ulaşması için istenen bu bilgileri doldurmanız gerekmektedir. Desteğiniz için teşekkür ederim.

Şule YILDIRIM
Rehber Öğretmen

KİŞİ NO	OKUL	SINIF									
☐	☐	☐	Cinsiyetiniz	☐ Kadın	☐ Erkek						
☐	☐	☐	Kaç Kardeşiniz? (Siz Dahil)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5	☐ 6	☐ 7	☐ 8 ve üzeri
☐	☐	☐	Kaçıncı Çocuksunuz?	☐ Tek	☐ İlk	☐ Orta	☐ Orta	☐ Orta	☐ Orta	☐ Orta	☐ Son
☐	☐	☐	Anne Eğitim Durumu	☐ Okur yazar değil/ Okur yazar	☐ İlkokul/ Ortaokul	☐ Lise	☐ Üniversite (Önlisans/Lisans)	☐ Yüksek Lisans/ Doktora			
☐	☐	☐	Baba Eğitim Durumu	☐ Okur yazar değil/ Okur yazar	☐ İlkokul/ Ortaokul	☐ Lise	☐ Üniversite (Önlisans/Lisans)	☐ Yüksek Lisans/ Doktora			
☐	☐	☐	Anne Babanızın Birliktelik Durumu	☐ Her ikisinde sağ, birlikteler	☐ Her ikisinde de sağ, boşandılar	☐ Anne sağ, baba yaşamıyor	☐ Baba sağ, anne yaşamıyor	☐ Her ikisinde yaşamıyor			
☐	☐	☐	Anne Babanızın Çalışma Durumu	☐ Her ikisi de çalışıyor	☐ Yalnız babam çalışıyor	☐ Yalnız annem çalışıyor	☐ Her ikisi de çalışmıyor	☐ Anne / Baba Emekli			
☐	☐	☐	Ailenizin Ekonomik Durumu	☐ Ortanın Altı	☐ Orta	☐ Ortanın Üstü					
☐	☐	☐	Cep Telefonunuz Var mı?	☐ Hiç kullanmıyorum	☐ Her gün kullanıyorum	☐ Haftada 2-3 gün kullanıyorum	☐ Haftada 4-5 gün kullanıyorum	☐ Ayda 5-6 gün kullanıyorum			
☐	☐	☐	İnternet Kullanma Durumunuz	☐ Kullanmıyorum	☐ Ödev	☐ Oyun	☐ Sosyal Ağlar	☐ Video/Film	☐ Hepsi		
☐	☐	☐	İnternete Girdiğinizde Kalma Süresi	☐ Girmiyorum	☐ 1-2 saat	☐ 3-4 saat	☐ 5-6 saat	☐ 7 saat ve üzeri			
☐	☐	☐	Sosyal Ağlara Giriyor musunuz?	☐ Girmiyorum	☐ Girmiyorum						
☐	☐	☐	Sosyal Ağ Kullanma Durumunuz	☐ Kullanmıyorum	☐ Her gün	☐ Haftada 2-3 gün	☐ Haftada 4-5 gün	☐ Ayda 5-6 gün			
☐	☐	☐	Sos. Ağa Girdiğinizde Kalma Süresi	☐ Girmiyorum	☐ 1-2 saat	☐ 3-4 saat	☐ 5-6 saat	☐ 7 saat ve üzeri			

ÖĞRENCİ BİREYSEL SORUMLULUK ÖLÇEĞİ - 10

Aşağıdaki cümleler günlük hayattaki davranışlarımız ile ilgili. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Lütfen boş bırakmayınız. Size en çok tanımlayan rakamın numarasını işaretleyiniz

	Aynı Ben	Biraz Ben	Çok Az Ben	Benimle Alakası Yok
1. Her yerde eşyalarımı unuturum (elbiselerimi, kitaplarımı, yiyeceklerimi)	☐	☐	☐	☐
2. Ödünç aldığım şeyleri geri vermeyi unuturum	☐	☐	☐	☐
3. Bütün ödevlerimi zamanında teslim ederim	☐	☐	☐	☐
4. Ev ve okul işlerine eşit bir şekilde vakit ayırırım	☐	☐	☐	☐
5. Çoğunlukla derslerimi kaçıırım	☐	☐	☐	☐
6. Birisinden hediye aldıktan sonra muhakkak ona teşekkür ederim	☐	☐	☐	☐
7. Çoğunlukla okula ya da işe geç kalırım	☐	☐	☐	☐
8. Eğer bir randevuma gitmek istemiyorsam onu muhakkak ekerim	☐	☐	☐	☐
9. Birine ödevinde yardım edeceğime söz veriysem, sözümü yerine getirmeye çalışırım	☐	☐	☐	☐
10. Kişisel zevklerimden vazgeçmek yerine ödevlerimi yapmayı ertelerim	☐	☐	☐	☐

EK 4: Araştırma İzin Onayı

T.C.
ADANA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 98258552-605-E.10540411
Konu : Şule YILDIRIM'ın Anket Çalışması

30.09.2016

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : Çağ Üniversitesi'nin 19/09/2016 tarihli ve 23867972/669 sayılı yazısı.

Çağ Üniversitesi Psikoloji Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Şule YILDIRIM'ın "*Ergenlerde Sorumluluk ve Ruh Sağlığı*" konulu tez çalışması kapsamında Müdürlüğümüze bağlı Çukurova ilçesi Çukurova Anadolu İmam Hatip Lisesi, Ramazan Atıl Anadolu Lisesi, Mehmet Özöncel Anadolu Lisesi, Adana Anadolu Lisesi, Salbaş Anadolu Lisesi ve İsmail Sefa Özler Anadolu Lisesi 11. Sınıf öğrencilerine Öğrenci Bireysel Sorumluluk Ölçeği ile Öğrenci Kişisel Bilgi Formu'nu uygulamak isteği ile ilgili ilgi yazı ekte sunulmuştur.

İlimiz "İl Araştırma Değerlendirme Komisyonu'nun 29/09/2016 tarihli "Uygundur" raporu doğrultusunda, Müdürlüğümüze bağlı Çukurova ilçesinde adı geçen okullarda söz konusu tez çalışmasının 2016/2017 eğitim-öğretim yılında, eğitim-öğretimin aksatılmasına mahal vermeden yapılması Müdürlüğümüze uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Mehmet ÇALIŞKAN
Müdür Yardımcısı

OLUR
30.09.2016

Turan AKPINAR
Milli Eğitim Müdürü

Elektronik Ağ : <http://adana.meb.gov.tr>

E-posta: arge01@meb.gov.tr

Adres : Döşeme Mahallesi Mücahitler Caddesi Yeni Valilik Binası 01130 Seyhan / Adana

Tel: (0 322) 458 83 71 - 1505

Faks: (0 322) 458 83 92

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 2d29-7e72-39bf-a1fa-ec31 kodu ile teyit edilebilir.

8.ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Elbistan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Elbistan'da tamamladı. 1998 yılında Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümünden mezun oldu. 1998 – 2001 yılları arasında Ceyhan Yalır Kardeşler İlköğretim Okulu'nda; 2001 – 2013 yılları arasında Seyhan Borsa Lisesi'nde; rehber öğretmen olarak çalıştı. 2013 yılından bu yana Çukurova Mehmet Özöncel Anadolu Lisesinde rehber öğretmen olarak çalışmaktadır. 30.09.2014 tarihinde Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı ve 30.09.2016 tarihinde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Evli ve 2 kız çocuk annesidir.